

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ
43

ISSN 1211-7250
ISBN 80-86023-36-2

BRNO 2002

PŘEDBĚŽNÉ VÝSLEDKY ZÁCHRANNÝCH ARCHEOLOGICKÝCH VÝZKUMŮ V BRNĚ V ROCE 2001**VORLÄUFIGE ERGEBNISSE ARCHÄOLOGISCHER RETTUNGSGRABUNGEN IM JAHR 2001**

Petr Holub, Peter Kováčik, David Merta, Marek Peška, Rudolf Procházka, Dana Zapletalová, Antonín Zůbek

Archaia Brno o.p.s.

Na úvod považujeme za nutné poznamenat, že cílem tohoto příspěvku je – obdobně jako v uplynulých dvou letech – souhrnně informovat o výsledcích záchranných archeologických výzkumů prováděných společností ARCHAIA v historickém centru města Brna a v prostoru jeho historických předměstí. Perspektivy, koncepce a metodika systematického archeologického výzkumu centra Brna se nezměnila (Merta – Peška – Procházka – Sadílek 2001, 35-36).

Záchranné archeologické výzkumy v Brně v roce 2001

Výzkumy prováděné v roce 2001, případně zahájené ještě v roce 2000 (dlouhodobější v roce 1999), lze rozdělit do pěti skupin: 1) plošné výzkumy; 2) výzkumy realizované v rámci projektu „Sanace brněnského podzemí“; 3) menší terénní výzkumy a dokumentace inženýrských sítí; 4) dokumentace reliktních stojících historických staveb, ke kterým nutno přiřadit průzkum probíhající v rámci grantu MK Středověký měšťanský dům v Brně; 5) zpracování a vyhodnocení již ukončených terénních částí výzkumů.

Ad 1) Plošné výzkumy

V roce 2001 uskutečnila společnost ARCHAIA tři větší plošné výzkumy. Prvním byl výzkum v prostoru parcel domů Josefská č. 7 a 9 [A64/200110], druhou větší akcí byl výzkum hospodářského dvora a zázemí kartuziánského kláštera v Králově Poli [A145/2001], třetí pak výzkum plochy předcházející hloubení kolektoru v ulici Spálené [A174/2001].

Ad 2) Sondy dokumentované v rámci projektu „Sanace brněnského podzemí“

V rámci projektu „Sanace brněnského podzemí“, o kterém jsme podrobněji informovali v roce 2000 (Merta – Peška – Procházka – Sadílek 2000, 36), bylo v roce 2000 realizováno 8 domovních bloků (Blok 50 [A99/27], blok 20 [A99/67], blok 32 [A56/2001], blok 33 [A156/2001], blok 34 [A123/2001], blok 41 [A55/2001], blok 62b [A82/2001], blok 89b [A88/2001]). Blok 20 a 50

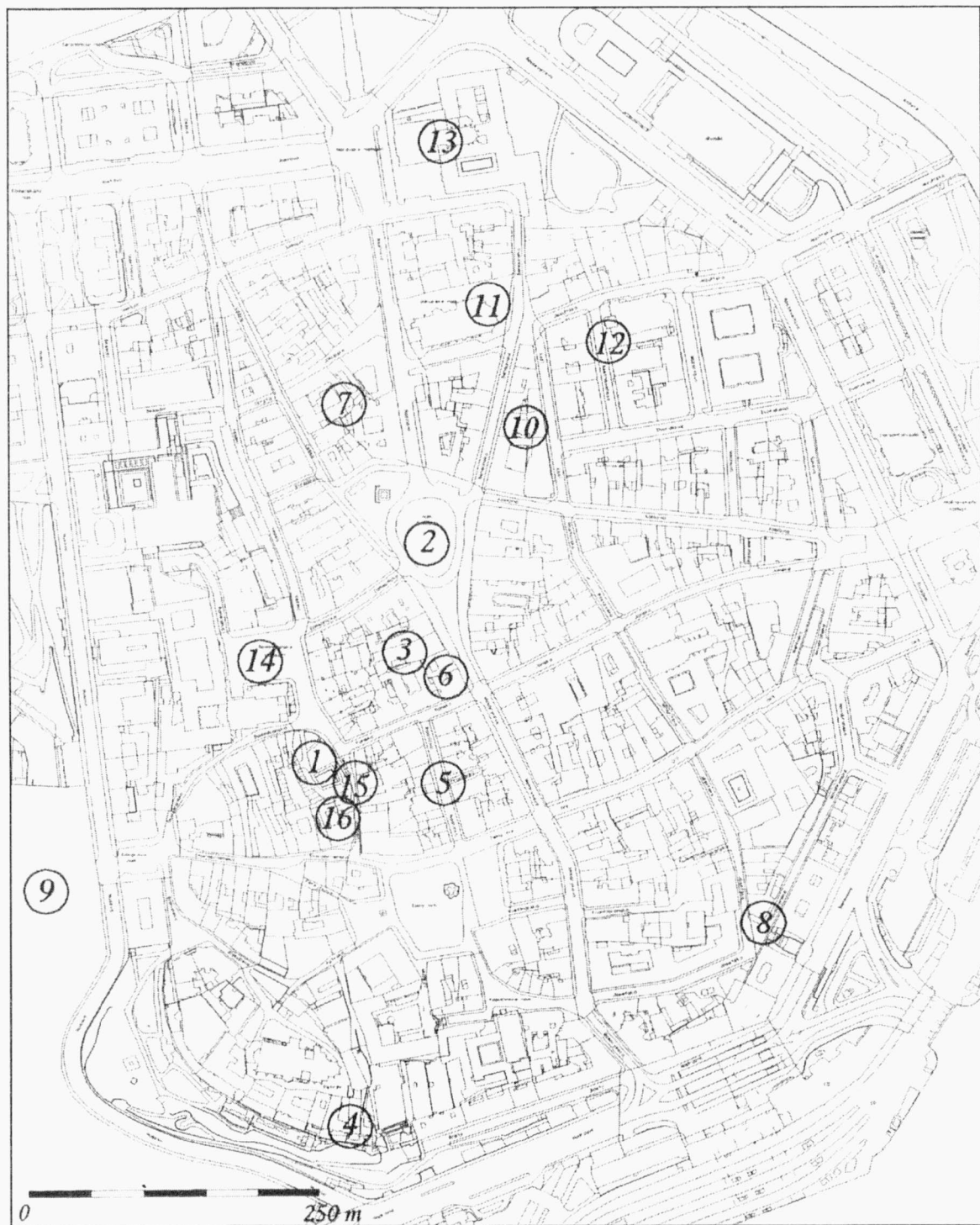
byly zahájeny již v roce 1999. Výzkum bloků 32, 33, 34, 62b a 89b byl včetně zpracování ukončen v roce 2001. U bloků 20, 32, 33, 34 a 50 byla ukončena terénní část, v roce 2002 bude dokončeno zpracování terénní dokumentace. Výzkum bloku 41 (Jakubské náměstí) dosud probíhá. Z koncepce tohoto projektu poněkud vybočoval plošný odkryv plochy situované při severní straně lodí kostela sv. Jakuba [A55/2001] realizovaný v rámci bloku 41. Důvodem tohoto plošně rozsáhlejšího výzkumu bylo získání informací o stavu a rozsahu archeologických situací v prostoru Jakubského náměstí před zamýšlenou rekonstrukcí povrchu vozovky a rehabilitace náměstí samotného. V rámci sanace podzemí byla provedena i dokumentace sondy na ulici Radnické [akce A16/2001].

Ad 3) Výzkumy menšího rozsahu

Stejně jako v minulých letech prováděla Archaia řadu rozsahem menších záchranných výzkumů. Byla to dokumentace archeologických situací v prostoru dvora domu Panská č. 2-4 [A37/2001], dokumentace výkopů stavební jámy domu Údolní č. 8 [A46/2001], dohled nad výkopy trasy kabelu TKR na Starém Brně [A67/2001], výzkum při hloubení stavební jámy Měšnický MHD na ulici Údolní [A83/2001], dohled nad hloubením výkopů pro Divadlo Radost [A173/2001], dokumentace výtahové šachty pro budovu Českého rozhlasu v Brně na ulici Beethovenově č. 4 [A195/2001] a dohled nad zemními pracemi při rekonstrukci ulic Orlí, Bašty [A191/2001].

Ad 4) Dokumentace reliktních stojících historických staveb

Tato skupina terénních akcí se proti předcházejícím rokům podstatně rozrostla díky grantu MKČR PK01P04OPP006: Středověký měšťanský dům v Brně, v rámci kterého jsou postupně sledovány a dokumentovány všechny středověké prostory v centru města. Mimo grant byly v rámci archeologických výzkumů dokumentovány domy Petrov č. 3 [A13/2001], Mečová č. 4 [A102/2001], Mečová č. 8 [A56/2001] a Dominikánská č. 9 – Dům pánů z Kunštátu [A102/2001].

Obr. 1. Plán historického středu Brna s vyznačením jednotlivých akcí. 1 – Obchodní galerie Velký špalíček, 2 – blok 48 náměstí svobody, 3 – náměstí svobody 17 - Dům pánů z Lipé, 4 – Petrov 3, 5 – sonda ulice Radnická, 6 – Panská 2-4, 7 – blok 32, 8 – Josefská 7-9, 9 – blok 62a, 10 – blok 34, 11 – blok 41, 12 – Beethovenova 2, 13 – blok 50, 14 – blok 20, 15 – Mečová 4, 16 – Mečová 8.

Plan des historischen Stadtkerns von Brno (Brünn) mit eingetragenen Aktionen. 8.

Ad 5) Zpracování a vyhodnocení již ukončených terénních částí výzkumů

V roce 2001 bylo dokončeno zpracování plošných výzkumů, které proběhly v roce 2000: Obchodní galerie Velký Špalíček [A10/2000], Dům pánů z Lipé [A173/2000] a Blok 48 [A135/2000].

Předběžné výsledky jednotlivých výzkumů (akce jsou řazeny podle kódu):

Blok 50 – Moravské náměstí, parc. č. 3, 800, 801/1 [akce A99/27]

V souvislosti s „projektem stavebně-historického vývoje a zpřístupnění sklepů v uličním bloku 50“ se uskutečnil od letních měsíců 1999 až do podzimu 2001 záchranný archeologický výzkum. Sledovaná plocha výzkumu se nachází při jižním okraji Moravského náměstí a v ulici Běhounské.

Archeologické výzkumy, které doposud v tomto prostoru proběhly, byly převážně drobnějšího charakteru. V roce 1991 byl proveden výzkum hrobky přiléhající z jižní strany k presbytáři kostela sv. Tomáše a byl sledován výkop sondy v rajském dvoře (Himmelová – Kundera – Procházka – Unger 1993, 85 - 88). Roku 1999 se uskutečnil dohled nad výkopovými pracemi pro dešťovou kanalizaci ve dvoře nové kvadratury (Katastrální úřad města Brna) (Merta 1999). Ve stejném roce proběhlo i otevření hrobky markraběte Jošta (Dočkalová 1999, 285 – 287). V srpnu 2000 se uskutečnil výzkum v nepodsklepené části domu na Moravském náměstí č.2, tedy v prostoru bývalého parkánu naproti areálu kláštera (Merta – Kováčik - Peška – Procházka – Sadílek, 2001, 92 – 93).

K nejvýznamnějším stavbám nacházejícím se na jižním okraji sledované lokality patřila Běhounská brána. Stávala v místě, kde se sbíhají ulice Běhounská s Kozí. Podle rejstříku městské čtvrti Běhounské z roku 1348 stálo v období předcházející výstavbě kláštera před městskou zdí v sousedství Běhounské brány 6 domků (Vičar 1965, 263).

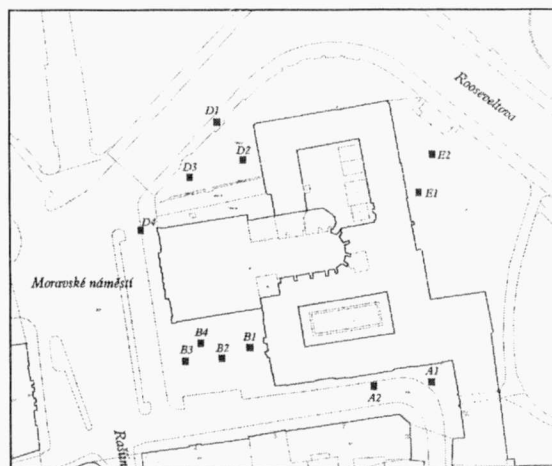
Dne 2. února 1350 ohlásil markrabě Jan Jindřich úmysl založit augustiniánský klášter. Jeho zřízení povolil 18. července 1356 papež Inocenc VI. a konečně 26. prosince 1356 Jan Jindřich vystavil zakládací listinu kláštera (Hálová – Jahodová 1947, 52, Dřímál 1969, 48, 75-76, Mezník 1999, 381).

Areál kláštera leží na mírném, k východu skloněném svahu, který směřuje k vodoteči Pónávky. Výškopisně se zkoumaný prostor nachází asi ve 219,5 m n.m. Geologické podloží tvoří žlutá kvartérní sprašová návěť a na ni nasedající holocenní půdní typ místy až 0,30 m silný, tvořený černohnědou humózní hlínou, tzv. černozemí.

Celkem bylo položeno 13 průzkumných šachtic (sond), některé z nich pak byly doplněny účelově směřovanými štolami (průrazy). Tři sondy byly položeny v ulici Běhounské (A1, A2 a A3), dvě v parku východně nové prelatury (E1 a E2), tři severně lodi kostela v parčíku při silnici (D1, D2 a D3). Další sonda byla umístěna při severozápadním rohu lodi kostela (C1). Poslední tři pak byly položeny na parkovišti před kostelem (B1, B2, B3 a B4).

První sondy východně prelatury potvrdily informace ze starších archeologických výzkumů uvnitř kláštera. Celá stavba byla vybudována na mohutném souvrství vytvořeném odpadními vrstvami ukládanými zde od počátku města až do založení kláštera, který na nich byl vystavěn.

V podstatě nejzajímavější zjištění přinesla šachtice B3, která v hloubce 3,7 m pod dnešní úrovní komunikace zachytila podlahu zahloubeného suterénu. Sklep byl patrně zahlouben z úrovně černozemního půdního typu a jeho zahloubení dosahovalo cca 3 m od tehdejšího terénu. Jednalo se pravděpodobně o relikv dřevohliněného domu, který byl součástí předměstí. Stavba zanikla v průběhu 2. poloviny 13. až počátku 14. století zřejmě požárem, což dokládá zuhelnatělá dřevěná podlaha (s.j. 180 - 181). Časový horizont zániku datují ojedinělé nálezy keramiky.

Obr. 2 Blok 50 (A99/27), lokalizace jednotlivých sond.

Hausblock 50 (A99/27), Lokalisation der einzelnen Schurfschächte.

Jižněji položená z dvojice sond v parku východně před klášterem (E1) zachytila v hloubce 2,75 m pod povrchem parku destrukci kamenné stavby (s.j. 103). Destrukce zdiva byla zahloubena do souvrství uloženém na půdním typu. Charakter destrukce a nálezy ze souvisejícího zásypu pod ní umožňuje stavbu rámcově zasadit do druhé polo-

viny 13. století. Aktivitu lze interpretovat jako pozůstatek některého ze středověkých domů, který je v těchto místech uváděn před výstavbou klášterního areálu (viz výše).

Při hloubení průzkumné štolý ze šachtice A2 (pod základové zdívo dnešní velké kvadratury) bylo ve vzdálenosti cca 15,0 m od jihozápadního rohu jižní kvadratury (dnes budova Moravské galerie) odkryto a dokumentováno základové cihlové zdívo. Zeď procházela pod dnešní ulicí ve vzdálenosti 1,2 m od základů stojící stavby. Jednalo se o základový pas a na něm polskou vazbou vystavěnou cihlovou zeď. Ze severní strany byl prostor mezi oběma zdmi vyplněn odpadními vrstvami, které byly keramickým materiálem datovány do 16./17. století. Vrstva snad dokládá zkázu, případně poškození klášterních budov v době švédského obléhání.

Nejstarší opevnění se podařilo zachytit na několika místech. Při pracích doprovázejících průzkum vodovodní štolý (sonda A2, viz dále) na ulici Běhounské byla odkryta část základového zdíva (s.j. 924) městského opevnění, které bylo pravděpodobně součástí fortifikace Běhounské brány. Z orientace zdíva vůči ose „velké kazematy“ a zároveň z průběhu městského příkopu lze předpokládat, že se jednalo o relikv základového zdíva bašty nebo případně jiného předsunutého opevnění Běhounské brány. Hlavní hradební zeď nebo část vlastní Běhounské brány zachycena nebyla. Zdívo opevnění tohoto nejstaršího rozpoznatého horizontu bylo kamenné, jako stavební materiál posloužily metabazity spojované výrazně oranžovou maltou. Zdívo bylo zachyceno v úrovni základů, pro značnou hloubku ho nebylo možno datovat stratigraficky. Mimo mladší zdi vodovodní štolý bylo v této úrovni již pouze sprašové podloží. Dle analogií z prostoru historického jádra lze předpokládat, že parkán byl vystavěn někdy v samotném závěru 13. století.

Z mladší fortifikace, prameny uváděné k roku 1486, byl jednou ze severně od lodí kostela položených sond (D1) odhalen fragment základů mohutné kamenné hradební zdi. Jednalo se o relikv základů a nad ním zplánýrovanou stavební sut' pocházející z této zdi (s.j. 909). O něco severněji položená sonda (D3) zachytila v hloubce 4,8 až 5,0 m pod dnešním povrchem parčíku úroveň dna příkopu náležejícího této stavební fázi. Dno příkopu bylo zcela rovné, zastavilo se těsně nad povrchem neogenního jílu, který byl pravděpodobně využit ke svodu dešťové vody. Odpadní vrstvy nasedající na dno vypovídají o tom, že v příkopu nepanoval vodní režim, nebyl tedy s velkou pravděpodobností využíván jako vodní.

Z mohutného barokního opevnění byly severozápadně nové kvadratury částečně odkryty (rozrážkou ze šachtice D1) dva na sebe navazující sklepy obdélného půdorysu, patřící komplexu kase-

mat svatotomášského bastionu vnitřní linie městského opevnění. Oba sklepy značně protáhlého obdélného půdorysu byly vyzděny z cihel a zaklenuty valenou klenbou. Jak doložila stratigrafická situace, sklepy, respektive kasematy byly stavěny zároveň se svatotomášským bastionem. Sklepní prostory byly pouze částečně zahloubeny do sprašového podloží, následně byly v rámci tělesa bastionu dosypány hlínou a vrstvami planýrek. Navazující část tohoto podzemního komplexu byla zničena výstavbou nové kvadratury ve 30. letech 18. století. V té době bylo do jižnějšího sklepa druhotně vloženo schodiště, které nahradilo původní vstup ze sklepů zničených novostavbou.

Obdobná situace byla zachycena v rozrážce ze šachtice E2, kde se podařilo odkrýt část obvodových zdí sklepa, který se nacházel při jižní stěně svatotomášského bastionu. Po zániku této kasematy, někdy na přelomu 18./19. století byla do něj vložena štola kanálu (tato stavební aktivita byla patrně přímou příčinou zániku kasemat).

Výše zmíněné zastavění příkopu v prostoru mezi klášteřem a městem roku 1732 dokládá mohutný dvoupatrový komplex sklepů zkoumaný a dokumentovaný z šachtice A2. Sklepy se nacházejí při jižním okraji Moravského náměstí. Vyklizená prostora sklepa dosahuje délky 80,0 m, šířky 2,4 m a totožné výšky. Spodní podlaží, nacházející se pod úrovní dna středověkého městského příkopu, bylo vybudováno jako kanalizační stoka svádějící vodu tzv. městského potoka. Do ní ústily i jednotlivé větve městské barokní kanalizace. Horní podlaží bylo zřejmě zamýšleno a klášteřem i využíváno jako skladovací prostor pro potraviny k deponování vína a piva. Jižní stěna horního sklepa se opírá o vyzdění středověkého příkopu. V pravidelných intervalech cca 10,0 m byly ve východní části horního sklepa ponechány niky, respektive segmentem vyzděné otvory, jejichž význam není zcela jasný. Dovolily nicméně nahlédnout do zásypu sklepa, z něhož pochází keramika závěru 17. století. Sklep prošel stavebním vývojem, jehož nejvýraznější horizonty se podařilo výzkumem rozlišit. Nejstarší úsek sklepů se nacházel ve východní části. Jedná se o relikv dlouhý cca 6,0 m, jenž byl s největší pravděpodobností primární součástí renesančního mostu při Dřevěné bráně a překračoval ještě plně funkční městský příkop. Z jihozápadního rohu vybíhal do příkopu šikmý cihlový pilíř založený na kamenném soklu. K této prostoře byl jednorázově dostavěn zbývající úsek sklepa. Jeho západní část byla v období II. světové války sanována betonovým potěrem. Jedná se o relikv v celkové délce asi 15,0 m, který byl takto upraven pravděpodobně na protiletický kryt. Západní čelo bylo zazděno zdívim obdobného charakteru jako stěny sklepa. Nicméně průraz vedený v těchto místech kolmo na osu sklepa severním směrem prokázal, že sklep

ústil do otevřeného prostoru klášterní zahrady v městském příkopu.

Východní konec sklepa byl ohraničen mladší průchozí štolou městského vodovodu. Štola byla vyklizena v délce 90,0 m severovýchodním směrem k Ponávce. Na opačnou stranu směřuje takřka na jih, pod ulicí Běhounskou směrem k náměstí Svobody. Jedná se o vodovodní štolu přivádějící vodu z Kociánky (Královo Pole) podél vodoteče Ponávky až do prostoru dnešní ulice Míladý Horákové a odtud pak pod průchozem v bývalé budově refektáře, prostorem pod bývalou Dřevěnou branou do města na Dolní trh do Merkurovy kašny. Zajímavým technickým dílem je komín čistící šachty vodovodu, který ústí do koruny barokní fortifikace jižně svatotomášského bastionu. Dnes se nachází v centrálním prostoru parkůvky mezi areálem bývalého kláštera a ulicí Rooseveltovou. Štola prochází pod terénem v hloubce cca 4,2 m. Je zaklenuta valenou cihlovou klenbou spočívající na cihlových stěnách, její dno bylo vyzděno z cihel (s.j. 904). Ve vzdálenosti cca 15,0 m od hranice chodníku s parkem procházela 2,0 m mocným kamenným zdívkem, interpretovaným jako základové zdivo skarpy barokní fortifikace.

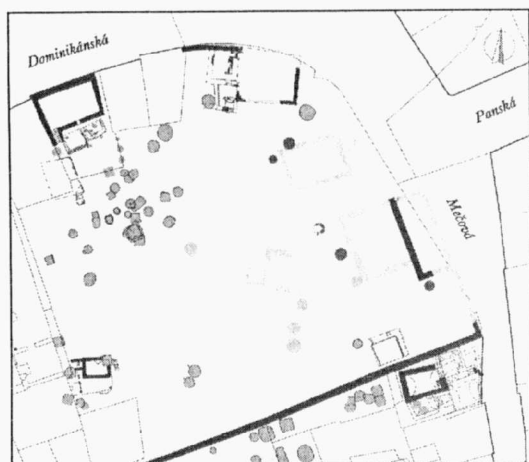
Sondy umístěné jihozápadně kostela sv. Tomáše (B1, B2, B3 a B4) nezachytily v těchto místech předpokládaný půdní typ. Mohutné zásypy nasvědčující tomu, že zde proběhly prozatím nepostižitelné stavební aktivity. Západně, ve vzdálenosti 17,0 m od průčelí kostela, zasáhl výkop při havárii vodovodního řadu patu mírně šikmé cihlové plenty, náležící opevnění kláštera vystavěného v období před švédským obležením Brna.

Z několika bodů zachycené úrovně černo-zemního horizontu lze v hrubých rysech rekonstruovat reliéf předlokačního terénu. Úroveň povrchu podloží se oproti dnešku v podstatě nezměnila v prostoru před západním průčelím kostela a parkoviště před Moravskou galerií. Zde došlo k nepatrnému navýšení, které se víceméně týká jen vybudování vozovky, zde nárůst představuje něco kolem 0,5 m. Stejná situace je i na severní straně kostela, tady je pouze částečně rozplanýrován barokní svatotomášský bastion. Terén se zde tedy i v minulosti velice mírně skláněl k severu. V areálu kláštera se dosud půdní typ nepodařilo zachytit. V prostoru východně konventu byl odkryt půdní typ v hloubce asi 4,0 m. Výzkum v domě Moravské náměstí 2 dosáhl černo-zemního horizontu v necelých 2,0 m. Získané hodnoty dokládají, že se tu terén mírně svažoval do prostoru ulice Koblišné. Z konfigurace terénu vyplývá, že klášter byl postaven na nevýrazném, severně městských hradeb se rozkládajícím ostrohu. Nevýrazný terénní zlom, doposud nedokumentovaný, se nachází někde na úrovni presbytáře kostela sv. Tomáše.

Mečová 2, Dominikánská 1, 3, 5, 7 – Obchodní galerie Velký špalíček, parc.č. 454/1, 454/2, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474 a 475 [akce A10/2000]

Samotný výzkum se uskutečnil v roce 2000, krátká úvodní zpráva byla publikována v PV 42 (Merta – Kováčik – Peška – Procházka – Sadílek 2001, 85 – 87).

Z hlediska historické topografie se v tomto prostoru nejméně od poloviny 13. století nacházela měšťanská zástavba. Ocenění městiště k roku 1365 na 1,4 groše za m² zařazuje parcelu spíše k dražším pozemkům ve městě (Vičar 1965, 275). Lze předpokládat, že díky svému umístění v bezprostřední blízkosti Dominikánského kláštera domy i později ve středověku a dále v novověku patřily k dražším a výstavnějším. Areál zkoumané plochy v minulosti prošel řadou masivních přestaveb, jak již v období středověku a novověku, tak hlavně v období nejmladším (baroko, klasicismus), kdy byl srovnán přirozený svažité terén pro potřeby zástavby. V neposlední řadě je třeba zmínit události spojené s koncem druhé světové války, kdy došlo k vybombardování domů Mečová 2 a Dominikánské náměstí 12. Zároveň byla bombami poškozena i další okolní zástavba, konkrétně dvorní trakt Starobrněnské č. 8 a Dominikánské č. 9 (Hlaváč 1988, 113-118; Merta 2001a, 58-63). V rámci následných stavebních, respektive asanačních aktivit byla mimo ruiny domů odstraněna i převážná část doposud zachovaných kulturních souvrství. Zkoumány tedy byly většinou pouze zahlabené objekty a relikvy základových zdí.

Obr. 3. Obchodní galerie Velký špalíček (A10/00), situační plán zkoumané plochy.

Geschäftsgalerie Velký špalíček (A10/00), Situationsplan der Grabungsfläche.

Geomorfologicky se lokalita nachází na mírném, k východu skloněném svahu směřujícím k vodoteči Ponávky. Geologické podloží tvoří půdní černozemní horizont (s.j. 101), který nasedá na kvartérní sprašové návěže (s.j. 100) a sprašové hlíny. Pod těmito hlínami se nachází mocná šterková a písková terasa patrně z období miocénu. Nejvyšší nadmořská výška zkoumané plochy dosahuje přibližně 228,2 m. n.m.

Nynější ulice Dominikánská a náměstí téhož jména, kde se nacházejí zkoumané parcely, doznaly během své existence změn jak v číslování parcel, tak i v pojmenování ulic. Ulice Dominikánská se v 19. století nazývala ulicí Zadní Brněnskou, o století dříve Dolní Brněnskou, od 15. století slula Proti sv. Michalu a do té doby, počínaje stoletím 13., jmenovala se Brněnská (ulice byly dvě téhož jména, stejně se jmenovala i nynější Starobrněnská). Dominikánské náměstí, do roku 1989 Družby národů, se kromě několika let během 2. sv. války nazývalo Dominikánské od roku 1867 (kdy proběhlo v Brně přecíslování i přejmenování). Dříve, již od 14. století, neslo název Rybný trh či Starý rybný trh (Flodrová 1997, 56 - 57). Nynější Dominikánská ulice č. 1, 3, 5, a 7 nesly od roku 1806 čísla 352, 351, 350 a 349, v roce 1779 pak měly čísla 247, 246, 245 a 244 a do roku 1744 nesly označení 10, 9, 8 a 7/ II. Náležely totiž do druhé městské čtvrtě, která se ve středověku nazývala čtvrt' Veselá. Kromě toho mívaly domy i svá domovní znamení.

Od poloviny 14. století jsou doloženi v těchto místech následující majitelé měšťt' a domů. Některé z parcel byly v minulosti rozděleny nebo naopak spojeny, takže majitele nelze vždy spolehlivě přiřadit. Na místě Dominikánské č. 1 a 3, ve středověku jediného domu rozděleného až v období renesance, je uváděn od roku 1343 Milota de Domo Theutonica (Německá Húzová), od roku 1355 pak Konrád Boller či Woller a roku 1365 jeho ovdovělá manželka a sirotci po Petrovi Landskronerovi a jeho ženě Evě, dceři Konráda Wollera. Na parcele nynější Dominikánské č. 5 sídlili od roku 1343 Persla, její manžel Jindřich Albus, od roku 1352 Henslinus pekař, řečený Chobolczpek, poté je v roce 1359 uváděn Nislín. V místě Dominikánské č. 7 bydlel od roku 1343 Ditlinus Cocretel či Gogretel, r. 1354 vdova po něm a od roku 1355 Baltrám Gogretel. V roce 1365 z obou parcel, své i Nislínovy (č. 5 i 7), platil berni Pavel Šmelclínův. R. 1367 ještě stále zmiňují prameny v č. 1 a 3 vdovu po Wollerovi a v č. 5 a 7 Petra Smelclínova. R. 1387 je uváděn v č. 3 mistr Zebold, v č. 5 Mikuláš zlatník a v č. 7 Mikuláš Reinhartův, který koupil roku 1369 dům vedle Viléma z Bolehradice (č. 9) od Petra Smelclína. Roku 1432 sídlí v č. 1 a 3 Václav krejčí, v č. 5 Osvald zlatník a v č. 7 Jakub Plancinsgut, 1471 je v č. 1 a 3 Sigismund řemenář, v č. 5 malíř Štěpán a v č. 7 pak Šimko řezník, 1487

v č. 1 a 3 bydlí zlatník Mikuláš. Roku 1504 je jmenován v ulici Dominikánské č. 7 zlatník Petr, 1504 zlatník Jan Pollak a 1510 Jan Vousáč, od něhož dům koupil Jan Tafferner. Od roku 1537 je v č. 1 a 3 Wolf Pešek či Pešik, v č. 5 František Gesinger či Zelinger a v č. 7 Valentinus Aigner. V roce 1538 koupil půl domu od Wolfa Pešika Jan Permann a ten byl i s parcelou rozdělen, takže v č. 1 bydlí Hans Permann a v č. 3 dále Wolf Pešik. 1567 koupil dům č. 1 od Permanna Vít Zuelehner, 1571 koupil dům místo svého syna Pangraz Pessl, od něj Jan Beran a od něj Asman Hanusch roku 1574. V č. 3 se postupně vystřídali majitelé: roku 1582 koupil dům Antonín Pariss, 1596 od něj Hanns Purlfinger a v roce 1600 byl již majitelem Ruprecht Nonhart, jemuž dům prodali poručníci Purlfingerovi. V č. 5 byl vlastníkem roku 1583 Jakub starší Vojska a v č. 7 až do roku 1585 Jakub Schoedrer a poté Václav, od něhož dům koupil Heinrich Hertmann. Na začátku sedmnáctého století jsou v pramenech uváděni následující vlastníci: č. 7 vdova Uršula Hertmannová a pak její syn Jáchym, od něhož koupil dům roku 1616 Petr Lucze, v č. 5 zdědil dům po Jakubovi starším Vojskovi Petr Vojska, od něhož dostala dům jeho žena Kateřina z Náchoda, která jej obratem prodala Janu Baptistovi Mutinovi mladšímu roku 1611. V č. 3 jsou uváděni Lorenz Neumann a Elisabeth, kteří dům prodali roku 1601 Andreasi Khustenbergerovi, který jej 1608 prodal Konrádu Andreasi Ettingerovi. Č. 1 spoluvlastnil s Hanuschem od roku 1586 Florian Wachinger, od nich dům koupil 1588 Lorenz Handl Nadler či Hennex a pak přešel zřejmě na Hanse Handla Nadlera. R. 1617 byli spoluvlastníky domu Paul Schwab, Kateřina Reichlin a Konrád Prethor, jimiž byl roku 1618 dům prodán Johannu Conzetovi. V č. 7 je dále roku 1620 uváděn Jakob Teltsch, 1639 Johann Hoffar, 1656 Heinrich Formanek a od roku 1670 Lorenc Valerian Alexandrowsky, ingrosista u úřadu Desk zemských. V č. 5 je jmenován od roku 1628 Martin Corvin a od roku 1633 Alexandr Carvinus, poté zakoupil dům 1637 Balczer Hännig, 1650 Bartoloměj Pessolt či Peussl a od 1654 pekař Georg Berger. V č. 3 je majitelem Hanns Starczer, od roku 1633 Andreas Lederer, od 1659 Georg Dörfler, od 1694 Andreas Langschwert, hodinář, a od roku 1696 Franz Haan. V č. 1 je roku 1635 vlastníkem Georg Wecker, 1650 Hanns Endtlich, 1664 George Khindl a od roku 1686 Georg Voyt kloboučník. Po Lorentzi Alexandrowskem zdědila roku 1708 dům č. 7 jeho pozůstalá manželka a prodala jej lékaři Ludwigu Christianovi, po němž jej získala ovdovělá Anna Marie Christianin asi roku 1728 a prodala jej krejčímu Heinrichovi Maassovi, který tento dům držel až do roku 1744, o čtyři roky později je majitelkou č. 7 vdova Elisabeth Maassin, roku 1755 zde bydlí Anton Karl Valenta a ještě v 70. letech koupil dům Johann von Welzenstein, jehož rodina dům vlastnila až do roku 1721 a snad i o něco déle, kdy byl vlastníkem Franz

rytíř von Welzenstein, zemský rada. R. 1741 držel již dům obchodník Franz A. Zuisch. V roce 1828 měl ve 2. patře domu zřízenou ordinaci lékař Flesch. V 90. letech byly majitelkami domu č.7 Emma Schuldes a Emma Ripka von Rechthofen. V č. 5 po dlouhém vlastnění rodinou Georga Bergera je snad 1718 vlastníkem Leopold Eettinger, jistě však 1725 držel dům Karl Hawliczek a jeho dědicové a pozůstali až do roku 1753, kdy byl majitelem Josef Georg Frank. R. 1777 již zde sídlí vdova Johanna Frankin a 1779 i její syn, a to alespoň až do roku 1785. V devadesátých letech je v domě uváděn magistrátní registrátor a kancelista Josef Frank. Na počátku 19. století zde sídlil Johann Tessel, a to až do roku 1833, poté snad Ferdinand Lamprecht, 1834 Kateřina a Josef Dufkovi, 1844 Petr a Barbara Ceynar, 1862 obchodní agent Franz Christ, 1867 Hugo Bretschka a roku 1892 Alois Enders. V č. 3 je majitelem od konce 17. století lékárník Ignatius Schwartz a jeho pozůstali, od roku asi 1716 krejčí Johann Tach či Taget, poté Anna Maria Tochin a Johanna Tachin či Tochin, 1740 byl již majitelem Martin Ignaz Widlak a až do roku 1773 jeho dědicové. Potom získal dům č. 3 Fridrich Schmid, jeho ovdovělá manželka Anna prodala jejich dům na počátku 90. let ševci Jakubovi Uhlovi, jeho ovdovělá manželka Franziska se znovu provdala za Karla Lettla, obchodníka kůžemi, který se stal majitelem domu. R. 1815 měl již dům nového majitele, Josefa Bratránka, hospodářského ředitele panství Lippitz, r. 1819 zde sídlil Josef Balzar, mistr v tovarně v Kounicích, 1833 zde bydlel Franz Balzar, 1851 Emil Balzar a 1853 Ernestina Balzar. Dům č. 1 vlastnil od konce 17. století Hans Georg Ludl, 1723 vdova Sophia Ludlin, která se znovu vdala za Johanna Michala Zintilina, který dům držel roku 1725, poté je r. 1741 opět uvedena Sophia Zintilinin, 1746 vlastnili dům společně pozůstali po Sofii: Victoria, Barbara a Margaretha Zintilinin a Theresia Ludlin, kteří prodali dům sklářskému mistrovi Casparu Stanzelovi roku 1748, r. 1770 byl již majitelem hodinář Johann Stanzl, r. 1803 Dominik Stanzel a 1815 Jenováfa Stanzlin. Roku 1892 zde byl hostinec U Lípy a dům byl v rukou Josefa Pleskače (Urbánková 2001).

Záchranný archeologický výzkum se uskutečnil ve dvou etapách. V únoru až květnu 2000 proběhl plošný odkryv prostoru dvorních traktů Dominikánské č. 5 a 7, nedozkoumané plochy z let 1990 – 1991 a části dvorku náležícího domu Mečová č. 4. Po několikaměsíční přestávce na něj v září a listopadu navázal odkryv v interiéru domu Dominikánská 5.

Vzhledem ke krátkému termínu, v rámci kterého měl být výzkum realizován, nemohl být terénní odkryv proveden v celé ploše kontinuálně. Postup, který investor i stavba akceptovaly (statika, stavební harmonogram apod.), bylo postupné zkoumání asi desítky ucelenějších ploch, jejichž

rozloha se pohybovala řádově v desítkách m². Řada archeologických situací, zvláště odpadních jímek, byla tedy zkoumána ve dvou a více fázích, což vedlo ke zničení množství nálezů a situací. Již na počátku výzkumu (v západní části dvora) bylo zřejmé, že archeologické situace se soustředí při západním okraji zkoumané plochy (při Domě pánů z Kunštátu), v ostatní ploše pak na jednotlivé zahřoubené objekty. Střední část plochy byla zničena při planýrování terénu, které bylo provedeno v rámci odstranění sutin po vybombardovaném domě Mečová č. 2 a Dominikánské náměstí č. 12. Situace, které se nacházely v bezprostřední blízkosti budované pilotové stěny, tedy po obvodě zkoumané plochy, byly ze statických důvodů dokumentovány jen zběžně, většinou na profilech.

Již v průběhu archeologického výzkumu se podařilo rozlišit několik výrazných sídlištních, respektive stavebních horizontů:

Horizont I

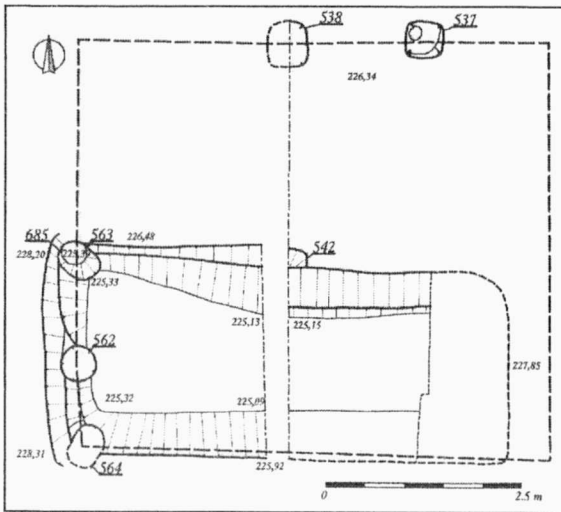
Nejstarší zachycenou antropogenní aktivitu představuje pohřbený horizont půdního typu v nadmořské výšce 224,00 až 223,00 m. n.m. Na půdním typu byly nalezeny stopy lidské činnosti doložené několika artefakty a stopami po ohništi. Tuto fázi výzkumu uskutečnil Ústav Anthropos MZM. V současnosti je vyhodnocena pouze geologická situace (Valoch – Smolíková. – Karásek 2001, 14 – 19).

Horizont II

Další aktivitu představuje ojedinělá sídlištní jáma kruhového půdorysu, která byla zachycena při úpravě terénu pro pilotovou stěnu při ulici Mečové. Dle poměrně hojného keramického celku, který byl získán z její výplně, lze objekt přiřadit kultuře velatické.

Horizont III/I

Následný časový hiát ukončila až stavební aktivita reprezentovaná reliktem zahřoubené stavby, která se nacházela za uličním traktem domu Dominikánská č. 5. Pravoúhlý, zahřoubený prostor o obdélném půdoryse délky stran 2,2 x 2,6 m, zapuštěný 2,8 m do podloží. Objekt měl rovné dno, na kterém byla zachycena laminární nášlapová vrstva. Pro narušení okolního terénu mladšími stavebními aktivitami se nepodařilo zachytit stopy dalších vertikálních konstrukcí, které by bylo sklípku možno přiřadit. Ze zásypu objektu byl vyzvednut keramický celek datovaný k počátku 13. století. Lze předpokládat, že se jednalo o sklep blíže neidentifikované dřevěné či dřevohliněné stavby.

Obr. 4. Dominikánská 7, Obchodní galerie Velký špalíček (A10/00), půdorys sklepa s. j. 524.

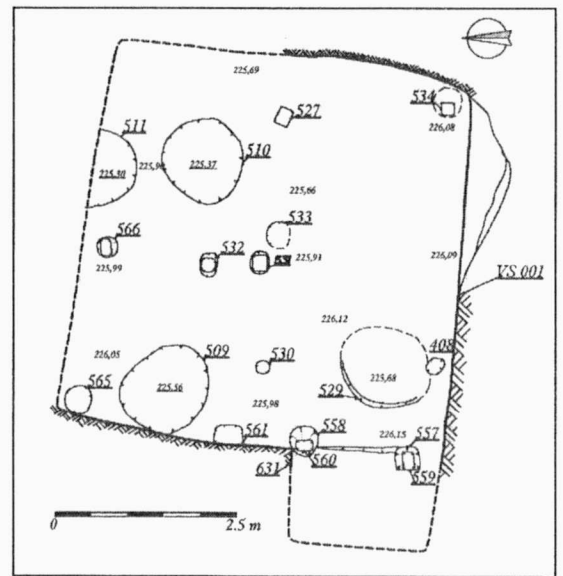
Dominikánská Str. 7 – „Geschäftsgalerie Velký špalíček“ (A10/00), Grundriss des Erdkellers Nr. 524.

Horizont III/II

Další časový horizont reprezentuje ojediněle sklep dřevohliněného domu (s. j. 524). Stavba byla odkryta v hloubce parcely domu Dominikánská č. 7. Jednalo se o obdélný výkop se zaoblenými rohy o délce stran 5,8 m x 2,7 m, zapuštěný 2,8 m do sprašového podloží z úrovně černozemního půdního typu. Stavba byla orientována ve směru Z – V. Při kratší, západní stěně byly zachyceny tři kruhové sloupové jámy. Dvě byly situovány v rozích, třetí uprostřed stěny. Jejich rozteč činila 1,1, respektive 1,4 m, průměr se pohyboval v rozmezí 0,32 až 0,41 m. Mimo tuto součást vertikální stavební konstrukce, nesoucí pravděpodobně podlahu, nebyly ve výkopu zjištěny další relikty stavebních prvků. Severní stěna byla ve své západní části rozčleněna na dva stupně. Ke stavbě pravděpodobně příslušela dvojice sloupových jam nacházejících se ve vzdálenosti 2,9 m od severní stěny sklepa. Jejich rozteč činila 1,2 m, průměr 0,4 m. Hypoteticky lze rekonstruovat půdorysné řešení nadzemní části domu, který by tak dosahoval rozměrů 6,0 x nejméně 6,0 m.

Stavba byla záměrně zavezena odpadem, ze kterého pochází keramický materiál datovaný do první poloviny 13. století. Jedná se o jeden z nejstarších dokladů stavební činnosti, respektive domů z předlokačního období města.

Bezprostředně po zániku tohoto domu následuje:

Dominikánská č. 7, VS001

Zkoumán byl takřka celý zachycený relikt objektu plošně. Jednalo se o rozsáhlý výkop, který byl při exkavaci a dokumentaci rozdělen na dvě části: hlavní (mohutnější) výkop vlastního sklepa a vedlejší, v podstatě jen v řezu zachycený výkop vstupní šíje. Severní stěna výkopu je vzdálena přibližně 40 m od stávající uliční čáry Dominikánské ulice a cca 47 m od stávající uliční čáry Starobrněnské ulice. Na základě náleзовé situace byly rozlišeny tři stavební, respektive reparační fáze objektu:

1. FÁZE, ke které byl přiřazen vlastní prvotní výkop, jehož základem se stal přibližně čtverec o rozměrech cca 5,4 x 5,4 m. Maximální dokumentovaná hloubka objektu dosahuje 1,46 m. V jižní stěně výkopu lze uvažovat o výklenku. Ze severní stěny se dochoval pouze nepatrný segment. Jako celek byla zkoumána západní stěna, ve svém průběhu přímá a svislá s ostrým přechodem do plochého dna. Výkop vstupní šíje existoval již v první fázi objektu.

2. - 3. FÁZE: V této fázi pravděpodobně došlo k "obednění" stěn objektu. Zachovanými pozůstatky vertikálních stavebních prvků jsou kulové/sloupové jámy. Jednalo se o trámy obdélného či čtvercového průřezu 0,24 x 0,18 m; 0,22 x 0,125 m a 0,16 x 0,16 m. Tři byly situovány v rozích výkopu, čtvrtý „ve středu“ západní stěny, pátý pak opět u západní stěny, ve vzdálenosti 1,4 m od prvku umístěného v jihozápadním rohu výkopu. Trámy se zároveň podílely na řešení konstrukce vyústění vstupní šíje do prostoru vlastního sklepa. Její výkop je ve své delší ose velice pravděpodobně kolmý na západní stěnu sklepa. Vlastní šířka dosahuje hodnoty 1,8 m. Jižní stěna je přímá, svislá až strmě šikmá, s ostrým přechodem do dna. Severní stěna je konvexní s až nepostřehnutelným přechodem do dna. Dno je stupňovité. Jeho nejnižší položená část je zároveň povrchem prvního schodu směřujícího ze sklepa. Zajímavým poznatkem je, že ve výplních objektu byly nalezeny dva poměrně velké relikt stavebních článků (pravděpodobně žebel) z krinoidového vápence.

Materiál z výplní objektu a tím i zánik stavby byl datován do závěru 13. století.

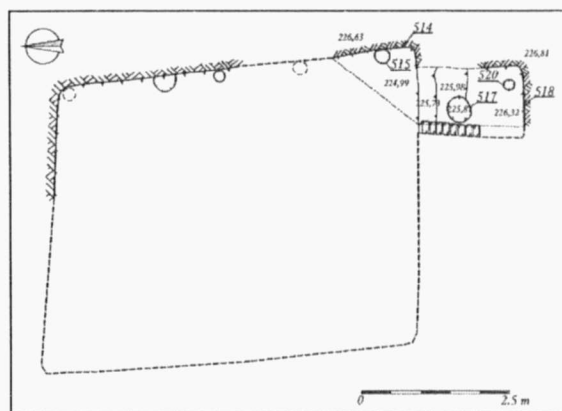
Dominikánská č. 5, VS003

Sklep je v hloubce parcely, vzdálen cca 15 m od stávající uliční čáry Dominikánské ulice.

Zachycený relikt byl zkoumán plošně. Jedná se o poměrně rozsáhlý výkop, který byl při exkavaci a dokumentaci rozdělen na dvě části: prostor sklepa a vedlejší výkop, který byl interpretován jako vstupní šíje. Ze sklepa byly zachyceny segmenty východní a jižní stěny, tvořící pravoúhlé nároží. Ve směru S-J byl výkop delší než 1,4 m, ve

směru Z-V delší než 1,3 m. Maximální dokumentovaná hloubka dosáhla 2,4 m. Výkop vstupní šíje má nepravidelný tvar. Maximální rozměr ve směru S-J je 1,9 m, ve směru Z-V 2,06 m. Stěny jsou přímé, svislé nebo prudce či šikmo strmé s ostrým přechodem do dna. Dno je schodovitě stupňovité. Na dně sklepa, u jeho východní stěny, byla dokumentována sloupová jamka kruhového půdorysu o průměru cca 0,3 m a totožné hloubce. Při západní stěně vstupní šíje byly dokumentovány relikt zdi, které byly interpretovány jako vyzdění vstupu. Dřevěnou konstrukci v rámci vstupní šíje dokládají dvě sloupové jamky kruhových půdorysů. První o průměru 0,44 m a hloubce 0,08 m, druhá o průměru 0,18 m a hloubce 0,45 m.

Materiál z výplní objektu byl datován do druhé poloviny 13. století, kdy lze uvažovat i o zániku stavby.

Obr. 6. Dominikánská 5, Obchodní galerie Velký špalíček (A10/00), půdorys sklepa dřevohlinitého domu VS 003. Dominikánská Str. 5 – „Geschäftsgalerie Velký špalíček“ (A10/00), Grundriss des Erdkellers Nr. 003.

Dominikánská č. 7, VS010

Zkoumán byl v podstatě celý zachycený relikt objektu plošně. Jedná se o rozsáhlý výkop pravděpodobně obdélného nebo čtvercového půdorysu. Objekt je situován v hloubce parcely, vzdálený 35 m od stávající uliční čáry Dominikánské ulice. Maximální dokumentovaný rozměr ve směru Z - V činí 5,7 m, ve směru S - J byla délka větší než 6 m. Maximální zachycenou hloubku představuje hodnota cca 2 m. Lze říci že výkop byl ve vertikálním směru dvojúrovňový. Dno v jižní polovině je oproti severní části sníženo o 1,6 m. Jižní stěna a stěna v úrovni rozhraní severní a jižní poloviny jsou ve svém průběhu přímé, konvexní i konkávní, stupňovité a strmě šikmé. Západní stěna zachovaná v jižní části má spíše přímý charakter takřka beze sklonu. Východní přímá svislá stěna byla sledována

jen v řezu. Severní stěna, zachovaná jen v reliktu, je přímá až strmě šikmá. Přechody stěn do dna jsou převážně ostré. Dno je v obou částech výkopu ploché. V severní části objektu byla doložena 0,01 m silná „podlaha“ vzniklá ušlapáním. Sloupovou konstrukcí dokládají výkopy sloupových jam. Lze usuzovat, že sloupy byly kruhového průřezu o průměru 0,22 až 0,30 m.

Objekt byl následně částečně zanesen kontexty, interpretovanými jako splachy. Situace sloupových jam svědčí o tom, že v době zanášení těmito splachy sloupy ještě stály.

Zánik objektu byl na základě získaného keramického materiálu z odpovídajících zásyrových vrstev datován do 13. století.

Mečová č.4, VS021

Objekt byl zachycen převážně řezem, plošně byl zkoumán jen zčásti. Jednalo se opět o rozsáhlý výkop. Ze suterénu byla zachycena západní stěna vzdálená 13 m od stávající uliční čáry ulice Mečové. Ve směru S - J byl delší než 4,1 m, ve směru Z - V delší než 1,4 m. Maximální hloubka dosahovala 3,96 m. Ze zachovalého reliktu je patrné, že ve vertikálním směru byl výkop dvojúrovňový. Ploché dno ve východní části bylo oproti západní sníženo o cca 2,67 m. Segmenty stěn jsou přímé, svislé, místy podhloubené. Do dna přecházejí ostře nebo pozvolně. V západní části byla na dně objevena sloupová jamka oválného půdorysu (0,3 x 0,24 m) hluboká 0,1 m. Dále byla dokumentována 0,06 m silná vrstvička tmavé šedohnědé prachové jílovité hlíny obsahující nahodilě uhlíky, skvrnky spráše a mazanícového prachu, interpretovaná jako podlaha. Na ni dosedá až 0,7 m silná vrstva žluté prachové hlíny s četnými skvrkami mazanícového prachu a popela, zlomky mazanice, uhlíky a nahodilými kamínky a kameny. Ta byla překryta 0,5 m mocnou červenohnědou vrstvou prachové hlíny a mazanícového prachu s uhlíky, kamínky a četnými zlomky mazanice. Na ní ležela 0,18 m silná vrstva žluté prachové hlíny s uhlíky a četnými zlomky mazanice. Snížený prostor v západní části pak byl vyplněn šedou prachovou hlínou se skvrkami mazanícového prachu, spráše a zeleného jílu, zlomky mazanícového prachu, kamínky a kameny a četnými uhlíky.

Stavba zanikla požárem v závěru 13. století, jak dokládá keramický materiál získaný ze záspy.

Mečová č. 2, VS142

Objekt byl zkoumán v podstatě jen v řezu orientovaném ve směru Z-V. Zachycený relikt byl vzdálen cca 12,5m od uliční čáry Mečové. Pravděpodobně se jednalo o poměrně rozsáhlý výkop. Ve směru Z - V i S - J byl delší než 1 m. Hloubka dosahovala více než 1,2 m. Zachycená část východní

stěny je přímá a svislá. Dna nebylo dosaženo. Dokumentovanou výplň reprezentuje hnědošedá prachová hlína s 30% příměsí skvrnek žluté prachové hlíny s uhlíky, drobnými zlomky mazanice, keramiky a kostí. Horní část stěny nesla stopy propálení.

Soubor nálezů z výplně výkopu byl datován do 13. století. Dům velmi pravděpodobně zanikl následkem požáru.

Další, časově návazné období stavebních aktivit zastupuje

Horizont IV/I – kamenná jádra domů (před 1300)

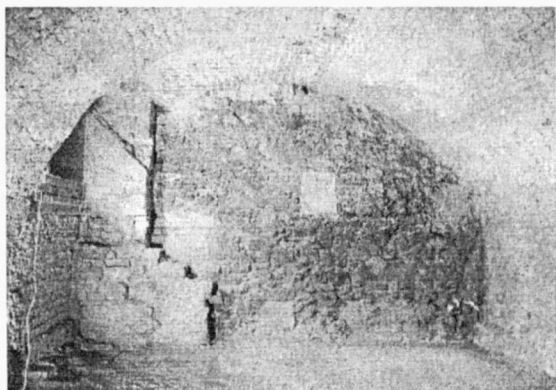
Tento stavební horizont doložený množstvím staveb obdobného charakteru je, jak ukazují záchranné archeologické výzkumy z období posledního desetiletí, doložen v podstatě na každé historické parcele (Merta 2001b, 41 - 61). Nebylo proto překvapením, že několik staveb bylo rozpoznáno i na této lokalitě. Dva půdorysy kamenných jader byly částečně odkryty již předchozím výzkumem z let 1990-91, ale informace o jejich rozvržení byly zásadně doplněny předmětným výzkumem. Nově přibyl nález kamenného sklípku v hloubi parcely domu Dominikánská č. 7 a identifikované kamenné jádro pod uličním traktem Dominikánské č. 5. Obzvláště stavba na Dominikánské č. 5 přinesla množství doposud neznámých informací díky zkoumání jižně přilehlé plochy původního dvorku, kdy byla v Brně poprvé odkryta celá vstupní šíje a okno do sklepa. Podařilo se zde zachytit i s domem současnou komunikační úroveň dvora. Kamenné jádro na Dominikánské č. 7 celkem jednoznačně dokládá bezprostřední návaznost na dřevohliněnou architekturu svým umístěním do zaniklého sklepa dřevohliněného domu (Merta – Peška 2001, 113; Merta 2001b, 51 – 52; Procházka 2000, 63).

Dominikánská 5, parcela č. 574

Suterén se nachází při uliční čáře. Je obdélného půdorysu o vnitřních stranách délky 11,3 x 7,3 m, jeho podlaha se nedochovala. Nicméně podle základové spáry lze předpokládat, že suterén byl zahlouben 2,9 m do terénu. Jako stavební materiál byly použity metabazity spojované šedou maltou. V jihovýchodním rohu se podařilo odkrýt vstupní šíji směřující ze sklepa do dvora. Vstupní šíje byla ve zdívu zaklenuta segmentem z maloformátových cihel (22 x 11 x 4,5-5 cm).

V první fázi byla poměrně strmá a úzká rampa pravděpodobně nezastřešená; v neznámo jak dlouhém časovém horizontu, ale zcela jistě ještě v období vrcholného středověku byla částečně zaklenuta valenou klenbou z týchž cihel. Vstupní šíje svou funkci ztratila někdy v první polovině 16.

století zároveň se zástavbou dvora, kdy byla využita k uskladnění kuchyňského odpadu. Přibližně ve středu jižní, do dvora obrácené stěny, byl prolomen světlík, jehož strmý bankál směřoval těsně nad komunikační úroveň dvora. Široký a nízký otvor okénka (0,6 x 0,25 m) byl zaklenut segmentem z maloformátových cihel. Ve východní stěně sklepní prostory byla ve výšce 1,5 m nad podlahou vyzděna odkládací nika s lomenou stříškou, lze předpokládat, že do tohoto prostoru směřovala dnes již neidentifikovatelná vstupní šíje z ulice. Původně plochostropá prostora byla v renesanci opatřena valenou klenbou. Vstupní šíje a světlík směřující do dvora byly definitivně zničeny při rekonstrukci domu v rámci výstavby Obchodní galerie Velký špalíček.

Obr. 7. Domestikánská 5, Obchodní galerie Velký špalíček (A10/00), sklep kamenného jádra.

Domestikánská Str. 5 – Geschäftsgalerie Velký špalíček (A10/00), Keller des steinernen Hauskerns.

Domestikánská č. 7, parcela č. 575

Suterén byl odhalen v zadní části parcely, prakticky při jejím závěru, ve vzdálenosti 42 m od ulice. Stavba byla zapuštěna do výkopu staršího, shořelého suterénu dřevohliněného domu. Obdélná prostora o rozměrech 4,2 x 3,6 m byla orientována přibližně ve směru V – Z. Při severozápadním rohu z něho vybíhala vstupní šíje směřující k parcelní zdi Domestikánské č. 9. Subtilní zdivo dosahovalo mocnosti kolem 0,5 m, bylo zbudováno převážně z metabazitů doplněných slepenci Old Red zděných na oranžovou maltu. Ostění vstupní šíje bylo vyzděno z maloformátových cihel. Ve vstupní šíji se dochovalo pět stupňů původního schodiště vyzděného ze smíšeného zdiva.

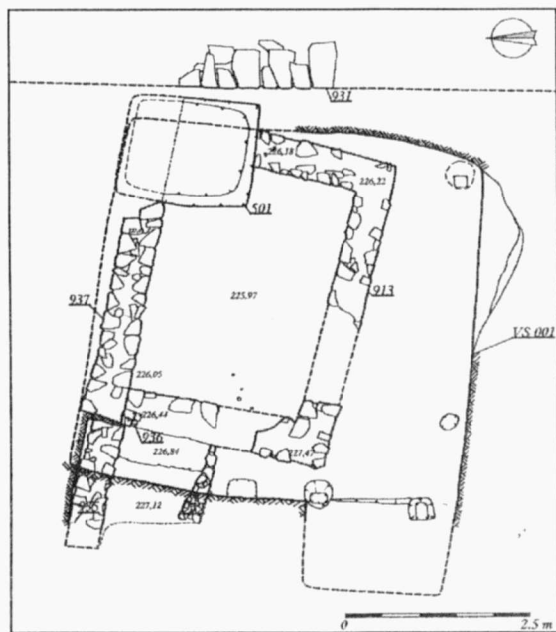
Z požárové vrstvy nacházející se nad udusanou podlahou, pochází nálezoový soubor keramiky datovaný do závěru 13. století.

Pro úplnost připojujeme stručný popis kamenných jader z parcely Mečová č. 2, parcela č.

471. Rozsáhlý archeologický výzkum v letech 1990 – 1991 předcházející plánované výstavbě hotelu Baron Trenck obsáhl dvě středověké parcely. Výzkumem bylo odkryto několik sklepů, dva z nich náležely zkoumanému horizontu. V rámci výzkumu v roce 2000 byl zkoumán pás terénu při ulici Mečová, který nebyl předchozím výzkumem dotčen. Podařilo se tak doplnit některé informace vztahující se k těmto sklepům. Kamenná jádra byla označena jako dům I a II.

Mečová č. 2, parcela 471, dům I

Část zdiva označovaného ve starší literatuře jako východní zeď suterénu I (Procházka – Himelová 1995, 233-245) zcela nepochybně patří starší stavební fázi kamenného jádra. Zeď tvořila západní, do dvora orientovanou stěnu stavby. Její půdorys doplnil výzkum na počátku roku 2000, kdy byla dokumentována část zdiva při ulici a navazující jižní stěna. Podařilo se tak získat rozměry domu a vyjasnit některé další skutečnosti. Suterén byl obdélného půdorysu, delší stranou orientovanou do ulice. Zapuštění suterénu lze odvodit od základové spáry, která se nacházela v hloubce 2,5 m proti zachycenému půdnímu typu přílehlajícímu ke stavbě ze severní strany. Zdi byly převážně ze slepence Old Red spojovaného oranžovou maltou.

Obr. 8. Domestikánská 7, Obchodní galerie Velký špalíček (A10/00), půdorys sklepa kamenného jádra v superpozici ke sklepu VS 001.

Domestikánská Str. 7 – Geschäftsgalerie Velký špalíček (A10/00), Grundriss des Steinkernkellers über dem älteren Erdkeller.

Obr. 9. Dominikánská 5, Obchodní galerie Velký špalíček (A10/00), průčelí domu. Dominikánská Str. 5 – Geschäftsgalerie Velký špalíček (A10/00), Fassademauer.

Asi 2,1 m od severovýchodního rohu se podařilo zachytit relikv vstupů do přízemní části domu vyzděného z maloformátových cihel. Z jihovýchodní části domu vybíhala zeď stejného charakteru směřující jižním směrem k Mečové č. 4. Půdorysné rozvržení přízemní části domu se podařilo rekonstruovat na základě informací získaných z probíhajícího výzkumu domu Mečová č. 4. Z nastíněné situace vyplývá, že stavba byla podsklepena přibližně z jedné poloviny.

Stavba, respektive suterén a části zdíva přízemí byly postupně zakomponovány do organismu domu, který zanikl až v důsledku bombardování roku 1944.

Mečová č. 2 (původně Dominikánské náměstí 13), parcela 471, dům II

Převážná část půdorysu suterénu stavby byla odkryta výzkumem v roce 1991, západní zeď pak byla dokumentována v roce 2000. Jedná se opět o skoro čtvercovou dispozici orientovanou kratší stranou k uliční čáře. Úroveň podlahy se nepodařilo identifikovat. Na celkové zahloubení suterénu lze usuzovat ze základové spáry, která se nacházela

o 2,3 m níž než dokumentovaný povrch půdního typu. Vstupní šíše ani další architektonické prvky nebyly identifikovány. Z metabazitů a slepenců Old Red vystavěné kamenné zdi dosahovaly mocnosti 0,9 m. Za pojivo sloužila oranžová vápenná malta. Ve zdivu se ve fragmentech vyskytovaly i maloformátové cihly. Severozápadní roh domu byl spojen parcelní zdí stejné konstrukce s Dominikánskou č. 1. Oba domy, respektive jejich relikty přeživší v mladších stavebních fázích byly značně poničeny v důsledku bombardování v roce 1944 (Merta 2001a, 58-63), definitivně pak zanikly při těžbě stavební jámy pro Obchodní galerii Velký špalíček.

Horizont IV/II (vrcholná gotika)

V období vrcholné gotiky došlo k výstavbě domu na parcele dnešní Dominikánské 1-3. Stavba obdélné dispozice, delší stranou orientovaná do ulice, byla v celém půdoryse podsklepena. Sklep byl v polovině předělen cihlovým pasem. Prostor byl stejně jako přízemí a patra plochostropá.

Přibližně ve stejném časovém horizontu byl přestavěn i dům Dominikánská č. 5. Ze stavby se dochovala uliční zeď do výše prvního patra, v přízemí pak část východní i západní zdi. Zdivo bylo zbudováno z metabazitů. V uliční frontě byly dokumentovány relikty okenních otvorů. V západní zdi přízemí byly prolomeny dvě odkládací niky se stříškou.

Z průběhu zdiva uliční fronty lze předpokládat, že v době výstavby domu byla Dominikánská č. 5 a 7 jednou parcelou.

Horizont IV/III (pozdní gotika)

Do tohoto časového horizontu lze zařadit několik odpadních jímek. Velmi významné jsou především nálevové soubory z jímek za Dominikánskou č. 5, odkud pochází větší množství technické keramiky – tyglíků, které jsou v současné době podrobovány odborné expertize. Keramické soubory tyto objekty datují do 15. století.

Horizont V (pozdní gotika-renaissance)

V období po roce 1500 byl vystavěn dům Dominikánská č. 7. Jedná se o jednorázovou výstavbu domu, který se zachoval v poměrně nezměněné podobě až do roku 2000. Dům o uličním traktu, k němuž bylo připojeno krátké západní dvorní křídlo, byl v celém půdorysu podsklepen. Původně plochostropý suterén byl vystavěn z kamene za použití cihel (28 x 12 x 8-8,5 cm) k vyzdění architektonických detailů. Plochostropé řešení dokládá použití vynášecích pasů v konstrukci obou sklepů. Uprostřed uličního traktu, orientovaná do ulice, byla prolomena vstupní šíše zaklenutá

segmentem z tvarovek. Ze sklepa západního křídla vycházela při parcelní zdi domu Dominikánská č. 9 vstupní šije orientovaná do dvora. Prostory obou sklepů byly v baroku sklenuty valenou klenbou z cihel. V přízemí se z první stavební fáze domu dochovala uliční zeď. Vnitřní prostory byly dispozičně změněny ještě v období renesance. Situace se opakovala v patře s tím rozdílem, že zatímco přízemí bylo rekonstruováno, v patře byly zachovány dispozice místností v uličním traktu a zbytek byl řešen nově.

Stavbu domu datuje stratigrafický vztah k odpadní jámce na sousední parcele Dominikánská č. 5, porušené východní zdi domu. Z její výplně pochází reprezentativní soubor keramiky datovaný do samého počátku 16. století.

Obr. 10. Dominikánská 1, 3, 5, 7, 5, Obchodní galerie Velký špalíček (A10/00), aquamanile ze zásypu jámky, kolem 1300. Dominikánská Str. 5 – Geschäftsgalerie Velký špalíček (A10/00), Aquamanillie aus der Verfüllung der Kloake, um 1300.

Horizont VI (renesance)

Následující mladší stavební horizont zastupuje především dostavba dvorní části domu Dominikánská č. 5, datovaná stratigraficky do první poloviny 16. století. Původní vrcholně středověký dům získal nové rozvržení půdorysu čtverce, podsklepena zůstala pouze stará, příuliční část domu. Odkryté kamenné základové zdivo bylo založeno na vynášecích cihlových pasech roze-

přených do kamenných pilířů. Další přestavba postihla zmiňovaný dům někdy v období renesance, kdy byla změněna dispozice stavby. Dům byl předělen středovou chodbičkou na dva přibližně stejně velké trakty. Základové zdivo chodby bylo doloženo mimo jiné i výzkumem přilehlého dvora.

V renesanci byl vystavěn i sklep domu Dominikánská č. 3, který byl zničen při hloubení stavební jámy. Sklep postavený důlním způsobem vybíhal z dnes dochovaného podsklepeného uličního traktu do prostoru dvora. Chodbovitý sklep byl v mladším období (s největší pravděpodobností v klasicismu) propojen s podsklepenou stavbou dvorního traktu domu Dominikánská č. 1. Tento trakt byl stržen již dříve, než došlo k archeologickému výzkumu.

Paralelně s parcelní zdi domu Mečová č. 4 byl ve vzdálenosti 1,0 m odkryt nevelký sklep obdélného půdorysu, orientovaný S – J. Byl postaven ze smíšeného zdiva, dovnitř opatřeného cihlovou plentou. Sklep byl zaklenut valenou cihlovou klenbou. Vnitřní prostor dosahoval rozměrů 3,8 x více než 3,6 m, zdi o mocnosti 1,1 m byly zapuštěny do sprašového podloží. Stavba náležela komplexu tzv. Staré mincovny (Procházka – Himmelová 1995, 233 – 245). Časové zařazení sklepa nebylo přesvědčivě doloženo.

Horizont VII (baroko)

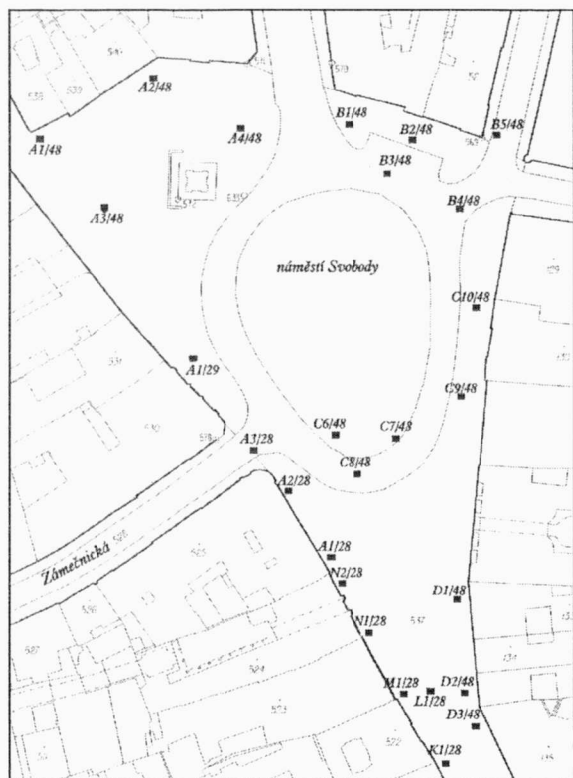
Období tohoto historického období bylo zastoupeno pouze lokálně nálezy hmotné kultury, které pocházejí z nemnoha dochovaných útržků odpadních planýrek v prostoru dvora za domem Dominikánská č. 3.

Horizont VIII (klasicismus)

Klasicismus reprezentují základy dvorního traktu domu Dominikánská č. 7, který byl situován po celé délce zástavby východního křídla Domu pánů z Lipé. Stejně tak sem patří základové zdivo a úpravy v okolí kašny za domem Dominikánská č. 5.

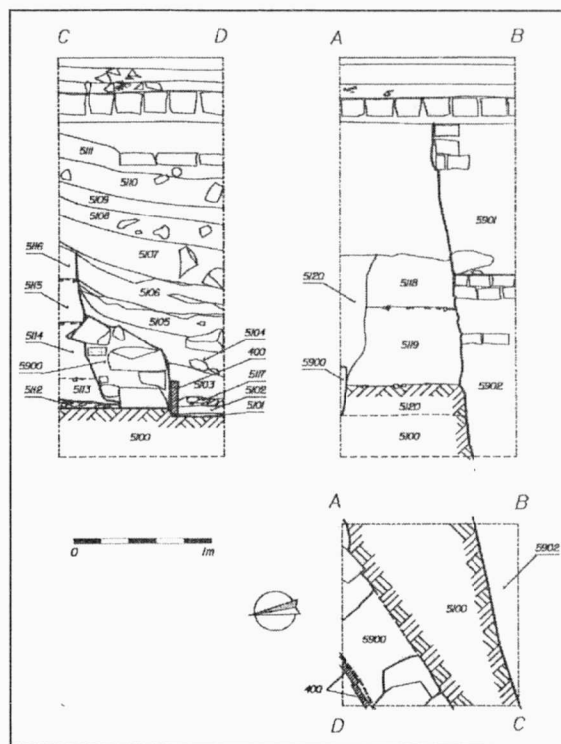
Horizont IX (zánik historické zástavby ve 20. století)

Zánikový horizont zástavby zkoumaných parcel reprezentují nálezy ze zásypů (závalů) sklepů bývalého domu na Dominikánském náměstí č. 12. Dokládají událost, ke které došlo 20. 11. 1944, kdy byl dům omylem zasažen při americkém náletu na zbrojní průmyslové podniky v blízkém okolí Brna. Z nálezů lze zmínit především nástěnné hodiny jejichž ručičky se zastavily na čase 12:10 hod.

Obr. 11. Blok 48 (A135/2000), lokalizace jednotlivých sond.
Hausblock 50 (A135/2000), Lage der einzelnen Schurfschächte.

Nejpočetnějšími archeologickými aktivitami z období středověku byly odpadní jámky a nejrůznější jámy druhotně zasypané kuchyňským a jiným odpadem. Z těchto jámek, popřípadě jam pochází většina nálezů keramiky, skla, železných a jiných předmětů. Celkem bylo zkoumáno 51 jámek (původně suchých záchodů) čtvercového nebo kruhového tvaru, případně s pozůstatky dřevěného bednění, jejichž hloubka v řadě případů dosahovala více než 7 m. Většina nálezů pochází ze 13. století, což je pravděpodobně zapříčiněno změnou v nakládání s odpady, která se projevuje od 14. století. Další příčinou však může být i situování odpadů a odpadních jámek ve 14. a 15. století na jiné místo na parcele. Skromnější odhalení byla učiněna také z období pozdního středověku (15. stol.), renesance (16. stol.) a raného baroka (17. stol.). Větší bohatství a rozmanitost předmětů v období renesance nám dokumentují především nálezy zlomků skleněných nádob (v několika případech i pozlacených) a množství keramiky. Celkem bylo prozkoumáno 55 jámek (Merta – Kováčik – Peška – Procházka – Sadílek 2001, 87).

Obr. 12. Blok 48 (A135/2000), sonda B4.
Hausblock 50 (A135/2000), Schurfschacht B4.

Blok 48 – náměstí Svobody, parc. č. 537 [akce A135/2000]

V rámci projektu „Sanace brněnského podzemí“ byl v měsících červnu až říjnu 2000 uskutečněn archeologický výzkum v prostoru vozovky náměstí Svobody (blok 48), spočívající v dokumentaci a sledování 15 sond (Peška 2001). Z hlediska historické topografie se v tomto prostoru od založení města (první polovina 13. století) nacházelo náměstí dříve zvané Dolní trh (Flodrová 1997, 163).

Původní ráz náměstí byl ve srovnání s dneškem poněkud intimnější. Komunikace ústící na tržiště vycházely z jeho koutů a byly podstatně užší než dnes. Dlouhé domovní fronty honosných domů a paláců byly přerušeny pouze ve dvou místech úzkými uličkami. V severní frontě to byla ulička vedoucí ke kostelu sv. Jakuba a ke hřbitovu, který se tehdy nacházel kolem kostela. Říkalo se jí „ulička mrtvých“, ale jmenovala se Hřbitovní, později Kostelní a její šířka byla pouze 3,5 metru. Západní fronta domů byla rozdělena uličkou Zámečnickou stejné šířky (Hálová-Jahodová 1975, 83, 87, 139; Flodrová 1997, 163; Svoboda 2001, 136). I když si tedy náměstí v zásadě podrželo svůj původní tvar, přesto zde počátkem 20. století byly učiněny určité urbanistické změny vedoucí k jeho rozšíření. Pod dlažbou se v současnosti nacházejí základy středověkých domů v již zmíněných roz-

šířených ulicích Rašínova a Zámečnická, ale i v ústí Běhounské. O několik metrů severněji byla posunuta uliční fronta mezi dnešní Rašínovou a Běhounskou. Nejmarkantnější změnou je však posunutí zástavby, mezi domem náměstí Svobody 9 a ústím ulice Janská, východním směrem. Jedná se o prostor v historických pramenech zvaný „Lugek“, v ústí náměstí Svobody. Cílem tohoto urbanistického zásahu z počátku 20. století bylo podstatné rozšíření ústí náměstí do nově zbudované Ferdinandovi třídy (dnešní Masarykova ulice).

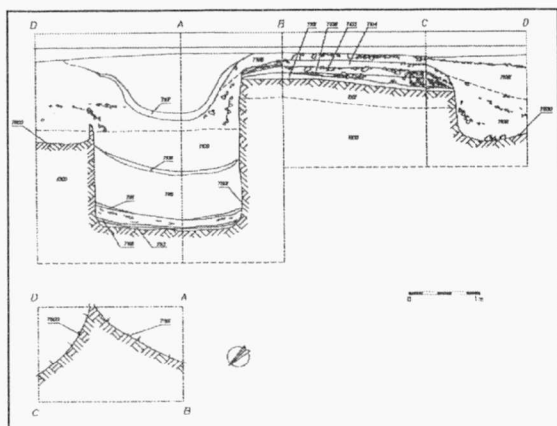
Spolu se sondami byl uprostřed náměstí během léta 2000 realizován i výzkum základů kostela sv. Mikuláše zbouraného v 70. letech 19. století (Kováčik – Merta – Peška – Procházka – Sadílek 2001, 93-99; Merta – Peška – Sadílek – Urbánková 2001, 107 – 132; Merta – Peška 2002, 33-42). Vedle tohoto výzkumu zde proběhla i řada dalších drobných i větších archeologických akcí, např.: prostor domu a před domem náměstí Svobody 8 (Kováčik – Merta – Peška 2002, 36 - 43; Merta – Peška – Procházka – Sadílek 2000, 50-51), náměstí Svobody 9 (Procházka 1995), náměstí Svobody 17 – Dům pánů z Lipé (Kováčik – Merta – Peška – Procházka – Sadílek 2001, 93; Peška – Zapletalová 2001), sondy v rámci bloků 28 a 29 (Merta – Peška – Procházka – Sadílek 2000, 38; Kováčik 2001).

Náměstí se nachází na mírném, k východu skloněném svahu směřujícím k vodoteči Ponávky. Geologická situace v prostoru náměstí, s důrazem na nejmladší období – kvartér, byla nejnověji zhodnocena Mgr. Lenkou Kvítkovou. V celkem 18 dokumentovaných sondách zachytila několik hlavních typů sedimentů, z nichž vyčlenila několik horizontů, které označila jako Z1 až Z6. Horizont Z6 tvoří antropogenní sedimenty pocházející zhruba ze 13. století. Horizont Z5 tvoří černohnědý, slabě zelený, jemně hrudkovitý, pórovitý sediment s typickým zápachem bahenních sedimentů. Tento sediment vznikl jako svrchní vrstva nějaké menší bažinky (sapropel), ale mnohem pravděpodobněji byla takto zachycena pouliční stoka. Tento horizont byl odhalen pouze v sondě B4 a dosahoval max. mocnosti 0,15 m. Z prvních výsledků palynologie, kterou zpracovává dr. N. Doláková, je zřejmé, že okolní prostředí bylo spíše vlhčího rázu. Byly zde nalezeny ostřice, houby, olše a řasy cirkulisporites. Horizont Z4 je tvořen rezavohnědými až černohnědými sedimenty. Je slabě zapáchající. Rezavé zabarvení vzniklo z velmi vlhkého anoxického prostředí. Dr. N. Doláková zde našla řasy cirkulisporites, které opět indikují nějaké velmi vlhké prostředí. Tento horizont je v severní části náměstí víceméně průběžný a maximální hodnoty 2,4 m dosáhl v sondě A3. Horizont Z3 tvoří světle hnědý, velmi vlhký, velmi slabě vápnitý sediment s menšími rezavými skvrnkami. Nejpravděpodobněji se jedná alespoň místy o oglejenou spraš ovlivněnou nadloží. Další horizonty Z2 a Z1

dokumentují starší geologický vývoj lokality v kvartéru a terciéru. Prozatím je z těchto nových výsledků zřejmé, že v severní části náměstí dovolovalo podloží existenci větší prohlubně, kde vznikaly sedimenty ovlivněné velmi vlhkým prostředím. Tyto sedimenty kopírují a vyplňují povrch podloží spraší. Pravděpodobně se jedná o prostředí nějaké mokřiny nebo o zaplavované boční koryto nějakého toku. Každopádně tímto prostředím musela být ovlivněna velká část prostoru náměstí (Kvítková 2001, 8-10). Na základě archeologických nálezů odkrytých sondami na náměstí Svobody si v současnosti můžeme utvořit představu o rozsahu a charakteru archeologických situací, které se zde skrývají pod dlažbou. Z období středověku jsou v celém prostoru náměstí zachovány archeologické situace v téměř nenarušené podobě, což je pro území historického jádra Brna výjimečné. Obdobná situace je v současnosti dokumentována pouze na Dominikánském náměstí, Zelném trhu, Jakubském náměstí a tzv. Římském náměstí - na ulici Františkánské. Tato skutečnost je zapříčiněna zejména malou stavební aktivitou na náměstí v období novověku.

Rozsah archeologických situací je v jednotlivých částech náměstí různý, což souvisí zejména s vývojem historického terénu. Zatímco v jižní části náměstí je původní historický terén těsně pod dlažbou (sonda D1 s.j. 155 – 1m; C8 s.j. 1001 – 0,3 m), v severní části náměstí je místy až ve 3 metrech (sonda A1 s.j. 215 – 3 m; A2 s.j. 1119 – 2,5 m; B4 s.j. 5120 – 2,7 m atd.). Tento rozdíl je způsoben již výše zmíněnou terénní depresí, která procházela severní částí náměstí západovýchodním směrem. Patrně se jedná o pozůstatek mokřiny, která byla ještě do 14. století odvodněna regulovanou stokou (sonda B4), jejíž průběh zde můžeme očekávat. U sondy B4 se zastavíme podrobněji. Nejstaršími dokumentovanými aktivitami v této sondě byly kulturní a komunikační vrstvy (s.j. 5112 až 5115) vytvořené na zvodnělém půdním typu (s.j. 5120). Tyto vrstvy narušilo smíšené zdívo (s.j. 5900) spojované žlutou hrubou vápennou maltou, z vnitřní strany pak byla vložena dubová deska dendrochronologicky datovaná k roku 1255 (s.j. 400). Konstrukce pokračovala severovýchodním a jihozápadním směrem mimo sondu. S obdobím existence této konstrukce souvisí kulturní (náplavové ?) písčité jílovité hlíny s oblázky (s.j. 5101, 5102 a 5117). Zásypy stratigraficky nad vrstvou 5103 pocházejí z období po ukončení funkce zdíva a podle ojedinělých zlomků keramiky je lze datovat do 14. století. Přestože byl sondou zachycen pouze fragment konstrukce, domníváme se, že situaci lze interpretovat jako vyzdívkou jižní stěny městské stoky. Nasvědčovala by tomu mimo jiné orientace zdíva, zvodnělý terén, náplavové vrstvy, ale i umístění konstrukce právě v této části náměstí. S jistotou však může tuto teorii potvrdit pouze další archeologický výzkum. Nejmladší středověkou

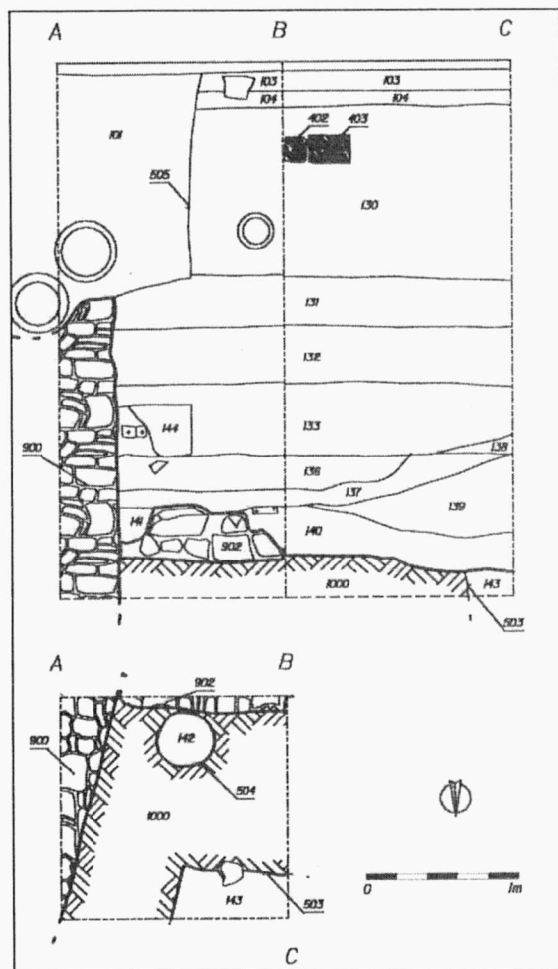
vrstvou dokumentovanou v sondě je zřejmě zásep 5109 nebo 5110. Celé středověké souvrství bylo v průběhu 17. století narušeno výstavbou Merkurovy kašny, jejíž základ (s.j. 5901) se podařilo zachytit v jižní části sondy (Dvorská – Merta – Peška 2001, 31-39).

Obr. 13. Blok 48 (A135/2000), sonda C7.
Hausblock 48 (A135/2000), Schurfschacht C7.

Protože se archeologické situace v celé plošce náměstí bez výjimky nacházejí již 0,5 m pod povrchem, mocnost archeologických vrstev dosahuje v jeho severní části až 2,5 m. Jedná se o mocné souvrství tvořené šterkovými úpravami terénu, kulturními vrstvami a zahloubenými jámami časově náležící převážně 13. století (sondy A1, A2, A3, A4, B1, B2). Ve střední části náměstí se dokládají základy kostela sv. Mikuláše z konce 13. století, zahloubené do mocného středověkého kulturního souvrství a narušující nejstarší výrobní aktivity z počátku 13. století (Merta – Peška – Sadílek – Urbánková 2001, 107 - 132). V jižní části se nalézá neznámá historická zástavba ze 13. století (sondy D2, D3, C8) a zahloubené jámy související s odpadními aktivitami ve středověku (sondy C7, C9). V sondě D2 byl např. dokumentován rozsáhlý zasypaný středověký objekt, který pokračoval mimo sondu. Situaci můžeme interpretovat jako zaniklý dřevohliněný suterén domu ze 13. století (zášpy 123, 122, 125, 126, 121, 113-120).

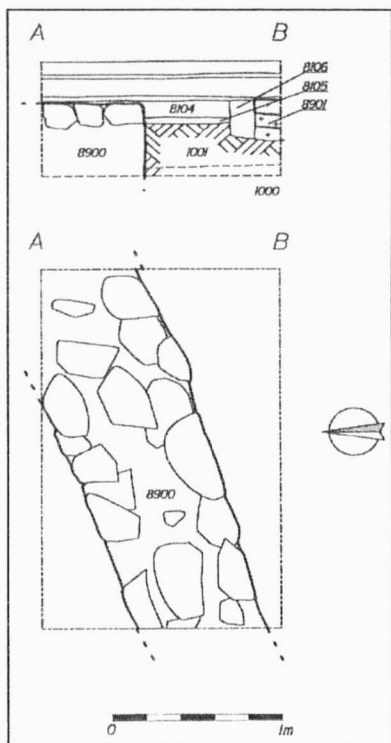
Zajímavým poznatkem je skutečnost, že zjišťovacími sondami byla odhalena i neznámá zástavba ze 13. století (sondy C8 a D3). Sondou C8 bylo zachyceno – v úrovni cca 0,75 m pod vozovkou – základové zdivo (s.j. 8901) probíhající ve směru severovýchod - jihozápad. Charakter zdiva spojaného žlutou hrubozrnnou vápennou maltou nasvědčuje, že období výstavby náleží do 13. případně 14. století. Poněvadž není na žádném historickém plánu zachycena v tomto prostoru jakákoli zástavba, jedná se o zcela neznámý objekt, jehož rozsah a funkci může objasnit pouze další archeologický výzkum.

Obr. 14. Blok 48 (A135/2000), sonda D3.
Hausblock 48 (A135/2000), Schurfschacht D3.

V sondě D3 byla asi 1,6 m pod dlažbou odkryta koruna neznámého zdiva probíhajícího severojižním směrem (s.j. 900). Oranžovožlutá hrubá malta a celkový charakter zdiva svědčí o jeho středověkém původu. Celou situaci lze interpretovat jako východní stěnu plochostropého sklepa, jehož prostor pokračoval dále západním, severním a jižním směrem. Zlomky keramiky ze zásepů (s.j. 131 – 140) datují zánik sklepa nejpozději do 1. poloviny 14. století. Při podlaze byl odhalen i základ zdiva (příčky ?) pokračující dále západním směrem a sloupová jáma, jež mohla souviset s konstrukcí trámového stropu (s.j. 504). Kamennému sklepu předcházela zřejmě dřevohliněný suterén, jehož jihovýchodní roh byl nalezen pod podlahou v severozápadním rohu sondy (s.j. 503 a 147). Písemné prameny nám velice mlhavě podávají první informace o zástavbě ve městě v polovině 14. století, veduty a rytiny dokonce až v 17. století. Je tedy zřejmé, že původní zástavba náměstí byla poněkud odlišná od současných představ vycházejících z plánu stabilního katastru z roku 1825. Zvláště

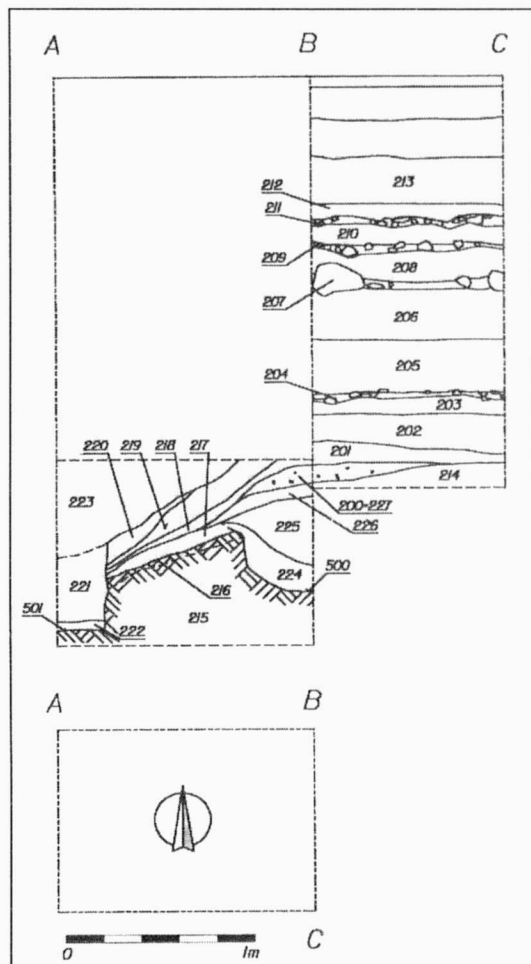
situace odhalené v sondách D2 a D3 otevřely otázku vyměření náměstí ve 13. století. Protože zachycená zástavba v obou sondách zanikla nejpozději v 1. polovině 14. století, mohli bychom uvažovat o změně půdorysu a celkovém rozšíření náměstí právě v tomto období. V jižní části dnešního náměstí lze tedy očekávat i nálezy dalších staveb. Protože se jedná o zcela novou skutečnost zachycenou pouze archeologickými prameny, může ji objasnit pouze další terénní výzkum.

Obr. 15. Blok 48 (A135/2000), sonda C8.
Hausblock 48 (A135/2000),
Schurfschacht C8.

Na rozdíl od situací ze sond D2 a D3 můžeme konfrontovat s historickými prameny alespoň nález zdíva ze sondy C8. Pokud přijmeme hypotézu, že se vzhledem k charakteru zdíva jedná o stavbu svým charakterem blízkou kostelu sv. Mikuláše, mohla by se nám k tomuto objektu vztahovat historická zpráva z roku 1353. V tomto roce prodal "Ješek neboli Jan, tehdy rektor kaple sv. Mikuláše, domek ke kapli náležející, neboť ten se mu zdál maličký a příliš skromný a jako kaplanka nevhodný". Ve své historické topografii O. Vičar tuto kaplanku umísťuje do uliční fronty mezi Zámečnickou ulicí a tzv. Lugek, přičemž při své rekonstrukci vychází mimo jiné z veduty H. J. Beyera – H. J. Zeisera z roku 1645, na které není kromě kostela žádná stavba v náměstí zakreslena. Na základě skutečností, že má toto městiště výrazně nižší ocenění než sousední domy a že v pramenech je dům uváděn jako "příliš skromný", lze soudit, že se jedná o omyl a berní zápisy k roku 1348 se vztahují k nalezenému ne-

podsklepenému domku v náměstí (Vičar 1965; 275, 281; Merta – Peška – Sadílek - Urbánková 2001, 107 - 132).

Obr. 16. Blok 48 (A135/2000), sonda D3.
Häuserblock 48 (A135/2000), Schurfschacht D3.

Obr. 17. Náměstí svobody 17 (A191/2000), zkoumaná plocha v rámci parcely ; 1, 2 – výzkum dvorku Panská 2-4 (A37/2001). Svoboda-Platz 17; Grabungsfläche; 1, 2 – Grabungsfläche Panská 2-4 (A37/2001).

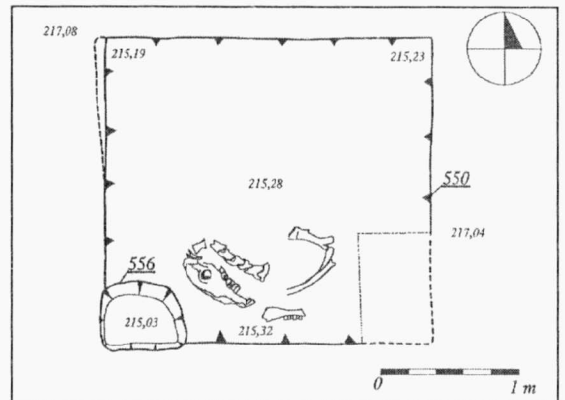
Náměstí svobody 17 – Dům pánů z Lipé [akce A191/2000]

V souvislosti s rekonstrukcí a dostavbou sklepů domu náměstí Svobody 17 byl uskutečněn v měsících září 2000 až červnu 2001 záchranný archeologický výzkum (Peška – Zapletalová 2001).

Sledovaná plocha výzkumu se nachází v jihozápadní frontě náměstí, v bloku tvořeném ulicemi Pánskou a Zámečnickou. Levý sousední dům č. 16 byl vystavěn na vybombardované parcele po druhé světové válce. Při novostavbě definitivně zanikla historická zástavba, jejíž půdorys je znám pouze ze zaměření starého domu z roku 1942. Z hlediska historické topografie se v tomto prostoru již od 13. století nacházela měšťanská zástavba. Ocenění městiště k roku 1365 na 1,4 groše za m² zařazuje parcelu spíše k těm dražším pozemkům ve městě (Vičar 1965, 275). Lze předpokládat, že díky svému umístění na hlavním náměstí dům i později ve středověku a novověku patřil k těm dražším a výstavnějším.

Na konci 19. století se dům č.17 na náměstí Svobody nazýval podle známých majitelů domu "Komarek – Haus" nebo "Souches – Haus". Od počátku 20. století se ujal dosud běžné, avšak mylné pojmenování Dům pánů z Lipé, i když byl na konci 19. století určen jako stavebník velkolepého renesančního paláce brněnský patricij Kryštof Schwanz. Nejstarší historii zástavby domu lze podle útržkovitých písemných pramenů doložit v letech 1343 – 1365. Podle Vičarovy rekonstrukce středověké zástavby historického města zaujímá parcela domu č. 17 dvě gotická městiště (na rekonstrukci č. 106 a 107), která v roce 1343 vlastnili šenkýř Václav (Wenceslaus Propinas) a kožešník a později obchodník Heinrich Fuchs (Heinricus Vuchs pellifex). V polovině 14. století Fuchs scelil obě parcely v jeden majetek, který mezi léty 1354 – 1355 prodal Eberhardovi, jehož vdova jej vlastnila ještě v roce 1365 (Vičar 1965, 281; 1966, 255). V letech 1387 – 1389 parcelu vlastnil Moriz Steiger. V 15. století se v držení domu z doložených majitelů vystřídali kožešník Johannes Hackl, Václav Hackl, Johannes Adelfinger. Souvislá řada vlastníků je doložena od počátku 16. století. Tu nám z anonymity vystupuje až rytíř Matyáš Munka z Ivančic, kterému dům patřil od roku 1531. Původem český měšťan z Ivančic byl nobilitován roku 1523. Jeho bratr Jan (+ 1540) se po studiích ve Vídni stal prvním českým městským písařem a autorem Paměti starých brněnských Jana Munky z Ivančic. V roce 1564 vlastnil dům Čeněk z Lipé. Někdy před rokem 1589 získal dům Kryštof Schwanz výměnou za dům U Červeného vola na nároží Kobližné a náměstí Svobody. Tento Kryštof Schwanz se stal stavitelem paláce, který v poněkud pozměněné podobě známe dodnes. Stavbu realizoval italský stavitel Antonio Gabri a sochař Giorgio Gialdi. Po řadě jiných majitelů jej koupil roku 1646

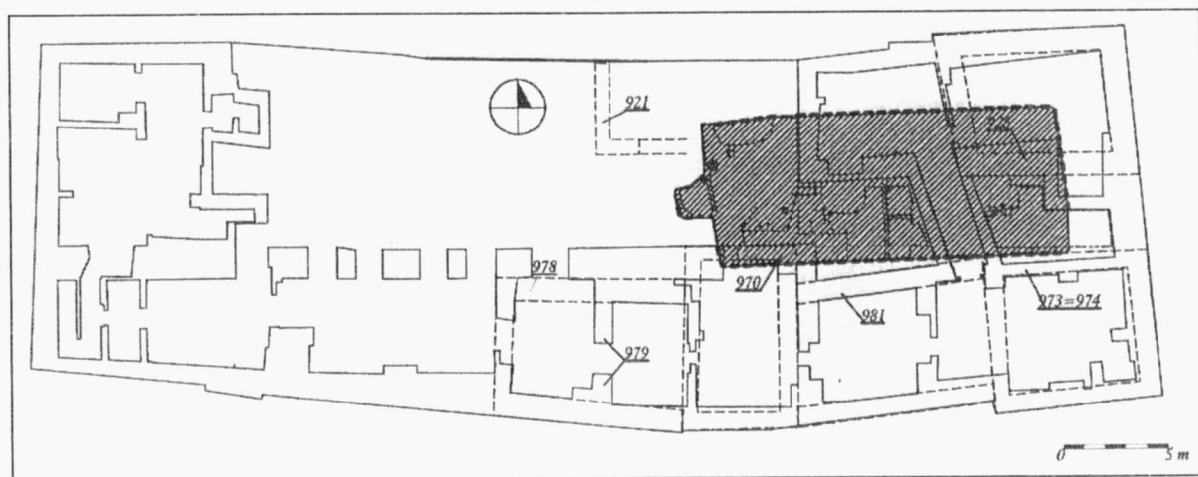
za 6000 zl. polní maršál Raduit de Souches (onen známý velitel obrany města před Švédy za třicetileté války) i se zahradou za městskou brankou a užíval jej až do své smrti v roce 1683. Po něm jej zdědil mladší syn Karel hrabě Souches. V roce 1744 bylo v paláci 18 pokojů, čtyři kvelby, tři kuchyně a dvě stáje pro osmnáct koní. Dům platil daň z deseti komínů. Od roku 1818 do roku 1853 patřil svobodnému pánovi Josefu Edlerovi von Hayek, po němž dědila jeho manželka Amalie. Hayek v roce 1826 nabídl v soutěži s majitelem domu čp. 70 prostory k pronájmu provinční komisi pro regulaci pozemkové daně, mapovacímu ředitelství a katastrální inspekci. Katastrální úřad zde sídlil ještě v roce 1856. V levém krámu přízemí byla od roku 1831 zřízena kavárna zvaná Höfferovská. Dalším dlouholetým držitelem domu byl v letech 1880 až 1895 obchodník s koloniálním zbožím Franz Komarek, který v roce 1882 v neorenesančním duchu upravil fasádu. Brňané si tehdy připomínali 250. výročí vítězství nad Švédy v roce 1645, a oslavili tak památku svého hrdiny Raduita de Souches. V roce 1913 koupila dům společnost Ústřední svaz českých hospodářských společenství v markrabství moravském v Brně (blíže k dějinám domu: Borský – Černoušková, 2000, s. 40 – 57). V současnosti je objekt ve vlastnictví stavební firmy UNISTAV, a.s.

Obr. 18. Náměstí svobody 17 (A191/2000), sklípek s.j. 550.
Svoboda Platz 17 (A191/2000), Erdkeller N. 550.

V minulosti byla v blízkosti domu prováděna řada archeologických výzkumů, např. sondáž celého domovního bloku 28, nebo nejnověji výzkum kostela sv. Mikuláše a sondáž na náměstí Svobody (Merta – Peška – Procházka – Sadílek, 2000, 38; Kováčik – Merta – Peška – Procházka – Sadílek, 2001, 87, 93-99).

Parcela domu se nachází na mírném, k východu skloněném svahu směřujícím k vodoteči Ponávky. Geologické podloží je zde tvořeno půdním černozemním horizontem (s.j. 101), který nasedal na kvartérní sprašové návěže (s.j. 100) a sprašové hlíny.

Obr. 19. Náměstí svobody 17 (A191/2000), šrafovane vyznačen dřevohliněný suterén SSJ 2. Svoboda Platz 17 (A191/2000); Erdkeller N. 2 (schraffiert).

Na úvod je nutno zdůraznit, že výzkum byl zahájen až po provedení pilotáže při sloupech renesanční arkády, kterou byla zničena řada cenných situací. Vlastní terénní výzkum plochy o rozloze 290 m² proběhl ve třech etapách. První etapou bylo snižování úrovně dvora o cca 4 m v říjnu až prosinci 2000 (cca 250 m²). V rámci druhé etapy v lednu 2001 byl proveden výzkum západní části průjezdu a v rámci třetí etapy v květnu a červnu 2001 byla prozkoumána i východní část průjezdu (dohromady cca 40 m²). V průběhu přestavby sklepních prostor, během první poloviny roku 2001, byly průběžně dokumentovány i fragmenty vybudovaných gotických a renesančních zdí.

Vzhledem k velice krátkému termínu, v rámci kterého měl být výzkum dvorku (první etapa) realizován, nemohl být terénní odkryv proveden po celé ploše od úrovně dvorku. Jediný postup, který investor i stavba akceptovaly, bylo snížení terénu ve dvou etapách cca po dvou metrech a archeologický výzkum v malých úsecích v průběhu těžby. Řada archeologických situací (zvláště odpadních jímek) byla tedy zkoumána ve dvou fázích, což přispělo ke zničení množství nálezů a situací. Vlastní těžba stavební jámy a s ní související archeologický výzkum byly provedeny v pěti úsecích ve směru od západní k východní stěně dvora. Již na počátku výzkumu (v západní části dvora) bylo zřejmé, že archeologické situace se soustředí zvláště při severní stěně parcely. Střední část dvora byla z větší části zničena parovodem a inženýrskými sítěmi, které probíhaly průjezdem a dále napříč celým prostranstvím od východu k západu. Jižní část dvorku byla značně narušena pilotáží, která byla provedena při jednotlivých sloupech arkády a v rámci níž byly odtěženy i veškeré archeologické situace při povrchu. V nižších úrovních pod arkádami bylo již dokumentováno pouze sprašové podloží.

V rámci druhé etapy byla prozkoumána západní část průjezdu. Samotný odkryv byl zahájen v mrazivých zimních měsících, a navíc až po odtěžení horního souvrství. Bylo tedy možno preparovat pouze požárové destrukce a podlahy suterénu SSJ 2.

Pro výzkum východní části průjezdu (třetí etapa) byla zvolena pro archeologii zcela nevhodná metoda – těžby tzv. důlním způsobem, z proražení východní stěny spojovací chodby sklepa 01.04. Po proražení otvoru byla zničena část podlahy suterénu SSJ 2, horní souvrství bylo odtěženo dělníky. V rámci vlastního výzkumu byla tedy provedena pouze preparace části požárové destrukce a podlahy suterénu SSJ 2.

Všechny odpadní jímky, které pokračovaly pod základovou spáru, nebyly dozkoumány. Soubor odebraných dřevěných vzorků byl zpracován a odatován dr. J. Vrbovou – Dvorskou (Dvorská – Merta – Peška 2001, 31-39).

Vzhledem k průběhu výzkumu, ale i úrovni povrchu půdního typu (lokačního terénu), cca ve výšce dnešní dlažby, nebyla ve dvoře zachycena až na jedinou výjimku kulturní souvrství. Navíc byla řada archeologických situací již v minulosti porušena, popřípadě zcela zničena četnými recentními úpravami a výstavbou novodobých inženýrských sítí. Většinu dokumentovaných archeologických aktivit tedy reprezentují jímky a sídlištní jámy ze 13. až 17. století, které se koncentrovaly zvláště při severní stěně parcely, takže není zcela vyloučeno, že některé původně náležely i sousednímu městišti. Celkem bylo dokumentováno 18 odpadních jímek, z toho 11 kruhových o průměru do cca 2,5 m (500, 503, 511, 530, 537, 538, 539, 540, 554, 547=548, 564=561, 586, 630), 2 zděné (s.j. 505=506=532; 504) a 5 obdélných případně čtvercových (s.j. 514,

525=536, 531, 537, 554). Ve dvou případech byly patrné pozůstatky výdřevy stěn (s.j. 540, 564=561).

Nejstarší osídlení na parcele představují odpadní jímky a sídlištní jámy z 1. třetiny 13. století (s.j. 525=536, 530, 549, 556). Do tohoto období také spadá výstavba malého sklípku (s.j. 550) čtvercového půdorysu o stranách 2,28 x 2,4 m a hloubce 2,16 m, který byl patrně součástí nejstaršího domu na parcele. Do 13., případně i počátku 14. století spadá výstavba i zánik většiny dalších odpadních jam a jímek (Odpadní jámy: s.j. 517, 549, 555, 556, 557; odpadní jímky: s.j. 511, 514, 525=536, 530, 537, 538, 539, 540, 547=548, 554, 564=561, 586, 630). Ze 14., případně 15. století pochází západní stěna nepodsklepeného traktu domu v severní části parcely (zdvo s.j. 921 patrně navazovalo na dům s.j. 975 v souedního a patrně i vnější stěna sklepa ze současného (severního) městiště (s.j. 954). Pouze dvě sídlištní jámy a dvě odpadní jímky pocházejí ze 14. a 15. století (odpadní jámy: s.j. 501, 527; odpadní jímky: s.j. 500, 503). Nejmladší archeologické situace spadají někdy do období výstavby Schwanzova paláce a do počátků jeho existence (závěr 16. až 1. pol. 17. století), pomineme-li ovšem recentní úpravy dvorku a inženýrské sítě. Ze závěru 16. století a počátku 17. století pocházejí tři odpadní jímky (s.j. 503, 504, 505=506=532). Z hlediska hmotné kultury náleží zvláštní význam jímcce 531, z jejíž výplně byly vyzvednuty malé fragmenty pozlaceného skla a která zanikla ještě před výstavbou západní arkády v roce 1611. V rámci stavby této části arkády byl proražen také malý sklípek ze sklepní místnosti 01.17, jehož základové zdvo mělo za úkol částečně staticky zajišťovat dva ze sloupů. Původní architektonický projekt Schwanzova paláce zahrnoval patrně i výstavbu prvního skutečného zděného záchodu v západní části dvora. Jednalo se o výkop s.j. 504, o rozměrech 3,2 x 3,2 m a hloubce cca 7m, s vyzděnými stěnami 927, 902, 903, 904=912, 905=919, 906, 907. Nadzemní konstrukce nebyla zachycena. „Záchod“ však zanikl ještě v průběhu 17. století, což dokládají četné nálezy ze zásypu. Do 17. století nakonec patrně spadá i výstavba kamenné studny (s.j. 951) ve východní části dvora, která byla ovšem pouze ovzorkována.

V podstatě samostatnou stratigrafickou situací byl odkryv pozůstatků dřevohliněného suterénu ve východní části dvorku a v místě průjezdu. Výzkum této části byl realizován velice rychle a v několika úsecích v návaznosti na stavbu, což mělo vliv i na výpovědní hodnotu získaných informací. Zvláště shořelé konstrukce a podlahové úpravy nebyly preparovány a dokumentovány v odpovídající kvalitě.

Dřevohliněný suterén SSSJ 2 (s.j. 600=601=560=565=568) byl umístěn v přední části parcely, jež byla v pozdějších obdobích z větší části zastavěna. I přes tuto nepříznivou skutečnost se

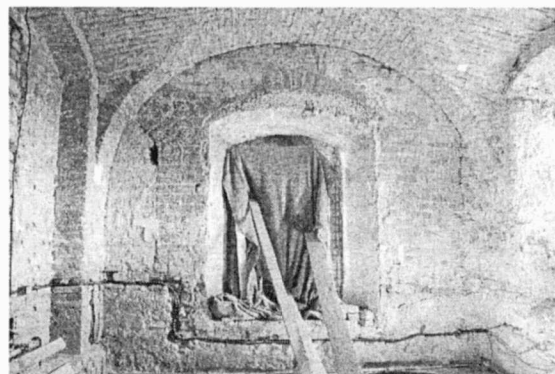
podarilo rekonstruovat jeho celý půdorys. Sklep byl obdélné dispozice o stranách cca 7 m (S-J) a 17,5 m (Z-V), do tehdejšího terénu byl zahlouben 2,2 až 2,5 m. Z předpokládané celkové plochy sklepa (120 m²), bylo prozkoumáno cca 48 m², což je asi 40 %. Vstup byl řešen lichoběžníkovitou šachtou o rozměrech 2,2 m (S-J) a 1,6 m (Z-V), umístěnou přibližně při středu, vně západní stěny. Světlost vstupu činila cca 2 m, ve vnitřních rozích byly vypreparovány pozůstatky dřevěných zárubní vrat se železným kováním. Konstrukce stěn sklepa a vstupu byla řešena vodorovně skládanými prkny zapřenými za svislé kůly. Tato situace byla dokumentována při západní hraně. Ve střední části stavby byl prostor sklepa rozdělen příčkami z prken na kóje. Podlahu tvořil místy až několikacentimetrový vícevrstvý jílovitý nášlap, do kterého byla vyhloubena řada kůlových jamek. Některé ze sloupových a kůlových jam umístěných v podlaze patrně souvisely s konstrukcí stropu a přízemí. Na podlaze byly vypreparovány i pozůstatky železné obruče (ze soudku ?) o průměru 0,25 m a spálené dno dřevěné nádoby o průměru 0,36 m. Protože se pod podlahovým nášlapem nalézaly i starší objekty, lze předpokládat, že se jednalo nejméně o druhou fázi domu. Propálené stěny, zuhelnatělé konstrukce, uhlíkatá vrstva na podlaze a více než půl metru mocná mazanicevá destrukce jednoznačně prokazují konečný zánik domu požárem. Nálezy keramiky z destrukce požár časově řadí někdy do třetí čtvrtiny 13. století. Vznik dřevohliněného domu lze zasadit někdy do poloviny 13. století. Vznik stavby lze s určitou tolerancí datovat pomocí absolutních dat získaných dendrochronologickou analýzou zuhelnatělých dřev. Vzorek dřeva 408 (po roce 1243) byl nalezen v původní poloze a jednalo se o fragment rohového opěrného sloupu v severozápadním koutě suterénu. Vzorek 412 (po roce 1260) byl vyzvednut z požárové vrstvy (s.j. 247) a jednalo se o fragment trámu patrně v druhotné poloze, který snad pocházel ze stropní konstrukce suterénu (Dvorská – Merta – Peška 2001, 31-39). V krátkém časovém odstupu byly při jižní stěně zaniklého suterénu postaveny tři kamenné sklepní prostory (s.j. 970, 981, 973=974), což potvrzují nálezy malty z nejvýše položených vrstev zásypu. Stejnou maltou bylo spojováno i zdvo těchto sklepů, jež částečně narušily i jižní stěnu vyhořelého domu. Deprese vzniklá po suterénu vyhořelého domu byla definitivně zasypána až po vzniku těchto sklepních prostor. Ještě v závěru 13. století byla do prostoru těchto zásypů vyhloubena odpadní jímka, která patrně velice záhy zanikla (s.j. 630). Patrně s rozdělením městiště na dvě parcely někdy mezi léty 1300 až 1343 souvisí výstavba sklepa a domu v severní polovině při čele parcely (s.j. 975). Všechny mladší archeologické situace v prostoru průjezdu byly zničeny již výstavbou Schwanzova paláce a novodobého parovodu.

Prvním překvapivým odhalením, které archeologický výzkum přinesl, byla skutečnost, že původní úroveň terénu z období počátku města se do současnosti téměř nezměnila. Dnešní dlažba je o pouhých 20-30 cm výše než tehdejší povrch dvorku. Nejstaršími nálezy jsou zlomky keramiky z počátku 13. století; pocházejí ze zásypu několika odpadních jám a sídlištních jam. Do tohoto období spadá i první dřevohliněná stavba, jejíž pozůstatek reprezentuje malý zahluubený sklípek o rozměrech 2,28x2,4 m a hl. 2,16 m. Z písemných pramenů víme, že v první polovině 14. století zaujímala dnešní parcela patrně dvě gotická městiště, která před rokem 1354 kožešník (později obchodník) Jindřich Fuchs scelil v jeden majetek. Protože z tohoto období bylo před stavební rekonstrukcí objektu známo pouze několik fragmentů gotických zdí, které jsou dnes součástí paláce, bylo zajímavé sledovat, zda archeologický výzkum přispěje k objasnění nejstaršího stavebního vývoje.

Výsledky výzkumu zcela předčily očekávání. Při uliční linii ve střední ose městiště byl dokumentován rozlehlý zahluubený sklep se vstupem ze dvora o ploše cca 120 m². Z nadzemních konstrukcí domu se nic nezachovalo, na základě zahraničních analogií však můžeme předpokládat až jednopatrovou dřevohliněnou (např. hrázděnou) konstrukci se sedlovou střechou. Podsklepený dům vznikl někdy mezi léty 1243 až 1260 a zanikl požárem již v závěru 13. století. Ze zachycené situace je zcela zřejmé, že se v tomto období jednalo o jedinou parcelu. Původní dřevohliněná konstrukce domu již nebyla obnovena. Na místo ní byly velice záhy vystavěny při jižní hraně městiště tři sklepní prostory, které plošně odpovídaly rozloze vyhořelého domu a respektovaly jeho jižní stěnu (s.j. 970, 981, 973=974). K rozdělení městiště na dvě parcely mohlo dojít; někdy mezi léty 1300 až 1343; dokladem této události může být výstavba sklepa a domu při uliční linii v čele parcely (s.j. 975). Vzhledem ke zničení všech gotických nadzemních konstrukcí při výstavbě Schwanzova paláce můžeme v současnosti pouze spekulovat o spojení severního i jižního domu po opětovném scelení městiště obchodníkem Heinrichem Fuchsem v polovině 14. století. Ještě v průběhu 14. století byl dostavěn nadzemní zadní trakt jižního domu a o něco později jej následoval taktéž nepodsklepený zadní trakt severního domu (jižní trakt - s.j. 978 a severní trakt s.j. 921). V průběhu 15. až 16. století bylo zdívno zadního traktu jižního domu podezděno a tehdejší sklep byl rozšířen o dvě nové prostory (s.j. 979). Výstavba Schwanzova paláce znamenala definitivní zánik gotické podoby domu. Nadzemní konstrukce byly sice zcela zbourány, ale původní sklepy byly částečně začleněny do nové stavby.

Petrov 3, parc. č. 344 [akce A13/2001]

Prováděná akce souvisí s rekonstrukcí objektu č. p. 3 na Petrově. Dosud nebyla ukončena a pokračuje i v roce 2002 (Procházka 2001).

**Obr. 20. Petrov 3 (A13/2001), pozdně středověká místnost v suterénu domu.
Petrov 3 (A13/2001), Spätmittelalterlicher Raum im Unergesschoss des Hauses.**

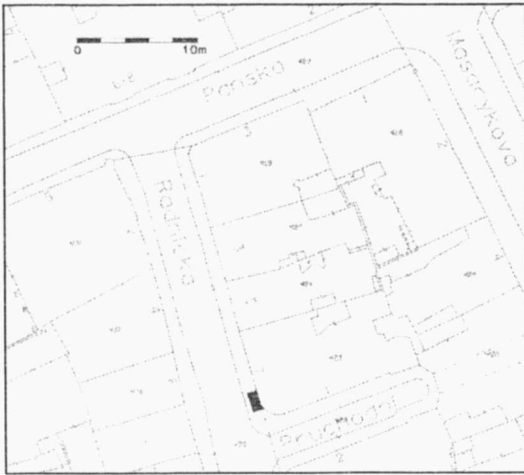
Historie domu nebyla zatím zcela objasněna ani v rámci provedeného SHP (Ambroz 1997; základní údaje Samek 1994, 139). Z dochovaných dokladů vyplývá, že ještě na sklonku 18. stol. byly dům č. 3 a sousední 4 (č.p. 273) odděleny. Na vedutě Bayera a Zeisera z r. 1645/1646 je vedle přestavěné bašty jednotrakový, štítově orientovaný dům, který lze považovat za předchůdce nynějšího č. 3. Na plánech z r. 1784 a 1794 je dům č.o. 3, zde označený jako č. 23, zjevně oddělen od sousedního č. 4 (č. 22). Ovšem již na Pluthově plánu okolí z r. 1824 stejně jako na jiném soudobém zaměření z téhož roku jsou č. o. 3 a 4 spojeny (na posledním jako č. 273), totéž platí pro plán stabilního katastru z r. 1825 (bez označení) a jiný z r. 1842 (zde též jako č. 273; všechny citované plány vyjma stabilního katastru viz u Ambroz 1997, 8 - 13). Každopádně r. 1874 byl z větší severní části východního křídla tohoto domu vyčleněn radikální přestavbou dnešní č.p. 621 jako dům choralistů (dnes parc.č. 344). Zadní část objektu si přinejmenším v suterénu zachovala původní ráz a zůstala spojena s domem č. p. 273.

V souvislosti s postupem rekonstrukčních prací se akce dosud omezovala na archeologický dohled při snižování podlah a dokumentaci odkrytých a „zpřístupněných“ zdí. Při vybourání jedné ze zadržek byl získán soubor raněgotických prvků pocházející pravděpodobně ze zbourané starší fáze kostela sv. Petra a Pavla. Vzhledem k tomu, že akce i nadále pokračuje, nebyly získané poznatky dosud souborně vyhodnoceny. Zcela nepochybně však akce ve svých výsledcích přinese cenné informace

ke stavebnímu vývoji jmenovaného domu. Již nyní lze však říci, že dům pochází někdy z období 15. či 16. století.

Radnická, parc. č. 430 [akce A16/2001]

V rámci projektu „Sanace brněnského podzemí“ byla v říjnu 2001 provedena dokumentace sondy na ulici Radnické (Zúbek 2002b).

Obr. 21. ulice Radnická (A16/2001), situování zkoumané sondy v rámci zástavby. Radnická Str. (A16/2001), Lage des Schurfschachtes.

Sledovaná sonda byla umístěna ve vozovce na Radnické ulici při č. 7. Daný prostor byl ve středověku součástí Brněnské čtvrti (Quartale Brunnense). Ulice tehdy nesla název Ostružnická či Ostrožnická (platea Calciariorum), od roku 1770 Přední Radnická (Vordere Rathausgasse), od 1794 Dolní Radnická (Untere Rathausgasse) a od roku 1867 připadl ulici dnešní název Radnická (Rathausgasse). Ve středověku se jednalo o poměrně „lukrativní“ prostor, kde ocenění městišť patřilo k nejvyšším ve městě. (Flodrová 1997, 198, Vičar 1965, 258, 275).

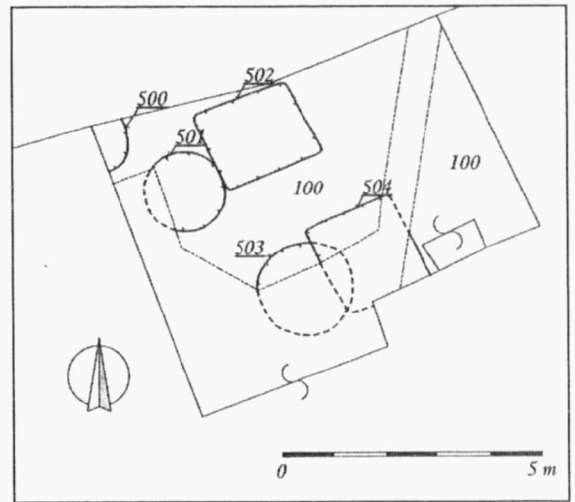
Archeologické situace v sondě byly v podstatě beze zbytku poničeny recentními výkopy a inženýrskými sítěmi. Aktivity z období středověku byly zachyceny pouze na západním profilu. Na přibližně 0,40 m silný půdní typ (s.j. 111) nasedalo středověké komunikační souvrství.

Panská 2-6, [akce A37/2001]

V souvislosti s rekonstrukcí objektu Panská 2-6, náměstí Svobody 14 byl v průběhu měsíce března proveden záchranný archeologický výzkum v prostoru dvorku (Merta – Peška 2001b). Zkou-

maný prostor je jedinou plochou se zachovaným archeologickým terénem v rámci objektu domu Panská 2-6 a proto mu byla věnována zvýšená pozornost. Archeologický terén na zbylé části parcely byl zničen již počátkem 20. století při stavbě sklepů dnešního domu.

Z hlediska historické topografie se zkoumaná plocha nachází v centru historického jádra města na nároží někdejšího Dolního trhu (náměstí Svobody) a ulice Panské. Zkoumaný prostor se nachází ve dvorní části někdejšího středověkého městiště.

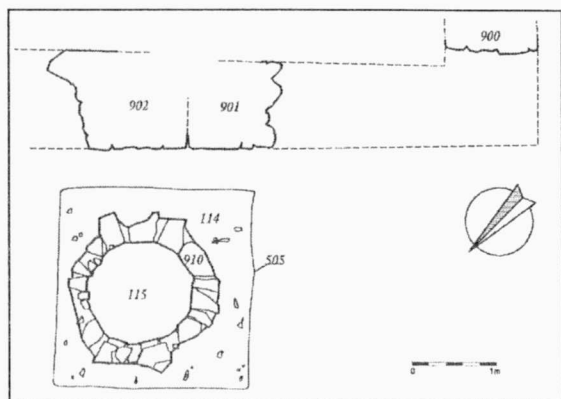

Obr. 22. Panská 2-4 (A37/2001), rozmístění jímek ve dvorku domu. Panská 2-4 (A37/2001), Lage der einzelnen Kloaken im Haushof.

Terénní výzkum se omezil na začištění plochy dvorku a dokumentaci zjištěných archeologických situací. Po začištění zkoumané plochy se mezi recentními inženýrskými sítěmi podařilo dokumentovat fragmenty pěti odpadních jímek zahloubených do sprašového podloží (horní části jímek byly již v minulosti odtěženy). Až na jednu výjimku všechny pokračovaly hlouběji pod úroveň sníženého povrchu dvorku. Jiné než odpadní aktivity se výzkumem zachytit nepodařilo. Z výplní jímek byly získány menší celky keramiky datované do 13. až 16. století.

Údolní 8, [akce A46/2001]

V souvislosti s rekonstrukcí a dostavbou objektu Údolní 8 byl uskutečněn v březnu 2001 zjišťovací archeologický výzkum předcházející výstavbě nových garáží (Kováčik – Merta 2001). Na zjišťovací výzkum navázal později záchranný archeologický výzkum, který je v současnosti v fázi zpracování (Holub – Merta 2002).

Obr. 23. Údolní 8 (A46/2001), novověká studna v zahradě domu.
Údolní Str. 8 (A46/2001) - neuzeitlicher Brunnen im Garten des Hauses.

Zjišťovací sondy byly situovány v zahradě předmětné parcely, která ležela vně předpokládaného středověkého jádra, severozápadně od něj. V těchto místech se nacházelo již od období vrcholného středověku předměstí Brna zvané Švábka. Ve 14. až 17. století se nazývalo platea Svevorum, Schwabengasse, v roce 1915 pak Erzherzog Eugenstrasse a v roce 1918 Údolní (Flodrová 1997, 256). Osídlení bylo vázáno na vodoteč (městský potok), který v těchto místech protékal směrem k historickému centru a v novověku po Marešově ulici a dále pak směrem k nám. 28. října, do Ponávky (Dřímál 1968, 81).

Geologické podloží zde představuje sraha a na ní vyvinutý půdní typ. K nejstarším antropogenním aktivitám na lokalitě náleží vrstva 110 obsahující středověký materiál datovatelný do období 13. – 16. století. Vrstvu interpretujeme jako výsledek přírodních splachů, či spíše intenzivní středověké zemědělské činnosti v prostoru před městskými hradbami. Dále zde byla zachycena planýrka 108, dle keramiky pocházející z období kolem přelomu 16./17. století. Novověké stavební aktivity jsou doloženy terénními úpravami (s.j. 101, 102, 104, 105, 106, 107), zdmi a podlahami stávajícího objektu. Zmíněné aktivity probíhaly v baroku, především pak v závěru 19. století, z kterého pochází dnešní zástavba parcely.

Blok 32 [akce A56/2001]

V souvislosti s „projektem stavebně-historického vývoje a zpřístupnění domů v uličním bloku 32“ byl uskutečněn v měsících dubnu až červnu 2001 záchranný archeologický výzkum spočívající v dokumentaci 10 vyhloubených sond (Peška 2002b).

Obr. 24. Blok 32 (A56/2001), lokalizace jednotlivých sond.

Häuserblock 32 (A56/2001), Lage der einzelnen Schurfschächte.

Domovní blok 32 je vymezen dnešními ulicemi Jakubská, Česká, Rašínova a náměstím Svobody. Všechny sondy byly položeny v prostoru současné vozovky ulic Česká (dříve Frohlichgass – Veselá, Rudolfsgasse – Rudolfova), Jakubská (dříve také Beim S. Jakob – U sv. Jakuba, Pfarrgasse - Farní) a Rašínova při hranici domovního bloku 32. Současná zástavba bloku 32 respektuje pouze částečně historickou situaci. Starší středověkou parcelní hranici (resp. uliční frontu) lze vysledovat v prostoru ulice České, v západní části ulice Jakubské a ve frontě domů situovaných do náměstí Svobody. Zcela zásadně byla změněna východní část domovního bloku. Na přelomu 19. a 20. století zde byla starší zástavba zbourána a původní malá ulička rozšířena na úkor zbouraných domů. V minulosti nesla ulička různá jména, která však nicméně vždy přesně vyjadřovala její poslání – Todtegasschen, ulička Mrtvých, též Smrtná, Umlřčí, Hřbitovní, posléze i Kostelní – neboť spojovala dnešní náměstí Svobody se starým městským hřbitovem kolem kostela sv. Jakuba. Nově vzniklá ulice dnes nese název Rašínova (Flodrová 1997, 200).

U východní části domovního bloku se pozastavíme podrobněji, protože několik sanačních sond zachytilo dnes již neexistující historickou zástavbu v tomto prostoru. Pro polovinu 14. století máme v západní části uličky Jakubské známu pouze jednu poměrně velkou parcelu uváděnou jako Obřanský dvorec (Obersezzine). Roku 1465 je již jako vlastník uváděn kartuziánský klášter v Králově poli, který zůstal držitelem domu až do 19. století (Vičar 1965, 263; Borovský 2000, 13-35). Na nároží Jakubského náměstí v sousedství domu královopolské

kartouzky byla vystavěna ještě v průběhu středověku kaple sv. Mořice, zbouraná až v souvislosti s proražením Rašínovy třídy na přelomu 19. a 20. století. Základy kaple odhalily dvě sondy, které zde byly položeny v rámci průzkumu domovního bloku 41 (Jakubské náměstí). V současnosti je archeologický výzkum bloku 41 ve fázi zpracování (Merta – Peška – Zůbek 2001). Prostor do někdejší Hřbitovní ulice zaujímal farní hřbitov, díl přiléhající ke kapli sv. Mořice byl po zrušení hřbitova v roce 1784 prodán kartouzskému dvoru. Podle O. Vičara byla původně v prostoru této části hřbitova i měšťanská zástavba, vykoupená zřejmě ještě ve středověku za účelem rozšíření místa pro pohřbívání. Pro rok 1348 zde O. Vičar uvádí čtyři městiště, patřící Václavu Čechovi (Wanko Boemus), slanaři Konrádovi (Chunczlinus salczkouffel), soustružníku Mikuláši Glaubovi (Nicolaus Glaub calcariator) a jakési Helfterinně. Jsou to městiště v Běhounské čtvrti (Quartale Cursorum) označená Vičarem čísly 25, 26, 10, 11. Nároží Hřbitovní uličky a Dolního trhu (náměstí Svobody) zaujímal v minulosti jediný, poměrně široká parcela, pro rok 1348 je zde uváděn kamenný dům (domus lapidea) jehož majitelem je Engelprecht Moč (Engelprecht Motscho; Vičar 1965, 281). Od roku 1621 byl tento dům v majetku Lichtenštejnů a v literatuře o Brně je známý jako Lichtenštejnský palác (blíže k topografii paláce Pešlová 2002).

V rámci domovního bloku i v jeho těsné blízkosti proběhla v minulosti již řada archeologických výzkumů. Počátkem 90. let byl proveden plošný výzkum v prostoru parcely Jakubská 4 (Himmelová – Procházka – Kundera – Unger 1993, 85-88). Další výzkum se uskutečnil v letech 1997/1998 v prostoru Rašínovy 4 (dnešní pojišťovna Kooperativa) a zachytil Hřbitovní uličku s částí hřbitova a nároží renesančního lichtenštejnského paláce (Merta 1999a). V uplynulých letech byly sondovány, v rámci průzkumu domovních bloků 31, 33, 42, také vozovky ulic Jakubské, České a Rašínovy (Merta – Kováčik – Peška – Procházka – Sadílek 2001, 77-82). V současnosti probíhá průzkum bloku 41 (Jakubského náměstí), jenž zahrnuje i tři sondy v místech, kde stávala kaple sv. Mořice (Borovský 2001, 274 n, Merta – Peška – Zůbek 2001).

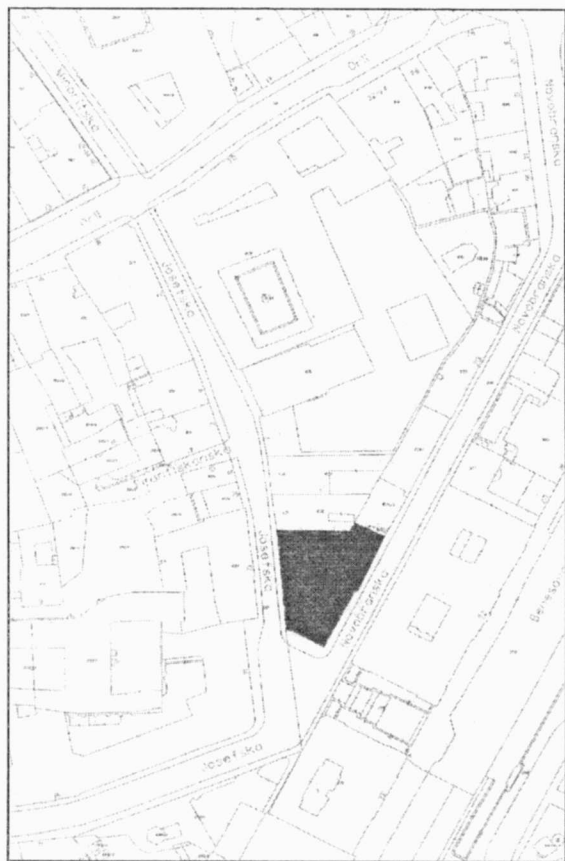
Domovní blok se nachází na mírném svahu, který pozvolna klesá jižním směrem k náměstí Svobody. Z hlediska reliéfu lokačního terénu výzkum přinesl řadu upřesňujících výškopisných informací, zvláště z prostoru Rašínovy ulice. I když bylo v sondách B1, A5, A6 dokumentováno pouze sprašové podloží (s.j. 101), lze předpokládat úroveň původního terénu cca 0,5 m pod současným povrchem. Tato část ulice tedy víceméně kopíruje středověký terén. Blíže k náměstí Svobody však původní terén klesá výrazněji, než je tomu dnes, v sondě A1 je půdní typ (s.j. 100) umístěn až

v úrovni 1,8 m pod vozovkou. Holocenní půdní typ tvořený černohnědou humózní hlínou tzv. černozemí byl dokumentován také v sondách C1 a C2 cca 0,75 m pod vozovkou.

Nejstarší osídlení zachycené výzkumem reprezentuje zahloubená odpadní jáma z počátku 13. století zachycená sondou A1 v prostoru náměstí Svobody. Jáma (s.j. 502) byla nepravidelně kruhového tvaru a její zahloubení do původního terénu (půdního typu s.j. 100) činilo cca 1,7 m. Výplň jámy byla silně zvodnělá a organického původu (s.j. 182, 183). Středověké komunikační úpravy ulice byly dokumentovány v sondách C1 a C2. Situace v sondě C2 naznačuje, že prostor uliční komunikace byl ještě v průběhu 13. století čištěn a rozbahněný povrch ulice odstraněn (pravidelně odstraňován?).

Z hlediska historické topografie byl učiněn zajímavý objev v sondě B5 umístěné ve vozovce ulice Jakubské. Sonda odhalila východní stěnu gotického sklepa s přilehlým nadzemním průjezdem, reprezentovaným patkou západního ostění vjezdu z ulice (s.j. 900, 901). Pod recentními úpravami terénu, starší dlažbou a inženýrskými sítěmi (s.j. 102, 103, 105, 107, 108, 109) byla v sondě odhalena velice zajímavá archeologická situace. Nejstarší sídlištní aktivitu představuje jáma 500 (výplně 115 až 120). Horní hrana byla zničena zdmí 900, 903, 904 a dolní hranu se podařilo zachytit pouze v řezu. Protože se zásyp nacházel v celém prostoru mezi zdmí 900, 903, 904, lze předpokládat, že dolní hrana probíhala ve směru západ-východ a v západní části byla narušena výstavbou zdi 900. Charakter zásypu nenaznačuje odpadní funkci, ale účelové zasypání poté, co objekt dosloužil (zásyp 120 sestává z půdního typu a je téměř sterilní, na něj nasedá planýrka 119). Vzhledem k plochému dnu a hloubce, ve které se toto dno nachází (cca 1,6 m pod úrovní původního terénu), můžeme usuzovat na zahloubený obytný případně hospodářský objekt (suterén dřevohliněného domu?). Nálezy keramiky zasazují jeho zánik ještě do 1. poloviny 13. století. I když v sondě nemáme dokumentován půdní typ, můžeme nepřímou povrch odhadnout na základě: 1) komunikačních vrstev 111-114, 106; 2) předzákladu zdi 900; 3) úrovně půdního typu známé z okolních sond A3, A4, B1, D2 zkoumaných v rámci bloku 42 (Merta – Kováčik – Peška – Procházka – Sadílek 2001, 77-78) a sondy B6 zatím nepublikovaného bloku 41 (Merta – Peška – Zůbek 2001). Po zániku objektu (2. pol. 13. století?) bylo vystavěno zdivo 900. Základová spára umístěná cca 2,0 m pod úroveň tehdejšího terénu naznačuje, že se zřejmě jedná o vnější stranu východní stěny kamenného gotického sklepa. V nadzemní části je k východnímu líci přizděna patka portálu s krinoidového vápence (s.j. 901). Zřejmě jde o západní ostění portálu průjezdu, který přiléhal ze západní strany ke gotickému sklepu. K zazdění tohoto prvku bylo užito výrazně odlišné malty (jemné světle

šedé) než té, která byla převážně použita při výstavbě zdi 900 (hrubá oranžová). Malé čocky světle šedé malty se však ojediněle nacházejí i v rámci tohoto litého zdiva, což dokládá, že se jedná o jedinou stavební fázi. Zhruba v úrovni předzákladu zdiva 900 se nachází souvrství (s.j. 106, 112 až 114) štětových úprav průjezdu (?) překrývající starší objekt 500. Na tomto souvrství leží požárová vrstva 115, která může mít souvislost s ohořelým vnějším lícem nadzemního zdiva 900. Zřejmě až v novověku (pozdním středověku ?) byla z gotického sklepa východním směrem prorážena nová prostora (s.j. 904=905). Protože úroveň nového sklepa sahala patrně pod základ 900, byla provedena jeho podezdívka (s.j. 905). S podezděním souvisí i zasypaný vyhloubený prostor pod tímto základem (s.j. 501 a 121). V novověku (pozdním středověku) byla zřejmě provedena i zadržívka průjezdu 903. Zdivo 902 snad souvisí s přestavbou průčelí gotického domu do Jakubské ulice, který je od 15. století v držení královopolské kartouzky. Nepochybně se jedná o dům Jana z Hradiště, jenž v 15. století přešel do majetku kartuziánského kláštera v Králově Poli.

Obr. 25. Josefská 7, 9/ Novobranská 24, 26, 28 (A64/2001), zkoumaná plocha vyznačena šrafovane.
Josefská 7, 9/ Novobranská 24, 26, 28 (A64/2001), Grabungsfläche schraffiert.

Stěna jiného zděného gotického sklepa byla dokumentována také v sondě A2 v prostoru ulice Rašínovy (s.j. 909). V úrovni cca -1,7 m pod současnou vozovkou byla zachycena koruna zdiva neznámého zasypaného sklepa. Nejstarší částí prostoru bylo zdivo 909, východní stěna původního gotického jádra pocházejícího nejpozději ze 14. století, zděného převážně ze slepenců Old Red na žlutou hrubou vápennou maltu. Původní podlaha tohoto sklepa se nacházela cca 3,8 m pod současným terénem. Zřejmě v období pozdní gotiky byla k východní stěně 909 přizděna příčka 914 ze smíšeného zdiva obsahující také vysoké gotické cihly a druhotně užitě architektonické prvky. Později byl původně plochostropý sklep sklenut (s.j. 922). Zdivo 910 až 913 souvisí již s výstavbou nového (renesančního či barokního ?) sklepního prostoru, do kterého se vstupovalo ze starší sklepní místnosti vymezené zdmi 909 a 914. Konstrukce 910 a 913 tvoří špalety průchodu, kterými byl upraven průraz zdivem 909. Zdivo 911 a 912 tvoří obvodové stěny nové sklepní prostoru, která byla v rámci výzkumu podzemí vyklizena pouze částečně. Nálezy ze zásypů dokládají, že sklepní prostory sloužily až do zbourání lichtenštejnského paláce na konci 19. století. Dokumentované gotické zdivo sklepa patrně náleží domu uváděnému ve 14. století jako "domus lapidea", který byl ve vlastnictví Engelprechta Moče a od 17. století patřil Lichtenštejnům. Z lichtenštejnského období pochází mladší dokumentované přestavby a rozšíření tohoto sklepení (s.j. 910 až 914, 922).

Neznámá sklepní prostora byla odhalena také sondou A3 v prostoru vozovky ulice Rašínovy. Pod recentními zásypů inženýrských sítí v úrovni -0,75 m zde bylo odhaleno novověké jihovýchodní nároží sklepa (?), s podlahou v úrovni 1,9 m (s.j. 906=907). Jednalo se o smíšené zdivo, které můžeme dle jeho charakteru datovat do období pozdní gotiky, případně renesance. Zásyp nebyl pečlivě sledován, takže nemáme k dispozici žádný datační materiál.

Další novověká základová zdiva, případně zasypané sklepní prostory byly dokumentovány i v sondách A4 a A6, jejich přesnou interpretaci však můžeme provést, stejně jako u sklepa v sondě A3, pouze za předpokladu podrobného průzkumu archivních fondů.

V sondě B1, v prostoru ulice Rašínovy, byla v úrovni cca 1,0 m odhalena studna (s.j. 919) o průměru 1,45, která byla částečně vystavěna z druhotně použitých gotických architektonických prvků (žeber a kvádrů). Vznik lze tedy zasadit někdy do období pozdní gotiky případně renesance (15. -16. století). Zасыпání studny proběhlo již v 1. polovině 17. století, což spolehlivě dokládá soubor keramiky vyzvednutý z výplně 130. Dna studny nebylo dosaženo ani v úrovni 5,0 m pod povrchem současného terénu. Někdy v průběhu 17. - 18.

století byla zaniklá studna částečně narušena výstavbou základového zdiva (s.j. 920), které patrně náleželo východní stěně dvorního traktu domu královopolské kartouzky (s.j. 920).

Závěrem můžeme konstatovat, že prostor ulic Jakubská a Rašínova skrývá zachované základy středověkých domů zbouraných na přelomu 19. a 20. století a relativně neporušenou archeologickou situaci. V případě větších stavebních zásahů do současného terénu by měl rozhodně proběhnout plošný archeologický výzkum.

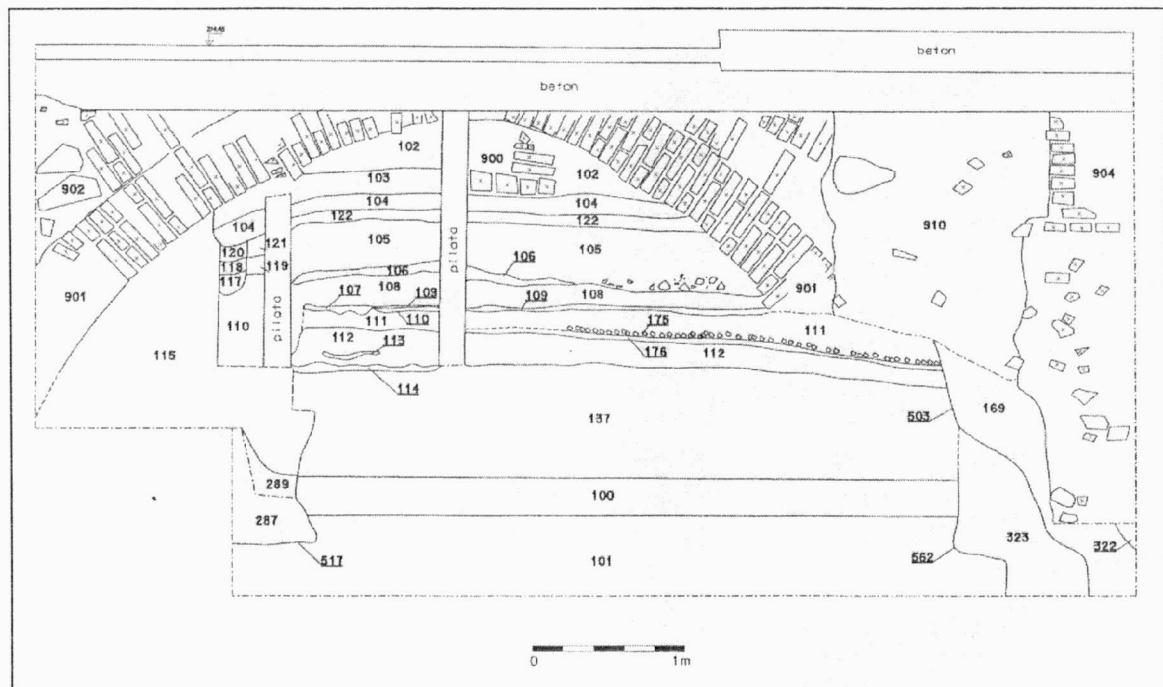
Josefská 7, 9/ Novobranská 24, 26, 28, parc. č. 228, 229, 230, 234/2 [akce A64/2001]

V souvislosti s výstavbou objektu Josefská 7 a 9 se ve dnech 24.7. – 4.9. 2001 uskutečnil záchranný archeologický výzkum (Zúbek 2001c). V části plochy, která byla zemními pracemi zasažena nejvíce, proběhl již dříve archeologický výzkum (kód akce - AU2/90), dosud však nezpracovaný do podoby nálezkové zprávy (viz Procházka 2000, 31, 55-57).

Plocha provedeného výzkumu přiléhá ke stávajícímu domu Josefská 5 a je sevřena ulicemi

Josefskou a Novobranskou. Daným prostorem probíhala od 13. století městská hradba, která se tu v reliktu zachovala dodnes. Část zkoumané plochy (při Novobranské ulici) se tudíž nacházela mimo hranice vlastního středověkého města (šlo o prostor parkánu). Druhá část (při ulici Josefské) se potom přimykala k jmenované hradbě zevnitř. Tato část náležela ve středověku k Měnišské čtvrti (Quartale Menesense). Středověká parcelní síť a struktura zástavby je konkrétně ve zkoumaném prostoru v podstatě neznámá, historické prameny neposkytly možnost přesnější rekonstrukce. V daném místě prameny jmenují pouze „omnes alii de platea Bohemorum“. Šlo o chudší (okrajovou) část města, kde se cena městišť měla pohybovat na spodní hranici (viz Vičar 1965, 242-283). Víme dále, že ulice Josefská se tehdy nazývala Česká (platea Bohemorum) (Flodrová 1997, 102).

Geomorfologicky se lokalita nachází na mírném svahu, který se táhne v podstatě od petrkého návrší směrem k vodoteči Ponávky. Stávající nadmořská výška zkoumané plochy byla cca 214,46 (v prostoru navýšení na úroveň zachovalých reliktů středověké hradby) a 211,71 m.n.m. (v prostoru vně hradby při ulici Novobranské).

Obr. 26. Josefská 7, 9/ Novobranská 24, 26, 28 (A64/2001), profil zachycující stratigrafii lokality od doby bronzové po vrcholný středověk.

Josefská 7, 9/ Novobranská 24, 26, 28 (A64/2001), Schichtenfolge des Fundorts von der Bronzezeit bis zum Hochmittelalter.

Konkrétním předmětem terénní části výzkumu byl dohled nad prováděnými zemními a výkopovými pracemi a plošný odkryv archeologických situací v rozsahu plánovaného snižování terénu. Speciálním úkolem byla dokumentace stavbou následně odstraněných částí středověké městské hradby, jejíž relikty se v daném prostoru zachovaly do dnešních dnů. Plocha staveniště byla v konkrétních částech snížena na rozdílnou úroveň, kterou vytyčují nivelety 209,06 a 213,73 m n. m. Archeologické situace byly zasaženy v podstatě jen v prostoru nově budovaného suterénu při Josefská 5 a na něj navazujícího koridoru, který ho spojuje se sklepem pod Josefskou 7, a dále v prostoru při ulici Novobranské. V ostatních částech se snižování odehrálo pouze v rámci recentních aktivit. Pokud některé archeologické situace zasahovaly pod základovou spáru budované stavby, nebyly dále zkoumány.

Archeologický výzkum zachytil geologické podloží. Reprezentovala jej sprašová návěť (s.j. 101), na kterou nasedal púdní typ (s.j. 100). Ten postupně přecházel do sprašového podloží a rovněž jeho horní hranice vůči pravěké vrstvě (s.j. 137) byla dosti nezřetelná. Rozlišitelná průměrná mocnost se však dala stanovit na cca 0,30 m. Dokumentovaná mocnost spraše je větší než 2 m.

Nejstarší zachycenou antropogenní aktivitou na zkoumané ploše byly doklady poměrně intenzivního osídlení z doby bronzové. Zdá se, že bez výjimky náležejí jejím mladším obdobím (tedy cca 1300 až 800 před Kristem). Odkryty byly především jámy pravděpodobně zásobní funkce, rozmanité jámy blíže neznámé funkce (snad ve většině hliníky) a několik sloupových jamek. Byla pozorovatelná jistá časová fázovitost osídlení. Ukazovaly na ni superpozice jednotlivých jam, ale především to, že některé z nich byly zcela jasně po svém zasypaní překryty „kulturní“ vrstvou (s.j. 137). Její mocnost se pohybovala kolem 0,60 m. Do jejího povrchu pak byly opět zahloubeny jámy z doby bronzové. U většiny jam však nešlo jednoznačně říci, zda byly vrstvou 137 překryty nebo do ní zapuštěny.

Další postižené doklady osídlení daného prostoru pocházely až ze 12. století. Reprezentovaly je dvě jámy neznámé funkce (s.s.j. 27 a 46) a relikty vrstvičky (s.j. 228).

Nepoměrně více pak bylo odkryto situací datovaných do 13. století. Jednalo se většinou o vrstvy, v mnohých případech interpretovatelné jako „kulturní“. Díky nim se povrch terénu zvýšil místy až o nejméně 0,70 m. Dále byly zachyceny rozmanité jámy neznámých funkcí, snad odpadní jámy a výkopy sloupových jamek. Vyzdvihnout je potřeba zachycený výsek zahloubeného suterénu dřevohliněného domu (s.s.j. 58), který zanikl požárem, ale především dochované relikty městské

hradby (s.s.j. 28). Ta do areálu města nezahrnula celý prostor osídlený ve 13. století. Několik jam totiž bylo nalezeno přímo pod hradbou i na ploše před jejím vnějším lícem.

Ze 14. a 15. století byly zachyceny jen tři jámy neznámé funkce a zahloubená pec na tavení bronzoviny (s.s.j. 43). Zajímavé bylo, že pec (z 15. století) se nacházela vně městské hradby, tedy v prostoru parkánu.

Z mladších období, 16., 17. a 18. století, byly odkryty aktivity navážkové, výkopy neznámých funkcí a za zmínku stojí hlavně dvě odpadní jámy (jímky, s.s.j. 72 a 76).

Z 19. a 20. století byly zachyceny navážky, relikty kanalizace a také zbytky domů, které se přimykaly k vnějšímu líci hradby.

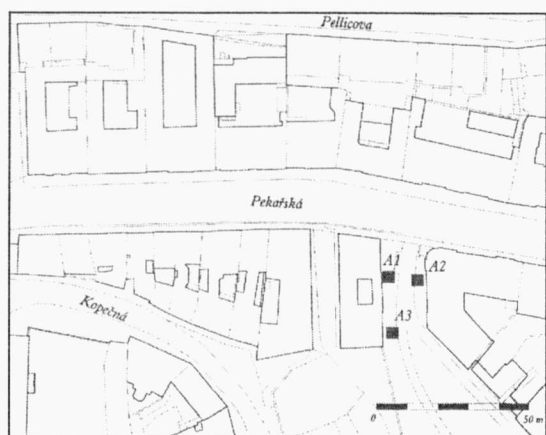
Shrneme-li stručně poznatky získané provedeným archeologickým výzkumem, můžeme říci, že daný prostor byl poprvé sídelně atraktivní až pro lidi z mladších období doby bronzové (cca 1300 až 800 před Kristem). Následně byl osídlen až ve 12. a 13. století a jeho část byla výstavbou hradby zahrnuta do vnitřního areálu středověkého města. V jeho rámci se pak jednalo o okrajovou a spíše chudší část. Přesnou parcelaci prostoru se nepodařilo z písemných pramenů určit. Samotný archeologický výzkum k dané otázce mnoho jasných informací nepřinesl. Zachycen byl pouze jeden reliktní zahloubený suterén dřevohliněného domu, a to pouze ve výseku, který neumožňoval rekonstruovat jeho rozměry či orientaci. Jediné, co můžeme říci, je to, že zkoumaný výsek byl v nejbližším bodě vzdálen 6,50 m od městské hradby. Lze ovšem předpokládat, že patřičný dům stál hradbě blíž. Svým charakterem pak suterén odpovídá obdobným subjektům, které byly odkryty na různých místech po celém areálu středověkého jádra města. K vývoji ve 14. a 15. století pak archeologický výzkum přinesl relativně jen málo poznatků. Nejzajímavějším se jeví doklad výrobní činnosti v prostoru parkánu. Z období mladších potom byly zkoumány především odpadní jámy.

Blok 62b [akce A82/2001]

V rámci projektu „Sanace brněnského podzemí“ byl proveden v květnu 2001 záchranný archeologický výzkum, který spočíval v dokumentaci a částečné preparaci archeologických situací ve třech sondách, které byly položeny ve volném prostranství ulice Pekařské, mezi domy č. 5 a 7 (Peška 2002a).

Výzkum byl situován v prostoru před někdejší Brněnskou branou a z hlediska historické topografie se zde od založení města nacházelo předměstí situované při cestě do osady Staré Brno. Název ulice "Peckyn-Backer-Gasse" vznikl pravdě-

podobně nedorozuměním lidového hanlivého názvu Bekyňská, podle bekyně - mnišek kláštera domini-kánek (u Sv. Anny). Námí sledovaná horní část ulice se nazývala "Před brněnskou branou - Ante portam Brunnensem". Od roku 1850 se název Pekařská používá po celé její délce (Flodrová 1997, 178). Horní úsek ulice v různých obdobích nebyl zastavěn, neboť se nacházel v hradebním a příkopovém pásmu. Celé osídlení ulice prakticky zaniklo při dobývání města Švédy v roce 1645, kdy byly všechny domy z obranných důvodů strženy. Souvislá domovní zástavba začíná vytvářet uliční charakter této cesty až počátkem 19. století. Tehdy byla vybudována silnice od Brněnské brány ke Sv. Anně a celé území s Pekařskou ulicí bylo po zboření bran připojeno k městu (Hálová-Jahodová 1971, 60-63; Svoboda 2001, 107).

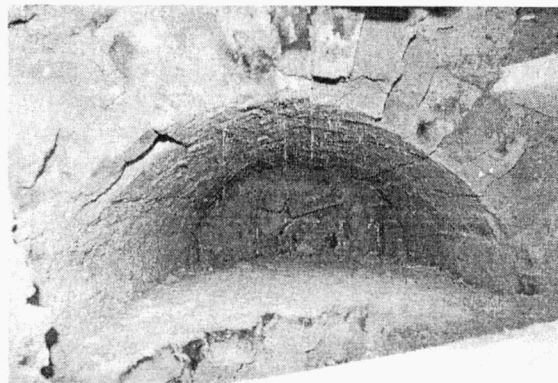

Obr. 27 Blok 62b (A82/2001), lokalizace zkoumaných sond.
Hausblock 62b (A82/2001), Lage der einzelnen Schurfschächte.

Do námí sledovaného prostoru O. Vičar situuje pro polovinu 14. století předměstské osídlení. Zvláště je to dům Fridlina, který měl dům před branou Brněnskou na nároží u cesty, kudy se sestupovalo ke svrateckému náhonu. Naproti němu byl nárožní dům zvonáře Henzlina, který byl pátý od brány. Prvním, již naproti příkopu, byl dům pergameníka Ruperta, naproti němu nad příkopem stál domek řezníka Gota. Za dalším zastavěním po pravé straně za Henzlinem a kovářem Janem se již sestupovalo do ulice Pekařské (Platea Pistorum – Peckengazz, tj. dnešní střední část Pekařské) a dál ke kostelu Všech svatých, kam se odbočovalo vlevo (Vičar 1966, 234).

Vzhledem k tomu, že v prostoru před někdejší "brněnskou" branou nebyl prozatím prováděn žádný archeologický výzkum a o úrovních původního terénu jsme zpravováni pouze na základě dílčích zpráv ve starší literatuře, je výsledek zjišťovacího výzkumu velice důležitý. Zkoumaný prostor se nachází na poměrně prudkém svahu, který klesá jižním směrem k Mendlovu náměstí. Geologické

podloží svahu je tvořeno kvartérní sprašovou návějí, na kterou nasedal dnes již „pohřbený“, holocenní půdní typ.

Obr. 28. Blok 62b (A82/2001), potravinářská pec v sondě A3.
Häuserblock 62b (A82/2001), Schurfschacht A3, Backofen um 1600.

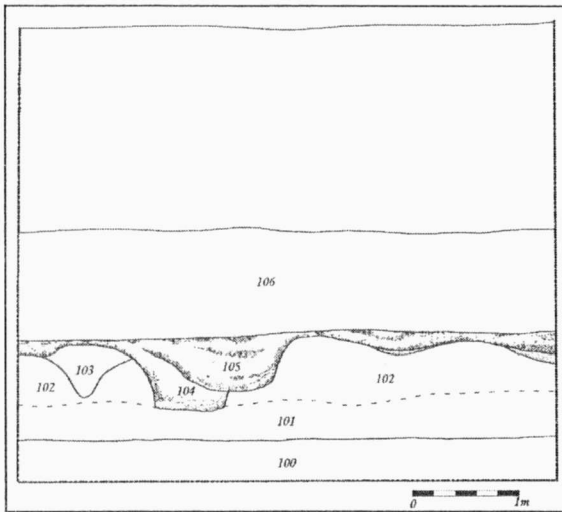
Nejstarší zachycenou aktivitou byl fragment objektu z 1. poloviny 13. století (sonda A2), vázaný na předměstské osídlení kolem cesty vedoucí ke Starému Brnu. Zahluběný objekt (s.j. 500) se nacházel v úrovni 3,5 až 5 m pod současným terénem. Z výkopu byla zachycena pouze část nepravidelné stupňovité severní stěny a dno, zahlabení do původního terénu (půdního typu) bylo více než 1,3 m a délka stěny více než 1,6 m. Objektu. Mohlo se jednat o obytný případně hospodářský objekt zasypaný ještě před polovinou 13. století planýrkou obsahující zlomky maloformátových cihel (s.j. 123), pro malý rozsah odkryvu nelze původní funkci přesně interpretovat. V úrovni 4,1 m se v sondě A2 nacházelo sprašové podloží, půdní typ byl odstraněn již v minulosti, a tak lze pouze spekulovat o původním lokačním terénu z období počátku města přibližně v hloubce 3 m pod současným povrchem.

Ve všech třech sondách bylo dokumentováno mocné souvrství z období 16. až 18. století, jež končí asi 1,5 m pod úrovní současného terénu. Souvrství má výrazný sklon (35° až 45°) směrem k jihojihozápadu a byl z něj získán rozsáhlý a cenný soubor keramiky. V úrovni 3 až 3,3 m byly dokumentovány komunikační vrstvy (s.j. 132, 120, 121), které sledují původní povrch v období raného novověku (A2 a A3). Vzhledem k tomu, že se nad zmíněnou komunikační úrovní již žádné další komunikační vrstvy nenalézají, mohla být horní část souvrství vytvořena i jednorázovou terénní úpravou provedenou někdy v 17. případně 18. století. Impulzem pro zánik osídlení a následnou, rozsáhlou mladší terénní úpravu mohlo být dobývání Brna Švédy kdy osídlení při ulici Pekařské takřka zaniklo. Terénní úpravy nad souvrstvím (cca 1,5 m

pod povrchem) patrně souvisí až s výstavbou okolních domů v 19. a 20. století.

V sondách A2 a A3 byly v rámci souvrství ze 16 a 17. století zachyceny i zahloubené jámy hospodářské funkce (s.j. 501 a 502) a cihlová pec sklenutá valenou klenbou, související zřejmě s potravinářskou výrobou (sonda A3). Cihlová pec byla sklenuta valenou klenbou. Vysoké cihly byly spojovány jílem a nesou výrazné stopy opálení, výška klenby topeniště byla přibližně 0,5 m a jeho vnitřní obdélný půdorys měl velikost 1,1 m x 1,8 m. Vzhledem k částečnému narušení pece při těžbě sondy nelze spolehlivě říct, odkud byla pec obsluhována, kanál umístěný v zadní části pece by však poukazyval spíše na prostor severně od sondy. Pec byla vystavěna v zásypch z 1. poloviny 17. století (146, 147, 138 až 143).

Přestože výzkum přinesl velice cenné poznatky, zvláště o průběhu terénu ve 13. až 17. století, jedná se o značně kusé informace. Jakýkoli stavební zásah v nejbližším okolí bude velice zajímavý a může naše vědomosti o prostoru před brněnskou branou značně rozšířit. Lze totiž předpokládat, že původní archeologické situace ze 13. století jsou zde zakonzervovány pod několikametrovou vrstvou nejružnějších terénních úprav a hospodářských aktivit.

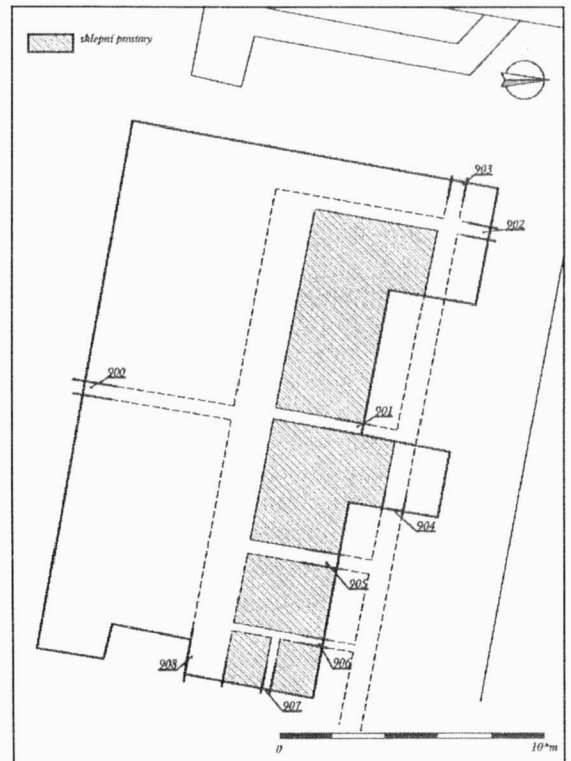
Obr. 29. Údolní – měnirna (A83/2001), profil zachycující činnost „městského potoka“ ve středověku.

Údolní – měnirna (A83/2001), Schnitt durch den (mittelalterlichen) „Stadt-bach“.

Měnirna – Údolní, parc. 713, 698/1 [akce A83/2001]

V souvislosti s „rekonstrukcí a dostavbou objektu Údolní – měnirna“ byl uskutečněn v květnu

2001 zjišťovací záchranný archeologický výzkum (Merta 2002a). Stavba je situována v zahradě předmětné parcely, která ležela vně středověkého jádra, severozápadně od něj. V místech se nacházelo již od středověku předměstí Brna zvaného Švábka. Historická topografie a geomorfologická situace byla už přiblížena v předchozí stati o Údolní 8, která se nachází pouze několik stovek metrů od Měnirny. Terénní výzkum se omezil na sledování průběhu těžby stavební jámy a následnou dokumentaci profilů, spojenou se vzorkováním zjištěných archeologických situací.

Obr. 30. Údolní – měnirna (A83/2001), půdorys sklepního domu z konce 19. století.

Údolní Str. – Umformstation (A83/2001), Grundriss des Hauskellers aus dem 19. Jh.

Podloží představuje spraš, jejíž povrch byl zachycen v rozmezí 3,5 m na severní straně stavební jámy a 3,9 m na straně jižní. Na ně nasedají první splachové horizonty rámcově datované do středověku. Nad nimi, respektive v nich se pak vytvořily mísovité jámy nejasné interpretace obsahující větší množství říčního štěrku. Jednalo se snad o výmoly vzniklé vodní erozí a následně vyplněné zmiňovaným štěrkem, který v podstatě po celé dokumentované ploše tvoří více či méně silný horizont jakési dorovnávký či zpevnění terénu.

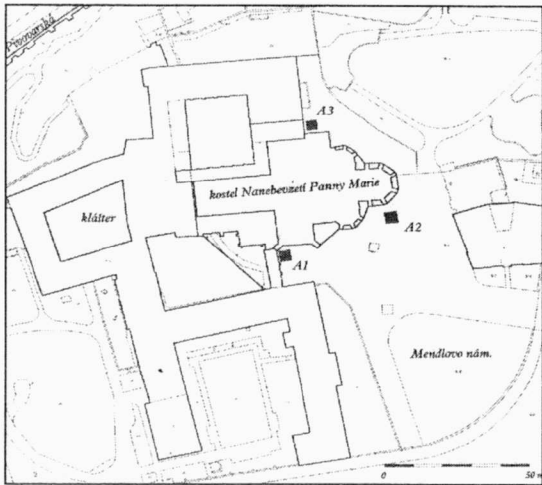
Tento horizont lze interpretovat jako zpevnění povrchu splachových uloženin oderodovaných

v důsledku činnosti „městského“ potoka pro potřeby komunikace. Veškerou tuto činnost lze datovat díky nálezů bronzové profilované přezky rámcově do vrcholného středověku (srov. Zůbek 2002a, 123 - 153). Stratigraficky mladší souvrství splachových hlín s.j. 106 bylo pravděpodobně vytvořeno v důsledku erozní činnosti v období novověku. Nejmarkantnější pozůstatky lidské činnosti představují reliktu sklepních prostor měšťanského nájemního domu z konce 19. století.

Blok 89b, parc. č. 5/1, 7/1 [akce A88/2001]

V souvislosti s projektem „Sanace brněnského podzemí“ byl v měsíci květnu 2001 uskutečněn záchranný archeologický výzkum na Mendlově náměstí (Zůbek 2002c). Výzkum spočíval v dokumentaci tří sond (A1, A2, A3) situovaných při kostele Nanebevzetí Panny Marie.

Kostel Nanebevzetí Panny Marie je součástí Starobrněnského kláštera. Ten pro cisterciáčky založila v roce 1323 Eliška Rejčka. Na dané lokalitě proběhly v minulosti již dva archeologické výzkumy (Cejnková 1992, 11-20; Zatloukal 1997, 184). Výzkum Muzea města Brna z přelomu 70. a 80. let 20. století doložil osídlení (rotunda, hroby) již pro období 11. a 12. století. Nález rotundy pak vede část odborné veřejnosti k domněnce, že v oné době byl zkoumaný prostor součástí předhradí brněnského hradu, který by se měl údajně nacházet poněkud jižněji v prostoru ulic Křížové, Václavské a Křídlovické (Kuča 2000, 17). Jednoznačný důkaz o tom však dosud chybí.

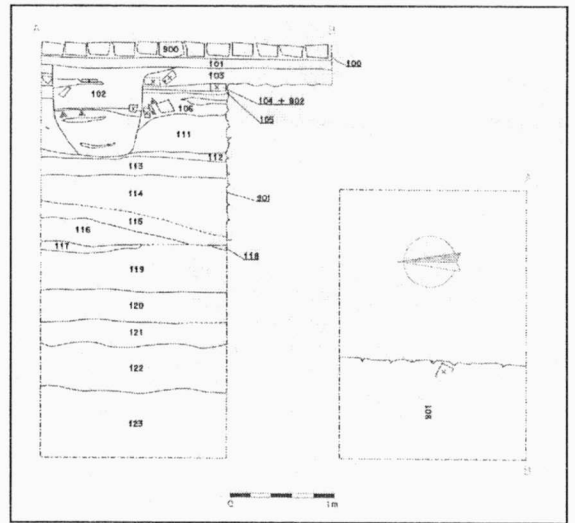

Obr. 31. Blok 89b (A88/2001), lokalizace jednotlivých sond.

Hausblock 89b (A88/2001), Lage der einzelnen Schurfschächte.

Geomorfologicky se lokalita nachází v nížině na levobřeží jižně tekoucí řeky Svatky, v podstatě na samém úpatí Žlutého kopce. Polože-

nými sondami nebylo dosaženo geologické podloží, a to ani v hloubce 4 m od stávajícího povrchu. Nejnižší zachycené stratigrafické jednotky lze snad interpretovat jako povodňové (náplavové) hlíny. Na ně dosedalo mocné souvrství „kulturních“ (snad i náplavových) vrstev, které společně s výkopovými aktivitami neznámé funkce dokládají lidskou činnost a osídlení daného prostoru. Lze ho datovat do 12. a zejména asi do 13. století. Během tohoto období se terén ve zkoumaném prostoru zvedl místy až o 2,5 m. Ve dvou sondách (A1, A3) byla v hloubce 2–2,5 m zaznamenána tenká stavebně destruktivního charakteru s přítomností bílošedé malty a pískovcových kamínků, která se v sondě A3 objevila ještě jednou ve vyšší úrovni. Tyto aktivity se nepodařilo datovat, proto není zcela jisté, zda souvisejí s výstavbou kláštera cisterciáček ve 14. století.

Obr. 32. Blok 89b (A88/2001), středověká stratigrafie v sondě A1.

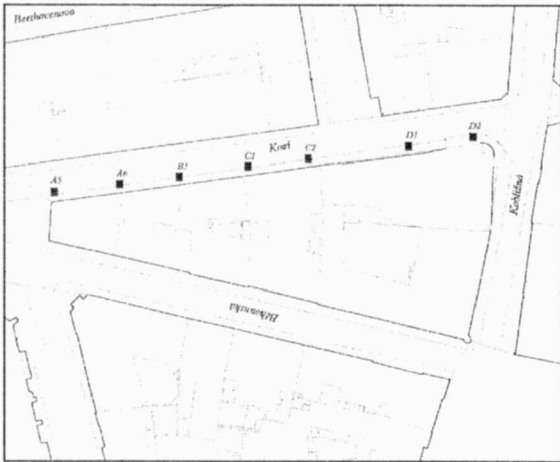
Häuserblock 89b (A88/2001), Schurfschacht A1, mittelalterliche Stratifizierung.

V sondě A2 byla zachycena již poněkud mocnější vrstva stavebně destruktivního charakteru s dominantním zastoupením žlutobílé malty a kamenů krinoidového vápence. Ta byla datována do 13. století. Nepřímo tedy dokládá existenci zděné architektury v daném prostoru pro jmenované období. V této sondě byla také zaznamenána další vrstvička stavebně destruktivního charakteru, v níž byly výrazně zastoupeny zlomky cihel a cihlový prach. Ležela na vrstvě ze 13. století, a proto není vyloučeno, že tedy souvisí se stavbou kostela Nanebevzetí Panny Marie, postaveného právě hlavně z cihel. K vývoji terénu ve 14. a 15. století se nelze přesněji vyslovit, protože sondy neposkytly dostatek datačního materiálu pro toto období. Je však jisté, že během 16.–18. století byl alespoň v nejbližším okolí jmenovaného kostela navýšen pomocí

navážek až o 0,80 m. Zajímavým objevem byla v sondě A1 více než 0,90 m silná zeď, probíhající sondou přibližně ve směru J – S. Tvořena byla převážně slepenci Old Red a nahodilými zlomky cihel a dlaždic pojených hrubou šedobílou maltou. Zeď nebyla jednoznačně datována a její interpretace zůstává nejasná.

Blok 34 [akce A123/2001]

V souvislosti s projektem „Sanace brněnského podzemí“ byl ve druhé polovině roku 2001 v rámci průzkumu domovního bloku 34 proveden záchranný archeologický výzkum (Merta 2002b). Celkem bylo dokumentováno 7 průzkumných sond položených na západní stranu ulice Kozí.

Obr. 33. Blok 34 (A123/2001), lokalizace jednotlivých sond.

Häuserblock 34 (A123/2001), Lage der einzelnen Schurfschächte.

Současný vzhled domovního bloku severního Jakubským náměstím a ulicemi Běhounskou, Koblížnou a Kozí je důsledkem velké asanace probíhající v časovém rozpětí od 60. let 19. století do roku 1915. Ulice Kozí, jež je předmětem našeho zájmu, byla ve středověku nazývána Platea Gaisgassen, nebo také Caprarum platea. V severní části ústila do Jakubského náměstí ve směru na Běhounskou bránu. V období novověku ulici v podstatě zůstal její středověký název Gaisgasse, Geisgasse, pouze v letech 1911 až 1918 byla přejmenována na Karl – Kandler – Gasse, za Protektorátu pak Geisgasse – Kozí a od roku 1945 nese současný název Kozí (Flodrová 1997, 123). Podle Hálové-Jahodové býval na místě Kozí ulice Kozí trh s několika domky obývanými drobnými řemeslníky a vetešníky (Hálová – Jahodová 1947, 64).

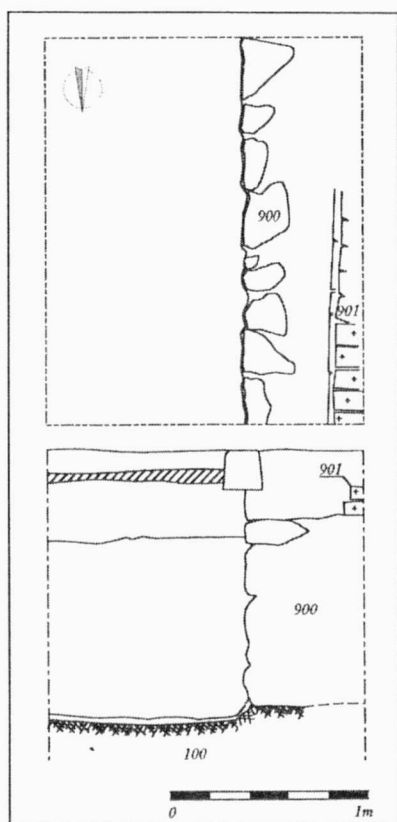
Nejstarší prameny týkající se měšťanské zástavby vztahované k roku 1348 nás zpravují o domu Jiljiho (domus Avium) na rohu ulice Běhounské a

Kozí a na něj navazující řadě šesti domů na západní straně ulice Kozí. Podle počtu domů, poměru ocenění a z nezměněného rejstříku sledu poplatníků lze předpokládat, že v polovině 14. století byla ulice zastavěna pouze na straně západní. Na městišti pod Kozí 1, původně orientovaném do ulice Koblížné, je uváděn Jakub Swerczer, dům Kozí 3 tvořily pravděpodobně dvě parcely, na jedné je zmiňován slanař Ditlin, na druhé pak vetešník Konrád. Pod Kozí 5 a 7, kde se parcelace změnila zcela, byla tři městiště: perníkář Petr a tesař Schiemer. Dnešní Kozí 9 pak opět vznikla sloučením dvou parcel, na kterých je uváděn Konrád z Ústí, a rohová parcela, na které je uváděn Jiljí, který drží „ptačí dům“ (Egidius habet domum Avium; Vičar 1965, 267). Zajímavá zmínka dotýkající se středověké ulice Kozí, je vázána k roku 1365, kdy je v pamětní knize v místech křižovatky s ulicí Koblížnou zmíněn můstek, který je tradičně spojován s předpokládaným „městským potokem“. Je to jediný, avšak nepřímý doklad existence potoka v centru Brna (Hálová – Jahodová 1971, 93). Pro následný urbanistický vývoj ulice dosud nejsou podrobně zpracovány archivní prameny. Zástavba zcela jistě procházela vývojem, který umožňují alespoň zčásti postihnout informace získané archeologickým výzkumem. Známe pouze majitele blíže neurčených domů, kteří je zakoupili na sklonku 16. století. Mezi nimi je italský stavitel Jiří Piezzo (1586), stavitel Jan Petr Martinus (1595), stavitel Hans Petrschin (1575), Hans Trapolin (1587) a Antonín Bernard (1594; Hálová – Jahodová 1947, 102). Zánik historické zástavby ulice Kozí pak lze datovat do rozmezí let 1896 až 1916, kdy bylo zbouráno a nově vystavěno 14 domů, jak vyplývá ze zápisů městské rady. Jednalo se konkrétně o domy Kozí 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 17 a 19 (Hálová – Jahodová 1971, 103). Z výše uvedeného tedy vyplývá, že v současné době se v ulici Kozí nenachází žádná stavba starší sto dvaceti let.

V nejbližším okolí a prostoru ulice Koblížné již v minulosti proběhlo několik menších archeologických výzkumů. V letech 1986–1987 byla zkoumána menší část nárožní parcely Kozí 1/ Koblížná 3 (Procházka 2000, 60 – 63). V roce 2001 byly položeny tři sondy do míst zaniklé zástavby severní části domovního bloku 34, dnes je tento prostor součástí zovozky Jakubského náměstí. Na přelomu 19. a 20. století bylo náměstí rozšířeno právě na úkor zbouraného nárožního domu severního sbíhajícími se ulicemi Běhounskou a Kozí. Výzkum byl proveden v rámci průzkumu bloku 41, který je v současnosti ve fázi zpracování (Merta – Peška – Zůbek 2001).

Geomorfologicky se lokalita rozkládá na mírném, k jihovýchodu skloněném svahu. Geologické podloží tvoří žlutá kvartérní sprašová návěť (s.j. 100), na kterou nasedá místy zachovaný až 0,3 m silný holocenní půdní typ (s.j. 101) doku-

mentovaný sondami A6 a B1. Upřesnění reliéfu povrchu ulice, který napovídá mnohé o terénu severně předpokládaného „městského potoka“ v ulici Koblížné, bylo velmi důležitým zjištěním učiněným během výzkumu. Dnešní terén ulice klesá ve směru od Jakubského náměstí o 3,0 m ke Koblížné. Povrch půdního typu (lokačního terénu) v prvních desetiletích 13. století se v severní části nachází v hloubce 1,2 m pod úrovní vozovky a na jižním konci ulice byl naopak umístěn výše, než je současný terén (sonda C2). V sondě C2 bylo zachyceno pouze sprašové podloží, a to 0,4 m pod úrovní vozovky, povrch půdního typu tudíž musel být výše než současný terén, vezmeme-li v úvahu jeho průměrnou mocnost ve městě cca 0,5 m. Při srovnání těchto zjištění s geologickou situací v prostoru křižovatky Koblížné a Kozí, kde byl půdní typ v minulosti dokumentován v úrovni 1,3 až 1,5 m pod vozovkou, lze předpokládat někde při jižním konci Kozí poměrně výrazný terénní zlom, který žádná ze sond nezachytila.

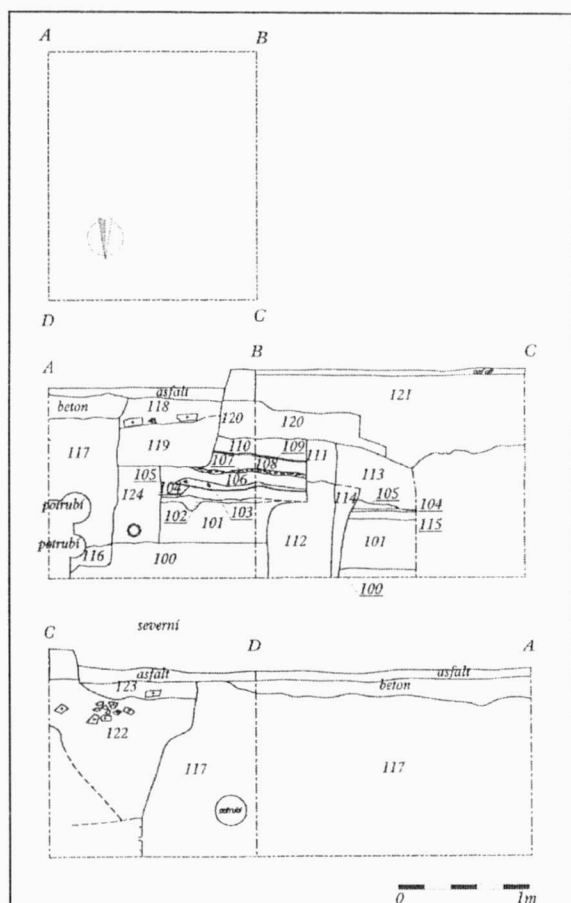

Obr. 34. Blok 34 (A123/2001), středověká parcelní zeď v sondě C2.

Häuserblock 34 (A123/2001), mittelalterliche Steinmauer im Schurfschacht C2.

Dokumentované situace pomohly upřesnit také dataci výstavby dotčené měšťanské zástavby na západní straně ulice Kozí. O její podobě se

v současnosti lze pouze dohadovat, nemluvě o celkovém urbanistickém vývoji tohoto domovního bloku, z jehož historické zástavby dnes stojí pouze „Palác šlechtičen“ v nároží Koblížné a Běhounské ulice. Podařilo se tedy zachytit části zástavby na západní straně ulice tak, jak je známa z plánu státního katastru (1825).

Obr. 35. Blok 34 (A123/2001), stratigrafie v sondě C1.

Häuserblock 34 (A123/2001), Schichtenfolge im Schurfschacht C1.

Sonda C1 zachytila pravděpodobně část parcelní zdi patřící k domu Konráda, vetešníka, z poloviny 14. století. Koruna severojižně orientovaného kamenného zdiva (s.j. 901) byla zachycena v hloubce 0,3 m pod úrovní chodníku. Zdivo z mikritových vápenců dosahovalo šířky větší než 0,6 m a jeho základová spára byla umístěna v hloubce 1,3 m.

Sonda D1 zachytila pod povrchem vozovky, při své západní hraně, kamennou základovou zeď (s.j. 904) s nahodilým použitím cihel (o výšce 9 cm). Zeď byla postavena převážně za použití slepence Old Red a nahodile i z krinoidových a říčských vápenců. Zdivo bylo spojováno oranžovou

maltou. V severovýchodním koutě sondy ke zmiňované zdi přiléhá na spáru přizděný cihlový vynášecí pas (s.j. 903) směřující do prostoru ulice. V jižní části zdiva pak byl zachycen relikt náběhu valené cihlové klenby (s.j. 902). Obě stavební aktivity lze klást do období novověku (pravděpodobně renesance). Při interpretaci nejstaršího zdiva (s.j. 904) lze hovořit o kamenném jádru (mohlo by se jednat i o ohradní, parcelní zeď), které lze na základě brněnských analogií datovat na přelom 13./14. století. Zeď je možno pokládat za součást domu Jakuba Swerczera (1348).

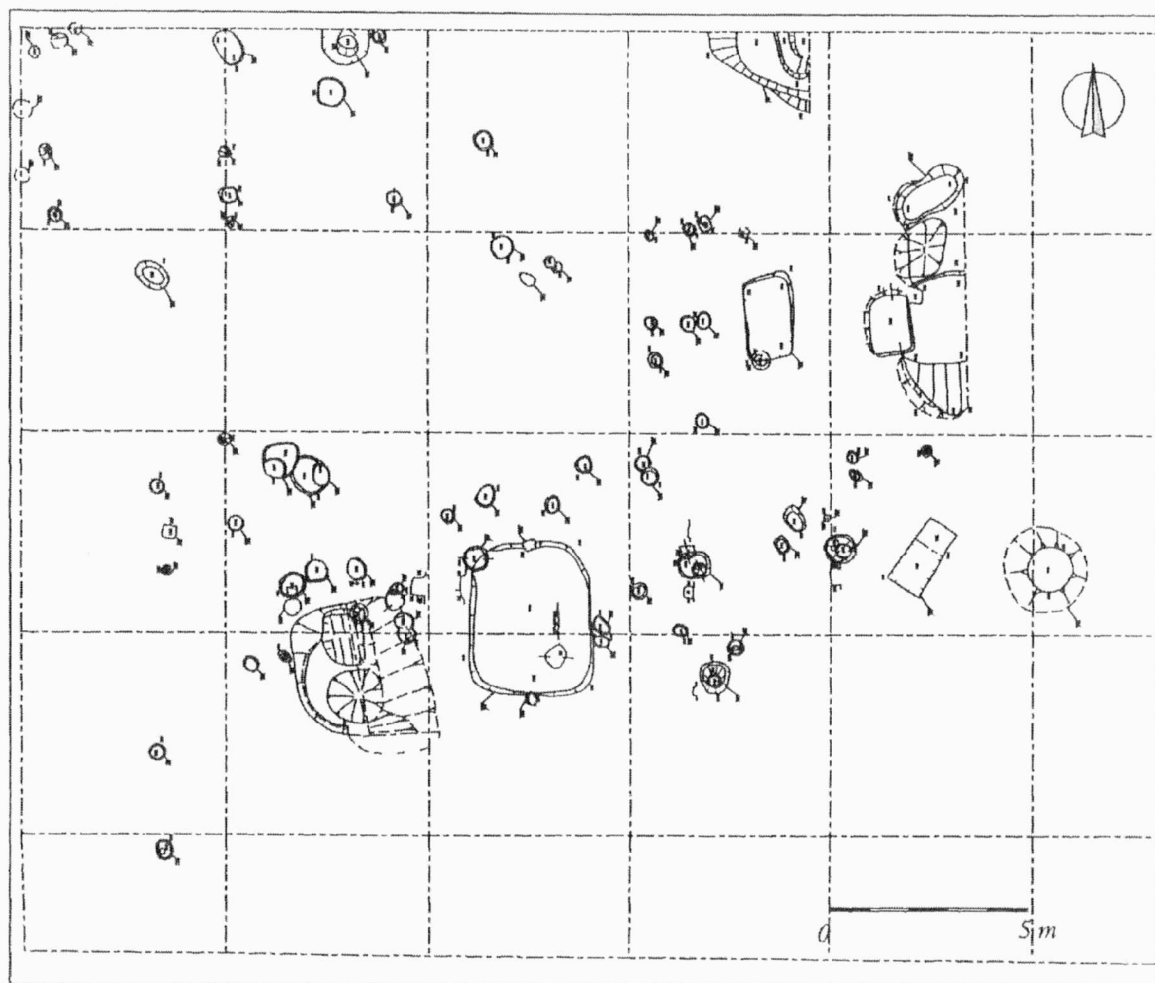
Konečně v sondě A5 byly dokumentovány sklepní prostory novověkého, blíže nedatovaného (renesance, baroko ?) domu. Sklepy, osově orientované rovnoběžně s ulicí, byly vystavěny z cihel o formátu 0,3 x 0,14 x 0,06 m spojovaných vápennou maltou. Prostory byly zaklenuty valenou

cihlovou klenbou, podlaha byla pravděpodobně hliněná.

Ostatní sondy A6, B1, C2 dokumentovaly pouze středověká komunikační souvrství, která se vytvořila na půdním typu.

Božetěchova ul., areál bývalého kartuziánského kláštera [akce A145/2001]

V souvislosti s výstavbou nového posluchářského komplexu FEI VUT v areálu zahrady bývalého kartuziánského kláštera v Brně - Králově Poli byl v měsících srpnu až říjnu roku 2001 proveden záchranný archeologický výzkum v prostoru stavební jámy (Holub 2002).

Obr. 36. Božetěchova ul., areál bývalého kartuziánského kláštera (A145/2001), situační plán zkoumané plochy.

Božetěchova Gasse (A145/2001), Areal der ehemaligen Kartause, Grabungsfläche.

Důležitým počinem pro osídlení těchto míst se 13. 8. 1375 stalo založení kláštera "Cella Trinitatis" moravským markrabětem Janem Jindřichem. Ihned po založení kláštera se začalo s výstavbou konventního chrámu sv. Trojice. Za husitských válek byl klášter zrušen a r. 1428 byl z něho dokonce veden neúspěšný útok proti Brnu. Roku 1468 pak vtáhl do Brna král Matyáš a jeho vojsko vyplenilo klášter tak, že po celém řádu bylo třeba uspořádat sbírku na jeho obnovu. Další vojenské události se dotkly kláštera za třicetileté války. Roku 1619 obsadila klášter stavovská vojska a zcela jej vyplenila. Švédové pak vydrancovali klášter v září roku 1642 a roku 1645 si toto místo zvolil za hlavní stan generál Torstenson při velkém obléhání Brna. 18.1.1782 navštívila klášter císařská komise a přečetla všem členům rozpouštěcí dekret. Po převzetí kláštera vojenskou správou započaly rozsáhlé stavební úpravy a adaptace, v letech 1871-1887 postihly např. stavební úpravy dvůr bratří a narušily uzavřenost klauzurního dvora tak, jak ji známe dnes (Bukovský 1991, 520-521).

Výzkum byl prováděn v součinnosti s výstavbou areálu, kdy zpočátku byl zaměřen především na dohled nad výkopy inženýrských sítí, které přinesly především základní přehled o charakteru a úrovni podloží. Nad pleistocenními sprašemi (s.j. 100), tvořícími mírný svah směrem k východu (tj. k údolí Ponávky), se zde nacházela různě mocná (0,4 – 1m) vrstva hnědého půdního typu (s.j. 101). Nad tímto půdním typem se nacházelo cca 1,5 m mocné souvrství navážek, vzniklých pravděpodobně po předání objektu k vojenskému užívání na konci 18. století.

Hlavní pozornost výzkumu se obrátila posléze ke stavební jámě budoucích poslucháren, kde jsme zjistili několik fází osídlení. Nejstarší zjištěné kulturní aktivity na této lokalitě patřily kultuře s lineární keramikou. Konkrétně se jednalo o pozůstatky dvou hliníků, datovaných do stupně II. podle R. Tichého (1962). Další fáze osídlení zde náleží mladší fázi kultury s moravskou malovanou keramikou. Tu reprezentuje objekt obdélného půdorysu, zatím neznámé funkce (s.j. 531) a jeden hliník (s.j. 585).

Velice výrazně se na lokalitě projevilo osídlení únětické kultury. Sem můžeme datovat několik sloupových jam o nichž lze tvrdit, že jámy s.j. 545 a 538 náleží jedné stavbě a tvoří nejspíše středovou osu kúlového nadzemního domu. V jejich zásypech se našlo velké množství mazanic, které kromě známek běžné povrchové úpravy (typ 21b podle Zúbek 2000, 2001), užití trámů, půlkuláčů a snad i vyplétaných konstrukcí nesou četné otisky listů, které dokládají užití jiných než tradičních biomateriálů (např. plev) přidávaných do hmoty mazanic. Z dalších objektů náleží k ÚK zásobní jáma s podhloubenými stěnami a plochým dnem (s.j. 594).

Jako další se zde projevilo osídlení pozdního latěnu. To reprezentuje pozůstatek typické zemnice (s.j. 141), orientované přibližně ve směru S-J, o rozměrech 3x3,7m s kúlovými jámami ve středu kratších stěn (s.j. 595, 596). Zásyp obsahoval větší množství mazanic, kde u dvou kusů můžeme uvažovat o dokladu výzdoby povrchu stěn stavby mělkým žlábkem.

Na samotné ploše výzkumu bylo zachyceno jen málo pozůstatků středověkého osídlení. Jedná se opět především o kúlové jámy a dále o výkop neznámého účelu, snad jímku, datovaný do 15. století. Tato jáma nebyla dále zkoumána, protože se nacházela pod základovou spárou stavby. Z konstrukcí byla zkoumána stavba nacházející se v JV části staveniště, jejíž jižní stěna je budována na základech středověké ohradní zdi (s.j. 900 a 901). Ta je ve své nadzemní části budována z vysokých, pozdněgotických cihel (zde o rozměrech 28x13,5x8,5-9 cm), vázaných nepravou křížovou vazbou. Dále pak byly sledovány části zdív velkého ambitu, které byly obnaženy v pásu cca 0,5 m od stávajícího povrchu, a kde jsme dokumentovali dnes již nefunkční, většinou zcela zazděné větrací otvory sklepení.

Obr. 37. Božetěchova ul., areál bývalého kartuziánského kláštera (A145/2001), pozdně středověká ohradní zeď markraběcího areálu.

Božetěchova Gasse, Areal der ehemaligen Kartause (A145/2001), spätmittelalterliche Ziegelmauer.

Z renesančního období pak pochází zeď s.j. 913; jedná se snad o základ pilíře lepený pouze hlínou. Dále můžeme do období konce 18. a 19. stol. zařadit tři vápenné jámy (s.j. 500, 600 a 602). Na počátku 20. století pak byl v bývalé zahradě kláštera postaven komplex budov, dnes již asanovaný (Bukovský 1970, tab. VIII).

Celkově lze říci, že výzkum v areálu bývalého kartuziánského kláštera prokázal velice silné pravěké kulturní aktivity na pravém břehu říčky Ponávky, které dokreslují a objasňují tehdejší osídlení Brněnského úvalu. Vzhledem k tomu, že zkoumaná plocha se nacházela v bývalých klášterních zahradách, nejsou zde ve větším množství zaznamenány pozůstatky středověkých činností.

Bratislavská 30 a 32, parc. č. 742 a 745 [akce A173/2001]

V rámci stavby nové budovy Divadla Radost proběhl v září a říjnu 2001 archeologický výzkum v prostoru stavební jámy.

Plocha je položena při jižní linii ulice Bratislavské v prostoru domů č. 30 a 32. Lokalita je situována východně středověkého jádra města Brna. Ve 13. století zde vznikla osada nazývaná Ponava. Pod tímto jménem se uvádí roku 1306. Šlo o ves, která nepodléhala pravomoci městské jurisdikce. V letech 1348 a 1360 se poprvé uvádí pod jménem Cejl (Linea). Jméno pochází z německého Zeile „řada“ – osada, jejíž domy jsou postaveny v řadě podél ulice. Jméno i urbanistický charakter svědčí pro jednotný kolonizační (parcelační) počín, který snad vznikl jako pokračování původní Ponavy, kterou lze předpokládat v bezprostřední územní vazbě na potok Ponávku (Kuča 2000, 317, 321).

Geomorfologicky se zkoumaná plocha nachází v podstatě na úpatí mírného svahu, který pozvolna klesá severojižním směrem. Nadmořská výška prostoru se pohybuje přibližně kolem 204 m n. m.

Vzhledem k poměrně nešťastným okolnostem ve vyjednávání podmínek archeologického výzkumu, ten se omezil v podstatě jen na dokumentaci vzniklých profilů a jen velice omezenou plošnou preparaci zachycených situací. Samotné těžbě stavební jámy předcházela demolice stojící zástavby. Stavební jáma o ploše cca 12,5 x 19 m byla z větší hloubky 3 m, pouze v místech pilotů a základů nosných zdí šla hlouběji.

Zachyceno bylo geologické podloží představované sprašovou návějí (s.j. 144). Na ně dosedal „zkulturněný“ půdní horizont, který přerůstal do vlastní „kulturní“ vrstvy (s.j. 100). Její mocnost dosahovala v průměru cca 1,40 m. Získaný keramický materiál ji po předběžném vyhodnocení

dovoluje klást do mladších období doby bronzové (cca 13. až 8. století před Kristem). Lokálně se u ní dařilo rozeznávat i jisté zvrstvení (s.j. 139, 140, 141, 142 a 143). Že se opravdu jedná o postupně narůstající odpadovou vrstvu, pak dokládá i v jejím rámci objevené ohniště (s.j. 118, 119, 122, 123, 124, 506). Následující lidskou aktivitu ve zkoumaném prostoru představoval výkop jámy neznámé funkce (s.j. 502, výplň s.j. 101), překrytý 0,30 m silnou „kulturní“ vrstvou 104. Z té byl získán keramický zlomek, který by mohl danou aktivitu datovat do 13. století. Že na lokalitě bylo přítomno osídlení tohoto období, může pak nepřímo potvrdovat i keramický zlomek ze 13. století, nalezený v stratigrafické jednotce pocházející jinak až ze 16. století. Daný prostor byl osídlen i v následujících obdobích. Získaný archeologický materiál jasně dosvědčuje 15., 16. a 17. století. Za vyzdvižení stojí poznatek, že zde v 16. století existovala zděná stavba (s.j. 900). Z novověku snad pochází také zachycený relikv odpadní jámy s výřevou (výkop s.j. 510), jež ovšem již neposkytl datační materiál.

Spálená, parc. č. 1059 [akce A174/2001]

V souvislosti s výstavbou kolektoru proběhl v říjnu 2001 v západním úseku ulice Spálené záchranný archeologický výzkum části narušené plochy umístěné přímo v prostoru vozovky (Zůbek 2002b). V uvedených termínech byla z vytyčeného úseku kolektoru (cca 146 m²) zkoumána formou plošné exkavace pouze dílčí část (2 x 26 m, tj. 52 m²).

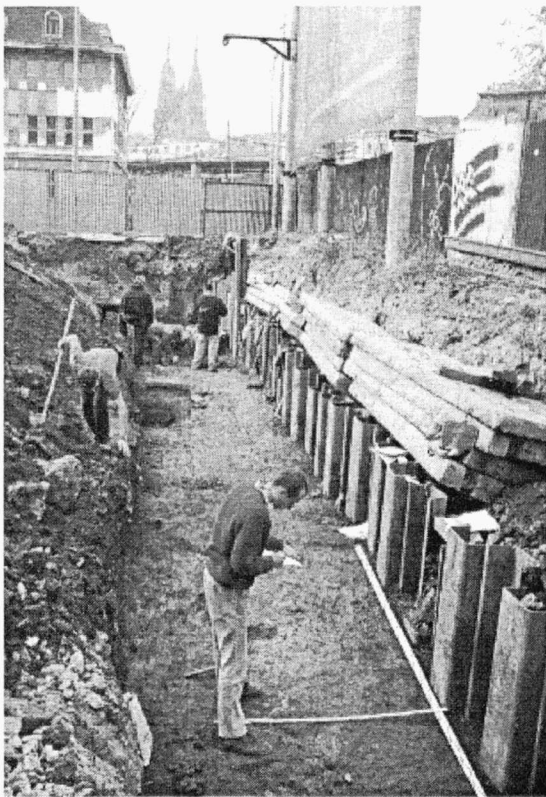
Z hlediska historické topografie byl prostor ve středověku součástí I. předměstské čtvrti nazývané Před Židovskou branou (Extra Judeorum) nebo Sladovnická (Quartale Braseatorum; Kuča 2000, 295). Komunikační osnova daného prostoru má středověký původ. Vlastní vytyčení ulice Spálené však proběhlo až v novověku (KUČA 2000, 461, 462). Původně se jmenovala Tempelgasse (1867) či U Synagogy (1918). Název Spálená pochází až z roku 1946 (Flodrová 1997, 224).

Geomorfologicky se lokalita nachází v nížině na levobřeží jižně tekoucí řeky Svratky a pravobřeží východně se vinoucí vodoteče Ponávky. Nejvyšší nadmořská výška zkoumané plochy je přibližně 202,30 m n. m.

Archeologický výzkum nedosáhl geologického podloží. Nejstarší antropogenní aktivitu představuje s.s.j. 001. Jde o sled tří vrstev, z nichž pochází keramický materiál, který je dovoluje datovat do úseku od pozdní doby bronzové po dobu laténskou. Svým charakterem odpovídají tzv. kulturním vrstvám. Zarážející je tu však jejich celková mocnost, jež přesahuje 1,2 m. Přesný původ těchto aktivit snad objasní až následné pokračování výzkumu na dané lokalitě. Pravěkému období přiná-

leží rovněž následující zachycená aktivita, jáma neznámého tvaru a funkce (s.s.j. 002).

Další osídlení na lokalitě reprezentuje kulturní vrstva 1255, v níž byl evidován keramický materiál datovatelný do období starohradištního až mladohradištního. Dosud není jisté, zda se jedná o kontaminaci či jde o otázku možné délky postupného narůstání dané vrstvy. Můžeme snad ale tvrdit, že daný horizont, reprezentovaný touto kulturní vrstvou vznikl z podstatné části v období starohradištním. Tomuto období asi přináležejí i následující aktivity pozorované právě na povrchu vrstvy 1255 (s.s.j. 004 a 005). Jejich exaktnější interpretaci nebylo lze podat. Vše pak překrývala kulturní vrstva 1244, kterou bychom snad mohli předběžně zařadit do staršího úseku mladohradištního období. Je zajímavé, že právě z této vrstvy pochází zlomek železné ostruhy, která před nakonzervováním připomíná ostruhu s háčky.

Obr. 38. Spálená (A174/2001) – výzkum kolektoru
Spálená (A174/2001) – Ausgrabung im Kollektorgaben.

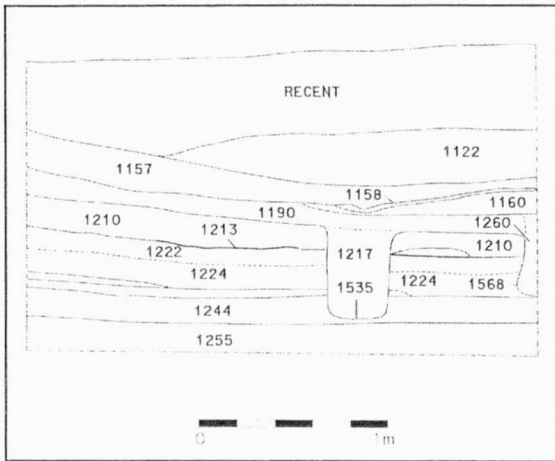
Než se na lokalitě začala ukládat další kulturní vrstva 1224, která již celkem jasně přináležejí mladohradištnímu období, vzniklo tu několik dalších aktivit. Dataci by mohl upřesnit dosud neurčený zlomek mince vyzvednutý z povrchu vrstvy 1224, z rozhraní s následnou vrstvou 1222. Jde

většinou o sledy lokálně vymezených vrstviček či nepočetné drobné kúlové jamky (s.s.j. 007, 008 a 009). Ty lze rovněž zařadit do mladohradištního období. Z tohoto období pochází také další kulturní vrstva 1222. Ta opět překryla starší aktivity (tedy mladší než 1224 = 1256). Ve většině se jednalo o sloupové či kúlové jamky (s.s.j. 011, 012, 013 a 014).

Vrstvou 1222 v podstatě končí onen – dalo by se říci – poněkud jednotvárný vývoj osídlení na zkoumané lokalitě, jehož dominantou byly postupně se ukládající kulturní vrstvy (celkem 4), které byly zachycovány v celé ploše zkoumaného prostoru. Nastupuje totiž zmožutnělé a v dokumentovaných projevech přeci jenom rozmanitější osídlení 13. století (s možnými přesahy do 12. a 14. století). Pro zajímavost lze uvést, že horizont 13. století je tu v podstatě stejně mocný jako celkový horizont osídlení z období starohradištního až mladohradištního (cca 0,6 m). I z tohoto období sice pocházejí vrstvy, které lze charakterizovat jako kulturní, nerozprostíraly se již ovšem po celé zkoumané ploše. Hojně zastoupeným fenoménem jsou tu sloupové jamky a jámy, v neřídké míře ve vzájemných superpozicích. Dále byly zkoumány jámy neznámých funkcí, dílčí vrstvičky, štetové úpravy (s.s.j. 049 a 052) a snad dvě ohniště (s.s.j. 010 a 041). Pravděpodobně byl zachycen i zbytek nějakého výrobního objektu. Tak byla interpretována s.j. 1159 (s.s.j. 022), z níž se podařilo vyzvednout zlomky železné strusky a pozůstatky nějakého železného předmětu, které se před konzervací jeví jako miska na nožkách. Ostatně že se na lokalitě v této době odehrávala nějaká výrobní činnost týkající se železa, dokládají poměrně hojně nálezy jeho strusek i z dalších stratigrafických jednotek. Ve 13. století byla na lokalitě vyhloubena také studna (s.s.j. 060), vyzděná z nasucho kladených kamenů. Jejího dna nebylo dosaženo. Keramický materiál ze svrchních výplní nasvědčuje tomu, že studna byla zasypána někdy ve 14. či snad dokonce až v 15. století.

Až na jednotlivé keramické zlomky nebyly na lokalitě zachyceny pozůstatky osídlení ze 14. a 15. století. Na onen horizont ze 13. století totiž bezprostředně dosedaly aktivity z doby renesanční; navážky a odpadní jáma (jímka) z počátku 17. století (s.s.j. 063), ve které byly nalezeny doklady košťářské výroby. Dále (přibližně od nivy 200,50 m n. m.) se už terén navyšoval aktivitami novověkými a recentními (s.s.j. 064).

Co se týká konfigurace terénu na zkoumaném ploše, je nutno podotknout, že ve všech popsaných obdobích existovala v takřka celém zasaženém prostoru plochá vodorovná rovina. Pouze v nejvýchodnějším úseku vrstvy 13. století a pravděpodobně i starších období klesají mírným svahem přibližně k JJV. Není zcela jisté, zda neproklesávají do nějakého výkopu.

Obr. 39. Spálená (A174/2001) – výsek z profilu zachycující raně a vrcholně středověkou stratigrafii lokality.
Spálená (A174/2001) – Ausschnitt aus dem Profil mit der früh- und –hochmittelalterlichen Schichtung.

Obr. 40. Beethovenova 4 (A195/2001) – situováni sondy v zástavbě.
Beethovenova 4, (A195/2001) die Lage des Aufzugsschachtes in der Bebauung.

Budeme-li ve stručnosti bilancovat, lze tvrdit, že nejdůležitějším přínosem výzkumu je zjištění v podstatě kontinuálního osídlení lokality od raného do vrcholného středověku, přesněji od 8. do 13. a 14. století. Během tohoto období se zde lidskou aktivitou vytvořilo přibližně 1 až 1,2 m silné souvrství. Pro brněnský prostor jsou zcela unikátní především doklady sídelní aktivity z 8. století. Výzkum tak svými poznatky přinesl zcela nový pohled na vznik města Brna, jehož počátky se dosud hledaly pouze v oblasti Starého Brna při Mendlově náměstí, ulici Václavské a Vídeňské. Území v okolí dnešního obchodního domu Tesco se tedy takřka

„přes noc“ stalo jednou z nejvýznamnějších archeologických lokalit v brněnské kotlině. Je proto zcela nezbytné věnovat mu po archeologické stránce zvýšenou pozornost a tak upřesnit a rozšířit dílčí poznatky získané při výzkumu v prostoru Spálené ulice.

Beethovenova 4, parc. č. 67 [akce A195/2001]

V souvislosti s výstavbou výtahové šachty pro budovu Beethovenova 4 se dne 29.11. 2001 uskutečnila dokumentace vyhloubeného výkopu (Zübek 2002e).

Dotčená plocha se nachází v prostoru chodníku při Beethovenově ulici a od severu přiléhá k stávajícímu domu Beethovenova 4. Ve středověku byl daný prostor součástí kláštera augustiniánek Cella Sanctae Mariae, založeného roku 1240. Roku 1578 byl konvent opuštěn a Rudolf II. klášter daroval jezuitům. Stavba jezuitské koleje na troskách kláštera augustiniánek začala před rokem 1593. V letech 1598-1602 byl na místě středověkého kostela, který hrozil zřícením, postaven nový jezuitský kostel Nanebevzetí Panny Marie. První etapa budování největšího církevního komplexu ve městě skončila roku 1631. Dále byl rozšiřován ve 2. polovině 17. století. Roku 1904 došlo v rámci celkové asanace historického města ke zboření celého rozsáhlého areálu (vyjma kostela a portálu koleje), které bylo vůbec největším asanačním zásahem v Brně. Jeho výsledkem bylo i vytvoření zcela nové ulice, ulice Beethovenovy (Kuča 2000, 290).

Akce byla nahlášena až po vyhloubení jmenované výtahové šachty a archeologický výzkum se tedy omezil pouze na dokumentaci stěn výkopu.

Na sprašové podloží nasedal přibližně 0,7 m silný půdní horizont (s.j. 109). Z něho pozvolna „vyrůstala“ asi 0,14 m mocná vrstva (s.j. 108). Podle jejího charakteru ji lze označit za kulturní. Bohužel však neposkytla žádný datační materiál, proto nelze rozhodnout, zda pochází ze 13. století či dokonce již z pravěkého období. Na ní ležela 0,30 m silná vrstva přenesené spraše, která pravděpodobně představuje již aktivitu (terénní úprava?) 13. století (s.j. 107). Na jejím povrchu se uložily dvě tenké vrstvičky (s.j. 106 a 105), za jejichž společný jmenovatel lze prohlásit požár (popel, shořelé dřevo, uhlíky a uhlíkatý prach). Snad by je bylo možné označit za pozůstatky nějaké shořelé dřevěné konstrukce. Je ovšem těžké rozhodnout, zda v poloze in situ či v poloze přemístěné. Následovala 0,02-0,12 m mocná vrstvička (s.j. 104), o níž by se dalo vzhledem k přítomnosti četných zlomků oranžové malty hovořit jako o stavební úrovni nějaké zděné stavby. Její zplanývanou destrukci by potom snad mohla představovat vrstvička 102. Mezi jmenovanými však byla přítomna ještě vrst-

vička 103. Z té jako jediný byl získán archeologický materiál, konkrétně ovšem pouze jeden zlomek keramiky, datovatelný rámcově do 13. století. Na s.j. 102 pak dosedala 0,14 m silná navážka (s.j. 101). Bohužel tedy nedatovaná. Tu snad porušuje základové zdivo z vápencových kamenů a zlomků cihel zalitých bílou maltou (s.j. 900). Jeho síla činí 1,4 m a muselo probíhat šachtou ve směru J-S. Snad by se mohlo jednat o základové zdivo asanované vnější stěny západní části kvadratury kláštera. Následovala již jen podkladní vrstva (s.j. 100) pro betonový a asfaltový povrch stávající komunikace.

K vypracování statí o změnách majitelů domů byla autorkou K. Urbánkovou využita rukopisná topografie zpracovaná A. Gödlem, uložená v AMB. Práce vznikla s podporou programového projektu výzkumu a vývoje MKČR č.j. PK01P04OPP006.

Literatura:

- Borovský, T. 2000: Domy venkovských klášterů ve středověkém Brně, Brno v minulosti a dnes XIV, s. 13-35.
- Borovský, T. 2001: Kaplani, oltářníci a jejich benefícia v kostele sv. Jakuba v Brně, Brno v minulosti a dnes XV, s. 271-312.
- Bukovský, J. 1991: Kartuziánská architektura v Čechách a na Moravě, část 2. Kartouzy založené panovnickým rodem Lucemburků na Smíchově a v Králově Poli, Památky a příroda 9, s. 520-534.
- Cejnková, D. 1992: Archeologický výzkum ve starobrněnském klášteře, Forum brunense 1992, s. 11-20.
- Dočkalová, M. 650th Anniversary of The Luxembourgs rule over Moravia, Czech republic, Anthropological – medical Reserch of Jost of Luxemburg, In: Anthropologic XXX-VII/3, Brno 1999, s. 285 – 287.
- Dřímál, J. 1969: Dějiny města Brna, díl I, Brno.
- Dvorská, J. - Merta, D. - Peška, M. 2001: Dendrochronologie v historickém jádru Brna, in: Ve službách archeologie III, Brno, s. 31-39.
- Flodrová, M. 1997: Brněnské ulice a vývoj jejich názvů od 13. století po dnešek, Brno.
- Hálová – Jahodová, C. 1947: Brno, stavební a umělecký vývoj města, Brno.
- Hálová - Jahodová, C. 1971: Brno, dílo přírody, člověka a dějin, Brno.
- Himmelová, Z. – Procházka, R. – Kundera, L. – Unger, J. 1993: Záchrané výzkumy v Brně v roce 1991 (okr. Brno-město), Přehled výzkumů 1991, s. 85-88.
- Hlaváč, F. 1988: Když padaly bomby na Brno, Brno v minulosti a dnes X, s. 113 – 118.
- Kováčik, P. – Merta, D. – Peška, M. 2002: Archeologický výzkum – náměstí Svobody 8, in: Zprávy památkového ústavu v Brně, 5-2001, Brno, s. 36 - 43.
- Kováčik, P. – Merta, D. – Peška, M. – Procházka, R. – Sadílek, J. 2001: Předběžné výsledky záchranných archeologických výzkumů v Brně v roce 2000, Přehled výzkumů 42 (2000), s. 75-108.
- Kuča, K. 1996: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, díl I. Praha.
- Kuča, K. 2000: Brno. Vývoj města, předměstí a připojených vesnic. Praha – Brno.
- Kvítková, L. 2001: Geneze kvartérních sedimentů v prostoru náměstí Svobody v Brně, Geologické výzkumy na Moravě a ve Slezsku v roce 2000, VIII ročník, s. 8-10.
- Merta, D. 1999a: Rašínova ul. č. 4, Přehled výzkumů 40 (1997-1998), s. 301-306.
- Merta, D. 1999b: Starobrněnská ul. č. 2-4, 6 a 8, Přehled výzkumů 40 (1997-1998), s. 306 – 309
- Merta, D. 2001a: USAAF, archeologie a Brno, Archeologia technica 12, s. 58-63.
- Merta, D. 2001b: Nejstarší měšťanská kamenná architektura v Brně, Průzkumy památek – 2/2001, s.41 – 60.
- Merta, D. – Peška, M. 2001a: K počátkům zděné profánní architektury v Brně, in: Dějiny staveb 2001, Plzeň, s. 110 - 114.
- Merta, D. – Peška, M. 2002: Železářský výrobní areál z počátku 13. století v prostoru náměstí Svobody v Brně, Archeologia technica 13, s. 33-42.
- Merta D. – Peška M.: Několik poznámek k architektonickému vývoji bývalého kláštera augustiniánů v Brně a jeho nejbližšího okolí – v tisku.
- Merta, D. – Peška, M. – Procházka, R. – Sadílek, J. 2000: Předběžné výsledky záchranných archeologických výzkumů v Brně v roce 1999, Přehled výzkumů 41 (1999), s. 35-61.
- Merta, D. – Peška, M. – Sadílek, J. - Urbánková, K. 2001: Kostel sv. Mikuláše na Dolním trhu v Brně, Brno v minulosti a dnes XV, s. 107-132.

- Mezník J.: Lucemburská Morava 1310-1423, Praha 1999, s. 381.
- Peška, M. 1999: Mečová ul. č. 6, Přehled výzkumů 40 (1997-1998), s. 290
- Pešlová, L. 2002: Hmotná kultura brněnského měšťana na přelomu 16./17. století, diplomová práce na Ústavu archeologie a muzeologie FF MU v Brně.
- Procházka, R. 2000: Zrod středověkého města na příkladu Brna (k otázce odrazu společenské změny v archeologických pramenech), *Mediaevalia archaeologica* 2, s. 7-158.
- Procházka, R. – Himmelová, Z. 1995: Příspěvek k vývoji středověké zástavby tzv. Velkého špalíčku v Brně, *Archaeologia historica* 20, Brno, s. 233-245.
- Samek, B. 1994: Umělecké památky Moravy a Slezska I (A-I), Praha.
- Svoboda, A. 2001: Brněnské podzemí, Brno.
- Tichý, R. 1962: Osídlení s volutovou keramikou na Moravě, *Památky archeologické* LIII/2, s. 245-305.
- Valoch, K. – Smolíková, L. – Karásek, J. 2001: Stratigrafie pleistocenních sedimentů na Dominikánském náměstí v Brně, *Geologické výzkumy na Moravě a ve Slezsku v roce 2000*, s. 14-19.
- Vičar, O. 1965: Místopis Brna v polovici 14. století (prostor uvnitř městských hradeb). In: *Brno v minulosti a dnes VII*, Brno, s. 242-283.
- Merta, D. – Peška, M. – Zůbek, A. v tisku: Dřevěné stavební prvky z výzkumu Velkého špalíčku v roce 2000, *Ve službách archeologie* 4.
- Vičar, O. 1965: Místopis Brna v polovici 14. století (prostor uvnitř městských hradeb) In: *Brno v minulosti a dnes VII*, Brno, 242 – 283.
- Vičar, O. 1966: Místopis Brna v polovici 14. století (předměstí). In: *Brno v minulosti a dnes VIII*, Brno, s. 226-275.
- Zatloukal, R. 1997: Brno (okr. Brno-město), Mendlovo náměstí 1, č. parc. 5/1, *Přehled výzkumů* 38 (1993-1994), s. 184.
- Zatloukal, R. 1998: Starobrněnská ul. č. 10, *Přehled výzkumů* 39 (1995-1996), s. 386.
- Zůbek, A. 2001a: Počátky středověké měšťanské architektury v Brně, diplomová práce na Ústavu archeologie a muzeologie FF MU v Brně.
- Zůbek, A. 2002 a: Středověké přezky v brněnských nálezech, *Sborník prací Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, řada M7/2002*, s. 123-153.

Nálezové zprávy a terénní dokumentace:

- Holub, P. 2002: Brno – Královo Pole, Božetěchova ul., výstavba areálu FEI VUT. Nálezová zpráva č.j. 6/02 uložená v archivu Archaia Brno o.p.s.
- Holub, P. – Merta, D. 2002: Údolní 8 – Rekonstrukce a dostavba objektu. Nálezová zpráva č.j. 20/02 uložená v archivu Archaia Brno o.p.s.
- Holub, P. - Merta, D. – Zůbek, A. 2002: Dominikánská 9, Terénní dokumentace z výzkumu v roce 2002 v archivu Archaia Brno o.p.s.
- Holub, P. – Zůbek, A. 2002: Brno, Bratislavská 30, 32 (přestavba Divadla Radost). Nálezová zpráva č.j. 7/02 uložená v archivu Archaia Brno o.p.s.
- Kováčik, P. – Merta, D. 2001: Brno – rekonstrukce objektu Údolní 8. Nálezová zpráva č.j. 16/01 uložená v archivu Archaia Brno o.p.s.
- Merta, D. 1997: Brno – Dominikánská 9. Nálezová zpráva č.j. 59/97 uložená v archivu ÚAPP Brno.
- Merta, D. Moravské náměstí č. 1, Nálezová zpráva č. j. 18/99, archiv Archaia Brno o.p.s. 1999.
- Merta, D. 2002a: Výstavba objektu měřírny DPMB na ulici Údolní v Brně. Nálezová zpráva č.j. 5/02 uložená v archivu Archaia Brno o.p.s..Merta, D. 2002b: Brno, Blok 34. Nálezová zpráva č.j. 19/02 uložená v archivu Archaia Brno o.p.s.
- Merta, D. – Peška, M. 2001b: Brno, Pánská 2-6. Nálezová zpráva č.j. 22/01 uložená v archivu Archaia Brno o.p.s.
- Merta D. – Peška M. 2002 Sanace brněnského podzemí, blok 50, Nálezová zpráva č.j. 22/01 uložená v archivu Archaia Brno o.p.s.
- Merta, D. – Peška, M. – Zůbek, A. 2001: Brno, blok 41. Terénní dokumentace z archeologického výzkumu.
- Merta, D. – Zapletalová, D. – Zůbek, A. 2001: Obchodní galerie Velký špalíček. Nálezová zpráva č.j. 18/01 uložená v archivu Archaia Brno o.p.s.

- Peška, M. 2001: Brno, blok 48. Nálezová zpráva č.j. 11/01 uložená v archivu Archaia Brno o.p.s.
- Peška, M. 2002a: Brno, Blok 62. Nálezová zpráva č.j. 18/02 uložená v archivu Archaia Brno o.p.s.
- Peška, M. 2002b: Brno, Blok 32. Nálezová zpráva č.j. 25/02 uložená v archivu Archaia Brno o.p.s.
- Peška, M. - Zapletalová, D. 2001: Brno, náměstí Svobody 17, Schwanzův palác - Dům pánů z Lipé. Nálezová zpráva č.j. 48/01 uložená v archivu Archaia Brno o.p.s.
- Procházka, R. 1995: Náměstí Svobody 9 – sonda. Terénní dokumentace uložená pod kódem UB21/95 v archivu Archaia Brno o.p.s.
- Procházka R. 1997: Dominikánská č. 9, Dům pánů z Kunštátu, Nálezová zpráva č.j. 16/97 uložená v archivu Archaia Brno o.p.s.
- Procházka, R. 2001: Brno – Petrov 3, rekonstrukce suterénu. Nálezová zpráva č.j. 14/01 uložená v archivu Archaia Brno o.p.s.
- Urbánková, K. 2001: Historická topografie domů Dominikánská 1, 3, 5, 7. Rkp. zpracovaný v rámci nálezové zprávy Obchodní galerie Velký špalíček. Nálezová zpráva č.j. 18/01 uložená v archivu Archaia Brno o.p.s.
- Zůbek, A. 2000: Zpracování a analýza pravěkého souboru mazanícových fragmentů z Malenovic Mezicestí (okr. Zlín), (rukopis seminární práce, uložený na ÚAM FF MU Brno).
- Zůbek, A. 2001b: Zpracování a analýza fragmentů vypálené mazanice z archeologického výzkumu Brno-Koblišná 4 (okr. Brno-město) 1998-1999, (rukopis seminární práce, uložený na ÚAM FF MU Brno).
- Zůbek, A. 2001c: Brno, Josefská 7, 9 – Novobranská 24, 26, 28. Nálezová zpráva č.j. 25/01 uložená v archivu Archaia Brno o.p.s.
- Zůbek, A. 2002b: Brno, Radnická ulice (sonda při č.p. 7), Nálezová zpráva č.j. 1/02 uložená v archivu Archaia Brno o.p.s.
- Zůbek, A. 2002c: Brno, Mendlovo náměstí, blok 89b. Nálezová zpráva č.j. 3/02 uložená v archivu Archaia Brno o.p.s.
- Zůbek, A. 2002d: Brno, ulice Spálená – kolektor. Nálezová zpráva č.j. 1/02 uložená v archivu Archaia Brno o.p.s.
- Zůbek, A. 2002e: Brno, Beethovenova 4. Nálezová zpráva č.j. 4/02 uložená v archivu Archaia Brno o.p.s.

Ostatní prameny:

- Ambroz, M. 1997: Petrov č. 3 a 4, nepublikovaný stavebně-historický průzkum, Brno.
- Borský, P. – Černoušková, D. 2000: Dům pánů z Lipé – Schwanzův palác na nám. Svobody č. 17 v Brně, stavebně-historický průzkum, díl I – II, nepublikovaný stavebně-historický průzkum, Brno.
- Bukovský, J. 1970: Stavebně-historický průzkum bývalého kartuziánského kláštera v Brně – Králově Poli a jeho výtvarné zhodnocení. Závěrečná zpráva výzkumného úkolu F22/1970, Brno.
- Hanák, L. 1986: Brno, historické jádro, stavební vývoj, díl 1, někdejší archiv SÚRPMO v Brně.
- Hanák, L. 1981: Sanace podzemí města Brna, stavebně-historický průzkum bloku 18, někdejší archiv SÚRPMO v Brně.

Resumé:

Ähnlich wie in den vergangenen Jahren haben sich die Mitarbeiter der Gesellschaft ARCHAIA entschlossen, über die Ergebnisse der Rettungsausgrabungen ihrer Institution im Stadtkern von Brno (Brünn) und im Raum ihrer historischen Vorstädte in einem zusammenfassenden Beitrag zu informieren. Die Perspektiven, Auffassung und Methodik der systematischen archäologischen Forschung der historischen Stadt sind unverändert geblieben.

Straßen Mečová 2, Dominikánská 1, 3, 5, 7 – „Geschäftsgalerie Velký špalíček“ [Aktion A10/2000].

Im Zusammenhang mit der Baurcalisation der „Geschäftsgalerie Velký špalíček“, die mit der Rekonstruktion und Bau der Häuser in der Dominikánská Straße Nr. 1, 3, 5 und 7 verbunden war, fand in dem Zeitraum vom September 2000 bis Juni 2001 auf der Fläche von 3300 m² eine archäologische Rettungsgrabung statt. Von der historischen Topographie her hat sich in diesem Raum mindestens seit der Hälfte des 13. Jahrhunderts die Bebauung des städtischen Charakters befunden. Man kann vermuten, daß diese Häuser dank der Lage in der unmittelbaren Nähe des Dominikanerklosters auch später im Mittelalter und weiter in der Neuzeit zu den teuren gehörten. Das Areal der ergrabenen Fläche hat in der Vergangenheit eine Reihe von massiven Umbauten durchgemacht, sowohl in dem Mittelalter und in der Neuzeit das jüngste Zeitalter eingerechnet, wann das natürliche abfallende Gelände für den Bebauungsbedarf ausgeglichen war. Man muss auch den Fakt erwähnen, daß in dem

zweiten Weltkrieg die Häuser in der Mečová Strasse Nr. 2 und in Dominikánské náměstí (Dominikaner Platz) Nr. 12 ausgebombt wurden. Im Rahmen der folgenden Bau- und Sanierungsaktivitäten wurden nicht nur die Ruinen der Häuser weggeräumt, sondern auch ein großer Teil der bisher erhaltenen kulturellen Schichtenfolgen beseitigt. Es wurden meistens die eingetieften Objekte und Überreste der Grundmauer freigelegt.

Im Laufe der archäologischen Grabung wurde eine umfangreiche schriftliche, Photo- und zeichnerische Dokumentation der Baurekonstruktionen und architektonischer Details der rekonstruierten Häuser versammelt. Diese Dokumentation bildet gemeinsam mit den archäologischen Funden den Bestandteil des außergewöhnlich wertvollen Komplexes, wo die Bauentwicklung dieses Areals vom Mittelalter bis in die heutige Tage aufbewahrt bleibt. Besonders im Raum der Bau-parzellen Dominikánská Strasse Nr. 5 und 7 ist es ganz gelungen, die gesamte Entwicklung der Bebauung vom Anfang des 13. Jh. bis in die Barockzeit zu belegen. Im Rahmen der Grabung in der Dominikánská Strasse Nr. 7 wurden zwei zeitlich an sich anschließende Kellergeschosse Holz-(Lchm) –Häuser freigelegt. Bei dem jüngeren der Kellergeschosse, der in die Bodenschicht eingetieft war, wurden mindestens zwei Entwicklungsphasen und eine folgende dritte Phase erkannt. Auf seiner Stelle wurde dann später ein Steinkeller gebaut. Alle diese Aktivitäten verliefen im 13. Jh. Im Raum der Dominikánská Strasse 5 wurden Überreste von 3 Kellergeschossen gefunden, die zu den Holzhäusern aus der Zeit um 1250 gehörten. Den Kellergeschossen folgte der Steinkern eines Hauses aus dem 13. Jh nach, der sie teilweise auch beseitigte. Der Steinkeller blieb bis heute erhalten. Es wurden insgesamt 55 Gruben ausgegraben. Hier sollte man auch die eigenartige Kollektion der Aquamanillen (15 Stück) erwähnen.

Pánská Strasse 2-6 [Aktion A37/2001]

Im Zusammenhang mit dem Umbau des Hauses in der Pánská Strasse 2-6.náměstí Svobody 14), wurde im März eine Rettungsgrabung im Raum des Hofes durchgeführt; das Haus selbst stammt aus dem Ende des 19. Jh. Dabei wurden Teile von fünf Kloaken aus der Zeit vom 13. bis 16. Jh. freigelegt.

Údolní Strasse 8 [Aktion A46/2001]

Im Rahmen des Umbaus des Objektes, der den Bestandteil der historischen Vorstadt, der sog. „Švábka“ (Schwabengasse) bildet, hat im März 2001 eine vorläufige Rettungsgrabung im Raum des Haushofes stattgefunden. Diese Grabung dokumentierte die Besiedlung dieses Raumes vom 13.

bis in das 16. Jh. Es wurden keine mittelalterlichen Wohnbauten mit dieser Grabung bestätigt.

Umformstation Údolní Strasse [Aktion A83/2001]

Im Mai 2001 wurde eine archäologische Rettungsgrabung beim Bau einer elektrischen Umformstation im Park in der Údolní Strasse durchgeführt, der sich auch im Rahmen der mittelalterlichen Brünner Vorstadt, „Švábka“ befand. Mit dieser Grabung wurden eine nicht bedeutende Besiedlung aus dem 13. Jh. und Überreste der Kellerräume eines städtischen Mietshauses vom Ende des 19. Jh. aufgenommen.

Beethovenova Strasse 4 [Aktion A195/2001]

Hier wurde im November 2001 die Baugrube der Aufzugsschacht für das Gebäude auf Beethovenova Strasse N.4 verfolgt und dokumentiert. Im Mittelalter wurde dieser Raum ein Bestandteil des Dominikanerinnenklosters Cella Sanctae Mariae, der im Jahr 1240 gegründet wurde. Es wurden hier die Begehungsschichten auf dem Bodenhorizont ohne das datierende Material aufgenommen.

Block 89b, Mendel's Platz [Aktion A88/2001]

Im Rahmen des Projektes „Sanierung der Kellerräume von Brno“ wurden 3 Schurfschächte auf dem Mendel's Platz dokumentiert. Diese Grabung fand bei der Kirche „Himmelfahrt der Jungfrau Maria“ statt. Diese Kirche gehörte zum ehemaligen Zisterzienerkloster (heute der Augustiner). Es kamen hier mittelalterlichen Besiedlungsaktivitäten inklusive der Begehungsschichten zutage.

Josefská Strasse 7, 9/ Novobranská Strasse 24, 26, 28 [Aktion A64/2001]

Im Zusammenhang mit dem Bau des Mehrzweckshauses anstelle der Bürgerhäuser Josefská Strasse N.7 und 9 fand eine Rettungsgrabung auf einem Teil der Baufläche statt. Durch das erwähnte Gebiet lief seit dem 13. Jh. die Stadtmauer, derer Überreste sich bis heute erhalten haben. Der betroffene Raum wurde als Siedlung zum ersten Mal in der jüngeren und späten Bronzezeit (etwa 1300 bis 800 v. Ch.) ausgenutzt. Dann folgte Besiedlung aus dem 12. und 13. Jh. Ihr Teil wurde durch den Mauerausbau in das innere Areal der mittelalterlichen Stadt eingeschlossen. Es handelte sich um ein eher armes Randgebiet. Bei der Forschung wurden Überreste eines Erdkellers gefunden, der datiert in das Ende des 13. Jh. datiert wurde. Zu der Entwicklung in dem 14. und 15. Jh. brachte die ar-

chäologische Grabung nur relativ wenige Belege. Am meisten interessant scheint die Spuren die Produktionstätigkeit im Zwinger zu sein. Die jüngeren Zeiträume wurden vor allem durch die Kloaken präsentiert.

Petrov 3, Katasterparzelle Nr. 344 [Aktion A13/2001]

Die durchgeführte Aktion hängt mit der Rekonstruktion des Domherrnhauses Nr. 3 auf Petrov zusammen. Die gewonnenen Erkenntnisse wurden bisher nicht ausgewertet. Man kann aber schon jetzt sagen, daß der Kern des heutigen Hauses mittelalterlich ist, das aufgehende Mauerwerk stammt aber aus dem 15./16. Jh.

Radnická Strasse – Fahrbahn [Aktion A16/2002]

Im Rahmen des Projektes „Sanierung der Brünner Kellerräume“ wurde im Oktober 2001 ein Suchgraben auf der Strasse Radnická dokumentiert. Man griff eine Schichtenfolge ein, die sich auf dem Bodenhorizont in dem Raum der mittelalterlichen Strasse bildete.

Spálená Strasse [Aktion A174/2001]

Im Zusammenhang mit dem Ausbau des Hauptteiles des Kollektors fand im Oktober 2001 in der Spálená Strasse eine Rettungsgrabung auf einem Teil der gestörten Fläche statt. Diese Lokalität war im Mittelalter ein Teil der Brünner Vorstadt, Před židovskou branou (Vor dem Judentor) oder auch Sladovnická Str. genannt. Diese Grabung belegte eine kontinuierliche Besiedlung des Fundorta vom 8. bis in das 14. Jh. In diesem Zeitraum bildete sich hier unter dem Einfluss der menschlichen Tätigkeit etwa 1 bis 1,2 m dicke Schichtenfolge. Die Belege der so intensiven Siedlungsaktivitäten des 8. Jh. stellen im Raum von Brno eine Ausnahme vor.

Bratislavská Strasse 30 und 32 [Aktion A173/2001]

Die Grabung wurde im Zusammenhang mit dem Ausbau der neuen Gebäude des Theaters „Radost“ im September und Oktober 2001 durchgeführt. Im 13. Jh. wurde hier ein vorstädtisches Dorf „Ponava“ gegründet (erwähnt 1306). Die älteste belegte Besiedlung stammt aus der jüngeren Bronzezeit. Es wurde nur eine Scherbe aus dem 13. Jh. gewonnen. Mehr überzeugend zeigte sich die Besiedlung aus dem 15., 16. und 17. Jh. Im 16. Jh. existierte hier schon ein gemauertes Objekt – möglicherweise ein Wohnhaus.

Božetěchova Strasse, Areal der ehemaligen Kartause [Aktion A145/2001]

Im Zusammenhang mit dem Ausbau des neuen Hörsaalkomplexes FEI VUT im Areal des Gartens der ehemaligen Kartause im Brünner Stadtteil Královo Pole wurde im August bis Oktober 2001 eine Rettungsgrabung durchgeführt. Die ältesten festgestellten Aktivitäten gehörten zu der Kultur mit der Linearkeramik. Eine Grube kann man der Kultur mit der mährischen bemalten Keramik zuordnen. Eine weitere Phase der Besiedlung gehört dem älteren Äneolithikum – der Jordanów-Gruppe. Sehr bedeutend zeigte sich auf der Lokalität die Besiedlung der Aunjetizer Kultur. Hierher kann man einige Pfostengruben datieren, andere Gruben gehörten einem Langhaus; es handelte sich wahrscheinlich um Reste der mittlere Linie der Stützpfosten. Anschließend wurde hier die Besiedlung aus der späten Laténezeit entdeckt, die mit einem Grubenhaus vertreten war. Sehr sporadisch wurde mit dieser Grabung die mittelalterliche Besiedlung belegt, die mit der Existenz des Klosters zusammenhängt. Es handelt sich wieder hauptsächlich um Pfostengruben und eine unbestimmbare Grube, vielleicht eine Abfallgrube, aus dem 15. Jh..

Náměstí svobody 17 – Dům pánů z Lipé oder Schwancův palác (Haus der Herren von Lipé oder Schwanz Plast) [Aktion A191/2000]

Im Zusammenhang mit der Rekonstruktion, die auch den Bau der neuen Kerlller einschloss, wurde im September 2000 bis Juni 2001 eine archäologische Rettungsgrabung durchgeführt. Die ältesten Funde werden mit der Keramik aus den zugeschütteten Kloaken und anderen Gruben aus dem Anfang des 13. Jh. vertreten. In diese Zeitspanne gehört auch der erste Holzbau, wovon ein Keller erhalten blieb. Aus den schriftlichen Quellen wissen wir, daß in der ersten Hälfte des 14. Jh. nahm die heutige Parzelle wahrscheinlich zwei gotische Hofstätte ein.

Bei der Straßenflucht, im Mittelteil der Parzelle wurde ein geräumiger Keller mit Eintritt vom Hof von der Fläche etwa 120 m² dokumentiert. Von der ebenerdigen Hauskonstruktion ist nichts erhalten geblieben. Aufgrund der ausländischen Analogien können wir jedoch eine einstöckige Holz- (z. B. Fachwerk- oder eher Ständer-) Konstruktion mit Giebeldach vermuten. Das unterkellerte Haus entstand zwischen den Jahren 1243 bis 1260 und wurde durch Brand am Ende des 13. Jh. zersört. Auf seiner Stelle wurden bald danach bei dem südlichen Parzellenrand drei Kellerräume ausgebaut, die mit ihrer Gesamtfläche der Fläche des ausgebrannten Hauses entsprachen und seine südliche Mauer respektierten. Zu der Aufteilung der Hofstätte auf zwei Parzellen kam es zwischen den Jahren 1300 bis 1343. Das kann der Keller- und

Hausausbau bei der Straßeflucht voran der Parzelle belegen. Weil die gotischen ebenerdige Konstruktionen bei dem Ausbau des Palastes zerstört wurden, können wir heute nur vermuten, daß es zur Verbindung des nördlichen und südlichen Hauses nach der Wiedervereinigung der Hofstätten durch den Kaufmann Heinrich Fuchs in der Hälfte des 14. Jh. gekommen ist. Noch im Laufe des 14. Jh. wurde der ebenerdige hintere Trakt des südlichen Hauses fertiggebaut und etwas später folgte auch der nicht unterkellerte hintere Trakt des nördlichen Hauses nach. Der Ausbau des Palastes bedeutete den definitiven Untergang der aufgehenden gotischen Mauern. Die Konstruktionen wurden zwar ganz abgebaut, die bestehenden Keller wurden aber teilweise in die neuen Bauten eingegliedert.

Häuserblock 48 – Svoboda Platz (Katasterparzelle Nr. 537 [Aktion A135/2000]

Im Rahmen des Projektes „Sanierung der Kellerräume von Brno“ wurde in den Monaten Juni bis Oktober 2000 eine archäologische Grabung in der Fahrbahn auf dem Svoboda - Platz durchgeführt. Es wurden 15 Schurfschächte verfolgt und dokumentiert. Der Umfang der archäologischen Situationen ist in den einzelnen Teilen des Platzes verschieden. Das hängt vor allem mit der Entwicklung des historischen Geländes zusammen. Während im südlichen Teil des Platzes die historische Oberfläche gleich unter dem Straßenpflaster liegt, in dem nördlichen Teil befindet es sich auf manchen Stellen bis in der Tiefe von 3 Meter. Die Differenz verursacht die Terraindepression, die durch den nördlichen Teil des Platzes vom Westen zum Osten führt. Es handelt sich um Überrest eines Sumpfes, der noch bis das 14. Jh. reguliert mit einem Abflusskanal entwässert wurde. Den Verlauf des Abflusskanals kann man hier noch erwarten. In dem Nordteil des Platzes handelt es sich um eine mächtige Schichtenfolge, die von Schotterpflasterungen, Abfallschichten und Gruben gebildet wurde und die überwiegend in das 13. Jh. gehört. In dem Mittelteil des Platzes befinden sich die Grundmauern der St. Nikolaus-Kirche aus dem Ende des 13. Jh., die in die dicke mittelalterliche Schichtenfolge eingesenkt sind und die die ältesten Produktionsaktivitäten vom Anfang des 13. Jh. zerstört hat. In dem Südteil befindet sich eine unbekannte historische Bebauung aus dem 13. Jh. und mittelalterliche Abfallgruben. Die schriftlichen Quellen vermitteln uns nur sehr ungenaue Informationen über die Bebauung zuerst seit der Hälfte des 14. Jh., die zeichnerische Darstellungen sogar erst seit dem 17. Jh. Es steht also fest, daß die ursprüngliche Bebauung des Platzes anders war, als sie sich auf den Plänen des stabilen Katasters vom Jahre 1825 zu sein scheint. Die aufgenommene Bebauung entstand spätestens in der ersten Hälfte des 14. Jh. Man kann also die Änderung des

Grundrisses und die gesamte Ausbreitung des Platzes gerade in diesem Zeitraum vermuten.

Häuserblock 32 - Strassen Jakubská, Rašínova [Aktion A56/2001]

Im Rahmen des Projektes „Sanierung der Keller von Brno“ wurden im Areal des Häuserblocks Nr. 32 im April bis Juni 2001 10 Schurfschächte verfolgt und dokumentiert. Die heutige Bebauung des Häuserblocks 32 respektiert nur teilweise die historische Situation. Die älteste von den Grabungen aufgenommene Besiedlung repräsentieren die Kloake aus dem Anfang des 13. Jh. und s Kellerrest eines Holzhauses (?), das etwa in der Mitte des 13. Jh. zugeschüttet wurde. Die mittelalterlichen Änderungen der Kommunikation wurden in den Schurfschächten C1 und C2 dokumentiert. Die Situation in der Schurfschacht C2 deutet an, daß der Straßenraum der Kommunikation noch im Laufe des 13. Jh. gereinigt und die schlammige Fläche der Straße beseitigt wurde. Von der historischen Topographie her wurde in dem Schurfschachte B5 eine interessante Entdeckung gemacht. Dieser Schurfschacht entdeckte die östliche Mauer des gotischen Kellers mit der anliegenden ebenerdigen Durchfahrt, repräsentiert mit Fuß der westlichen Wandung der Einfahrt von der Straßenseite. Die Mauer eines anderen gotischen Kellers wurde auch im Schurfschacht A2 dokumentiert. Im Schurfschacht B1 wurde ein Brunnen mit Durchmesser von 1,45 Meter entdeckt, der in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts zugrunde gegangen ist. Der Brunnen wurde teilweise von den sekundär benutzten gotischen architektonischen Elementen (Rippen und Quader) ausgebaut. Seine Entstehung kann man also in die Zeit der Spätgotik einordnen, bzw. in die Renaissance (15. – 16. Jh.).

Häuserblock 62b- Pekařská Strasse [Aktion A82/2001]

Im Rahmen des Projektes „Sanierung des Brüner Untergrundes“ dokumentierten wir drei Schurfschächte, die in dem freien Raum der Strasse Pekařská, zwischen den Häusern Nr. 5 und 7 plaziert wurden. Die Grabungsstelle wurde in den Raum vor das ehemalige Brüner Tor situiert. Von der historischen Topographie her hat sich seit der Stadtgründung eine Vorstadt befunden, die bei dem Weg zur Ansiedlung Staré Brno (Altes Brünn) lag. Die älteste entdeckte Aktivität war der Rest der Besiedlung aus der ersten Hälfte des 13. Jh. (Schurfschacht A2), die an die vorstädtische Besiedlung entlang des Wegs zu Staré Brno (Altbrünn) gebunden war. Das eingesenkte Objekt (mit Wohnfunktion?) hat sich in Niveau von 3,5 bis 5 Meter unter dem heutigen Terrain befunden und

wurde noch vor der Hälfte des 13. Jh. verfüllt. Der Bodenhorizont wurde schon in der Vergangenheit beseitigt und so kann man über das ursprüngliche Terrain von den Anfängen der Stadt – etwa in der Tiefe 3 Meter unter der heutigen Oberfläche - nur spekulieren. In allen drei Schurfschächten wurde eine mächtige Schichtenfolge aus dem Zeitraum vom 16. bis in das 18. Jh. dokumentiert. Diese Schichtenfolge endet etwa 1,5 Meter unter der Ebene des heutigen Terrains. In den Schurfschächten A2 und A3 wurden unter diesen Schichten eingesenkte Gruben mit wirtschaftlicher Funktion verfolgt und ein Ziegelofen erfasst, der wahrscheinlich mit der Lebensmittelproduktion zusammenhängte (Sonde A3).

Häuserblock 34 - Koží Gasse [Aktion A123/2001]

Im Zusammenhang mit dem Projekt „Sanierung der Kellerräume von Brno“ wurde in der zweiten Hälfte des Jahres 2001 im Rahmen der Untersuchung des Häuserblockes 34 eine Dokumentation von 7 Schurfschächten durchgeführt, die sich auf der westlichen Seite der Strasse Koží befinden haben. Das heutige Aussehen des Häuserblockes, der von Jakubské Platz und Strassen Bě-

hounská, Koblišná und Koží geklemmt ist, ist eine Folge der großen Sanierung, die von den 60er Jahren des 19. Jh. bis zum Jahr 1915 verlaufen ist. In dieser Zeit wurde auch die sämtliche historische Bebauung in der Strasse Koží abgerissen. Die Grundmauern der mittelalterlichen Häuser befinden sich heutzutage unter dem Fahrweg der erweiterten Strasse. Die dokumentierten Situationen haben vor allem geholfen, die Datierung des Ausbaues der historischen Bebauung auf der westlichen Seite der Strasse Běhounská zu präzisieren. Es ist auch gelungen, Teile der Bebauung auf der westlichen Seite der Strasse so zu dokumentieren, wie sie aus den Plänen des stabilen Katasters (1825) bekannt ist. Im Falle des Schurfschachtes D1 kann man über den steinigen Kern sprechen (Einfriedigungsmauer, Parzellenmauer?). Aufgrund der analogen Fällen in Brno kann man sie auf die Wende des 13./14. Jh. datieren. Der Schurfschacht C1 hat wahrscheinlich einen Teil der Parzellenmauer eines Hauses aus derselben Zeit aufgenommen. Im Schurfschacht A5 wurden die Kellerräume eines neuzeitigen, näher nicht datierten Hauses entdeckt.

PŘEHLED VÝZKUMŮ 43 (2001)

Vydává:	Archeologický ústav AV ČR Brno Královopolská 147, 612 00 Brno E-mail: infor@iabrno.cz http://www.iabrno.cz
Odpovědný redaktor:	Doc. PhDr. Jaroslav Tejral, DrSc.
Redakce a příprava pro tisk:	Mgr. Balázs Komoróczy, Ing. Petr Škrdla, PhD., PhDr. Lubomír Šebela, CSc., Alice Del Maschio, Miroslav Lukáš
Jazyková úprava:	PhDr. Jan Balhar, CSc.
Na titulním listě:	Plastika medvěda z Pavlova (kresba J. Svoboda); letecký snímek Mušova a Pálavy (foto O. Šedo)
Tisk:	BEKROS
Náklad:	350 ks

© 2002 by the Authors.

All rights reserved.

AÚ AV ČR Brno, Královopolská 147, 612 00